

Ludo Štúr

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 28
32-33/2013
17. august 2013

Cena 1,- €

ZALOŽIL EUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

HRDO DVÍHAL IDEU
SLOVENSKEJ SVOJBYTNOSTI
Strana 4.

ZLODEJSKÉ SIETE
A PRAKTIKY ŠPEKULANTOV
Strana 5.

SLOVÁCI SÚ ROZUMNÍ
A TRADÍCIE UBRÁNIA
Strana 10.

PEVNÝ HRAD
NA VRATKEJ HRANICI
Strana 12.

ZOBRAZIL SVETU
DRÁMU AUGUSTA 68
Strana 15.

SLOVO O SLOVENSKU

Bez snahy akokoľvek obhajovať režim, s ktorým sme sa po roku 1989 rozlúčili, jedna oblasť verejného a spoločenského života – kultúra – mala vytvorené pomerne priaznivé podmienky a mala relatívne štedrú podporu. Zaiste, musela zavŕzať odvádzať vtedajšiemu režimu aj daň v podobe ideologizovania niektorých kultúrnych prejavov. Napriek tomu vznikol veľký počet nesporných pôvodných umeleckých diel, prostredníctvom ktorých sme sa stali kompatibilní s okolitým vyspelým svetom.

Ani v uplynulých dvoch desaťročiach našej štátnej samostatnosti nezaznamenali sme v podpore kultúry nejakú výrazne drastickú redukciu. Zostali zachované takmer všetky centrálné a regionálne kultúrne inštitúcie, navyše prestala platiť cenzúra či ideologický dozor. K slovu sa však dostal trzný mechanizmus, dovtedy v oblasti kultúry takmer neznámy fenomén.

Ministerstvo kultúry SR v súčasnosti priamo riadi, teda aj zo svojho rozpočtu financuje dvadsaťdeväť kultúrnych inštitúcií a umeleckých telies. Má svoj grantový systém a pre oblasť audiovizie špecializovanú ustanovizeň. Sú teda vytvorené solídne predpoklady, aby na pozadí tej základnej materiálnej bázy mohla naša kultúra vytvárať nové hodnoty, predovšetkým však v oblasti pôvodnej národnej tvorby. Pri uchovávaní už vytvorených hodnôt robí príkladné a produktívne aktivity napríklad Slovenský filmový ústav, Divadelný ústav, Národné literárne centrum a viaceré ďalšie ustanovizne. Iná je situácia v oblasti pôvodnej tvorby. Do očí bije priam ignorantský postoj SND k pôvodným dramatickým dielam, k podnecovaniu ich tvorby, k ich podpore a intenzívnej prezentácii. V súčasnosti nemá SND v repertoári ani jednu pôvodnú slovenskú hru! Zato v priebehu jeden a pol roka uviedla čínohra SND tri hry v rámci svojej dramaturgickej koncepcie nazvanej „Endlösung“ (konečné riešenie). Pri všetkej úcte k téme holokaustu, nemala by naša prvá národná divadelná scéna s rovnakou dôslednosťou uvádzať aj našu pôvodnú národnú tvorbu? Teda nesporné hodnoty našej staršej dramatickej tvorby a nové hry, ktoré tu sú a zavŕza ich divadlá mimo Bratislavu či v zahraničí aj uvádzajú.

Milan POLÁK

R - 2013036

V Martine sa stretli zástupcovia ôsmich Matic slovanských národov

Vyvrcholili oslavy 150. výročia vzniku Matice

Michal BADÍN - Foto: Igor VÁLEK

Podujatie sa začalo vo štvrtok 1. augusta kongresom Matic slovanských národov. Spoločne sa stretli zástupcovia z ôsmich krajín Európy. Do Martina zavítali delegáti z Matice sliezskej, Matice slovinskej, Matice bunjeveckej, Matice českej, Matice čiernohorskej, Matice serbskej (lužicko-serbskej), Matice slovenskej na Zakarpatsku, zo Zväzu Slovákov v Chorvátsku, z Matice slovenskej v Srbsku.

Václav Klaus (zľava), Robert Fico a Marián Tkáč

Prvý deň slávností pokračoval vernisážou výstavy Posvätný odkaz. Svätí Cyril a Metod v slovenskom výtvarnom umení.

■ NOVÉ BUSTY

Druhý deň podujatia, piatok 2. augusta, otvorila vernisáž výstavy Matice v národe – národ v Matici, potom matičiari slávnostne odprezentovali striebornú zberateľskú mincu, poštovú známku a najnovšiu knižnú publikáciu o dejinách MS Vrastanie do času. Vrcholom druhého dňa bolo slávnostné otvorenie Parku sv. Cyrila a Metoda v areáli Matice slovenskej, odhalenie

súsošia svätých Cyrila a Metoda a bust Štefana Moysesu, Karola Kuzmányho a Jána Francisciho. „Martin dal symbolickú frčku do nosa hlavnému mestu Bratislave, ktorá si doteraz nenašla miesto pre umiestnenie súsošia Cyrila a Metoda,“ povedal predseda MS Marián Tkáč, ktorý spolu so zástupcami troch cirkví, pôsobiacimi v Martine, zástupcami mesta Martin a s ďalšími predstaviteľmi Matice slovenskej súsošie a busty odhaľoval. Autorom vyše dvojmetrového dreveného súsošia je Milan Krajňák, bustu Francisciho zhotovil Radko Mačuha a busty Moysesu a Kuzmányho Tomáš Polonský.

■ SPRIEVOD

V sobotu 3. 8. sa okrem mnohých sprievodných podujatí konal sprievod matičiarov ulicami Martina do amfiteátra. Ešte predtým Dychová hudba Minciar z Kremnice hodinovým koncertom pred obedom prilákala na Kamenné námestie v centre Martina asi tristo Martinčanov. V amfiteátri program pokračoval vystúpeniami matičných folklórnych súborov, spevácko-dramatických skupín a iných záujmových združení z celého Slovenska. Počas slávnostného galaprogramu Ochrankyňa národa, vysielaného

v priamom televíznom prenose televízie TA3, boli pri príležitosti 20. výročia vzniku Slovenskej republiky ocenené Cenou dvadsaťročia osobnosti v 20 kategóriách národného, politického, kultúrneho, vedeckého, umeleckého, duchovného, hospodárskeho a spoločenského života. Za všetkých ocenených sa prítomným prihovril bývalý prezident Českej republiky Václav Klaus. Sobotný program vyvrcholil v amfiteátri v Martine nočnými koncertmi hudobných skupín Hogo Fogo, Bačova fujara, Aya, Lavagance a Arzén.

■ BOHOSLUŽBY

V nedeľu, počas záverečného dňa slávností, sa konali slávnostné bohoslužby, organový koncert a programy Matičnej nedele v SNM-Múzeu slovenskej dediny. Hlavnými organizátormi Národných matičných slávností, ktoré prebiehali pod záštitou predsedu vlády Roberta Fica (do Martina prišiel v sobotu 3. 8.), boli Matica slovenská a mesto Martin.

Na stranách 2 a 19 tohto čísla uverejňujeme zoznam všetkých ocenených cenou MS, viaceré reflexie na Národné matičné slávnosti, slávnostné príhovory predsedu vlády SR Roberta Fica, predsedu MS Mariána Tkáča a bývalého prezidenta ČR Václava Klauza i fotoreportáž z podujatia.

3 OTÁZKY PRE:

Milana STANA, výtvarníka, publicistu a vydavateľa

Stále je dost toho, na čom sa možno smiať

• Ste na poli humoru ako doma či už ako karikaturista, či vydavateľ legendárneho časopisu Kocúrko-vo.

Slováci vždy mali, majú a aj budú mať zmysel pre humor. Len v niektorých obdobiach ho bolo vidieť viac. Veď aj prvý slovenský román bol humorný a satirický – René príhody mládenca a skúsenosti od J. I. Bajzu. Za socializmu bolo viac času na rozprávanie anekdot, teraz je času pomenej, no s rozprávaním anekdot sa neprestalo. Napríklad: „Čo znamená skratka SaS? – Sami a Sebe.“ „Kto je to Fico? – Mečiar light!“ „Načo nám slúžia peniaze? – Na to, aby sme mohli prežiť túto

dnešnú drahotu.“ Stále je na čom sa smiať.

• Mimoriadne populárne sú vaše knihy mapujúce humor viažuci sa k jednotlivým mestám, obciam či regiónom Slovenska. Ktorý región je z tohto hľadiska najväčším ložiskom humoru?

Využívam obrovský archív Kocúrko-va, ktorý vydávam už 24 rokov, a postupne vydávam knihy anekdot na určité témy. Tak to bolo v knihe Slovensko v anekdotách. Dozviete sa z nej, na čom sa smiali naši predkovia, aký bol a je ľudový humor v rôznych slovenských mestách a dedinách. Anekdoty sú zoradené

v abecednom poradí miest a obcí. Čo sa týka Slovenska, najbohatší región na humor je Záhorie. Tam si naozaj vedia vystreliť zo seba a zo svojich najbližších. Ale ani štiavnický Nácko či ujo z Detvy sa nedajú zahanbiť.

• Čo nové vyšlo a čo chystá vaše vydavateľstvo v najbližšom čase?

Teraz som vydal knihu Slovenská republika v anekdotách 1993 – 2013, ktorá prináša prehľad anekdot o našich politikoch a vtipy, na ktorých sa smiali Slováci v predošlých dvadsiatich rokoch. Nájdete tu 2 595 anekdot a 232 karikatúr.

Zhovárал sa Maroš M. BANČEJ
Foto: archív

V SNN 34/2013
SI PREČITATE

- Dejiny moderného terorizmu sa historicky odvíjajú už od 19. storočia
- Spiš má bohatú kroniku udalostí, ktoré sa zapísali do dejín Slovenska
- Slováci majú najnižší stupeň národného vedomia v postkomunistických štátoch

Prejav premiéra Roberta Fica v Martine pri 150. výročí Matice slovenskej Formuje zmysel života slovenského národa

Robert FICO, predseda vlády SR, 3. 8. 2013, Martin

Páni prezidenti Rudolf Schuster a Václav Klaus, vážený pán predseda Matice slovenskej, vzácni hostia, matičiari, drahé Slovenky, drahí Slováci!

Nedávne oslavy 150. výročia príchodu svätých Cyrila a Metoda na územie Slovenska ukázali, aká je cyrilo-metodská tradícia u nás v Nitre, na Devíne, v Terchovej či v Močenku silne zakorenená. My Slováci sa môžeme pevne oprieť o dejinné skutky našich panovníkov a duchovných osobností! Misia oboch apoštolov Slovenov bola pri oslave tisícročia – roku 1863 – impulzom pre úžasný národný pohyb.

Iniciovala ho intelektuálna a mravná elita národného obrodzenia, osobitne katolícki i evanjelickí kňazi. Založili veľkú a dôstojnú národnú inštitúciu a uviedli ju do života! Nikto doteraz ne-

sformuloval zmysel života, poslanie a úlohy slovenského národa lepšie, než je to zapísané v stanovách Matice. Citujem: „Slovenská Matica je jednota milovníkov národa a života slovenského a jej cieľ: v členoch slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budíť, rozširovať a utvrdzovať, slovenskú literatúru a krásne umenia pestovať a podporovať, a tým i hmotný dobrobyt slovenského národa napomáhať a na jeho zveľadení pracovať.“ Tento program má duchovný aj ekonomický rozmer. Je hodnotnou výzvou pre slovenské spolky, hnutia i politické strany, pre každého slovenského vlastenca dnes aj na celé

storočie! V týchto obsažných vetách vnímame rovnako pokoru, no najmä vieru, veľkú nádej a lásku k vlasti! Skloňme sa v duchu pred veľduchmi – biskupmi Moysesom a Kuzmánym – ktorí nás prví naučili ekuménii aj znášateľnosti, a ďakujeme za nich. Zjavili sa v poslednom okamihu novej záchranu Slovákov ako jedinečného európskeho národa.

■ ČINORODOSŤ A VLASTENECTVO

Matica sa nám Slovákom stala všetkým. Po prvé: vznikla ako spolok demokraticky zdola, aby vytváral vedomie slovenskej aj slovanskej súdržnosti. Po druhé: z Matice sa stala vedecká inštitúcia, v ktorej sú aj prvopočiatky vedeckých ústavov dnešnej Slovenskej akadémie vied, ktorej prácu si vážime. Po tretie: v Matici sa zrodilo múzejníctvo v Muzeálnej slovenskej spoločnosti, keď do matičného úľa znášali objavy amatérski archeológovia Andrej Kmeť aj Jozef Holuby. Po štvrté: v Matici sa zrodili základy archívnictva, knihovedy, entografie, zbieranie ľudovej slovesnosti, nádherných zvykov i tradícií, veľkej životnej múdrosti slovenského národa. Po piate: v Matici je fundament prvého vedeckého skúmania vlastnej histórie, rozlet písomníctva, literatúry, právneho vedomia, rozvíjania technických zručností, potreba vychovávať nielen literátov, ale najmä inžinierov. Matica sa stala základom všetkého vzdelania, ktoré dnes rozvíjame v slobodnom, nezávislom štáte. Pripomenul som, čomu všetkému položila základy,

aby sa to dozvedeli tí, ktorí denne berú meno Matice nadarmo. Jej nosné programy stačí dnes len s invenciou rozvíjať. Matica nie je nijaká starina z 19. storočia, je užitočná práve v 21. storočí, keď sa zo života vytráca mravnosť myslenia aj konania! Hoci je to inštitúcia nadstranícka, paradoxne sa z jej lona a v jej myšlienkových dielňach zrodil slovenský politický národ, ktorý vedome začal brániť vlastné občianske práva. Z jej platformy vznikli uvedomené slovenské národné politické hnutia a strany. Nezakrývam priateľia: v konaní Matice sa vyskytli aj chyby, veď nikto nie je neomylný. A chcem poprosiť aj požiadať predstaviteľov Matice slovenskej, aby svojimi rozdielnymi postojmi nedávali zámenku večným kritikom Matice na ďalšie a ďalšie križiacke výpravy proti našej vlastnej národnej ustanovizni. Lenže celostné, 150-rokové trvajúce bytie a konanie Matice je obdivuhodné. Preto vyjadrujem Matici slovenskej v mene vlády SR podporu a žiadam ju, aby rozvíjala činorodosť a vlastenectvo skutkov.

Chcem sa poďakovať za to, že Matica slovenská po celý čas svojho bytia pôsobila najmä štátotvorne.

■ ZRASTENÁ S NÁRODOM

Matica slovenská je vrasená do času života slovenského národa, lebo v Slovákoch už od Memoranda a Okolia vzbudzovala dôveru aj nádej, že sa dočkáme vlastného štátu, aby sme si veci verejné spravovali sami a niesli za to

aj vlastnú zodpovednosť. Příkladná je jej schopnosť brániť najlepšie mravné ideály a hodnoty aj rozvíjať vzdelanosť. Mať štát – to je garancia slobodného a plnohodnotného života Slovákov! Navyše pod klenbou Európskej únie. A práve v dnešných časoch, keď sú hodnoty rozkolísané, potrebujeme túto každodennú štátotvornosť Matice slovenskej. Ona kládla základy úzkej spolupráce s bratmi Čechmi v spoločnej republike, kooperácie so zahraničnými Slovámi roztrúsenými po celom svete, ktorých teraz z Martina pozdravujem, ale aj múdre spolunažívanie so všetkými menšinami. V historickej chvíli, keď si pripomínáme 150. výročie vzniku Matice slovenskej, chceme zdôrazniť myšlienky esejistu, profesora Jána Števéčka o úlohách vlastencov. Citujem: „Prvoradým politicko-mravným aktom intelektuála by malo byť uznanie a zhodnotenie našej dejinnej osobitosti ako dôvodu na dokončenie vlastnej štátnej identity. Spochybňovať vlastný štát je dnes čosi také, ako vedome vyvolať patologickú situáciu arytmiou srdca.“ Proti spochybňovaniu stojí zrozumiteľná matičná a slovenská spolupatričnosť, teda schopnosť vzájomne si pomáhať! Chceme budovať náš nezávislý štát, o ktorom naši predkovia iba snívajú, a my v ňom už dvadsať rokov slobodne žijeme! Želám slobodu Slovenskej republike a všetko najlepšie jubilujúcej Matici slovenskej!

Medzititulky a foto: SNN

Byť strážcom národnej duchovnosti, udržiavateľkou tradícií, svedomím národa Naša budúcnosť spočíva v pestovaní vlastenectva

Marián TKÁČ, predseda Matice slovenskej, 3. 8. 2013, Martin

Drahí priatelia, vážení hostia, matičiari! Vitajte doma, v skutočnom starodávnom srdci Slovenska!

Dnes je presne 150 rokov odo dňa, keď do Martina v sláve vstúpil biskup Moyses. Martinská katolícka fara praskala vo švíkoch, keď do nej vkročil starý Hurban, Francisci, Kuzmány – ozajstná národná ekumenická jednota na najvyššej úrovni. Aby zajtra, 4. augusta 1863, „vzdvihli Maticu“.

Nebojme sa povedať, že toto bola základná udalosť našej prítomnosti. Zrodila sa Matica, aby sa na jej pôde kládli základy slovenskej vedy a kultúry. Aby plnila funkcie parlamentu, vlády, akadémie vied, ako aj všetkých inštitúcií, ktoré Slováci dlho nemali. Mali iba Maticu. Dnes aj vďaka Matici máme všetko, čo má

moderný národ mať. Sláva minulé vešti slávu budúcu len vtedy, ak naša Matica dokáže odpovedať na výzvy dneška. Zjednocovať spoločnosť, uchovávať jej pamäť a byť myšlienkovým think-tankom, zásobárňou riešení v mnohých oblastiach života. Ak bude mať Matica aj naďalej odvahy byť tvorcom a strážcom národnej duchovnosti, udržiavateľkou tradícií, svedomím národa, ochrankyňou osobností, ktoré sa zaslúžili o národ a štát. Ak bude prorokom slovenskej budúcnosti. Ak sa matičiari nebudú báť postaviť sa pred politikov a kňazov a povedať im aj nepríjemné pravdy. Ak Matica bude prinášať to, čo iní neprinášajú. A presvedčí o tom verej-

nosť. Isteže, Matica zjednotená a očistená od nepríjemných finančných kázus neďávnej minulosti. Za pomoci príslušných orgánov štátu sa to iste podarí.

Každý Slováč musí cítiť, že mu Matica pomáha. Že mu hovorí z duše a že hľadá lieky vlastenectva na každý deň. Národu, ktorý schudobnel práve vtedy, keď dopustil, aby nad všetkým vládli peniaze, treba niečo vrátiť. Ak nateraz nie peniaze, tak tradičné hodnoty, o ktoré je núdza, a pokúša sa ich nahrádzať bulvárna kultúra.

Naša budúcnosť je v pestovaní vlastenectva v podobe hodnej začiatku tretieho tisícročia. V poznávaní histórie, písanej a prezentovanej slovenskými očami. Veď zaslúžia si naši mladí utajovanie dejov a hrdinov, na ktorých by mali byť pyšní? Potrebujú informácie namiesto plytkých „pohodovostí“, ktorou sa ľahko prekrývajú ich bytostné problémy. Potrebujú kultúru,

na ktorej vyrastal tento národ. Je najvyšší čas chrániť čire slovenské slovo i slovenskú hudbu v médiách, v školách, na ulici. Nie, nezatvárame slovenské školy, najmä nie na jazykovo zmiešanom území, ale vráťme starostlivosť o ne do rúk štátu!

Naši predkovia vedeli, že blaho každého národa je podmienené jeho duchovným rozvojom, musíme to vedieť aj my. Tento národ potrebuje múdrych vodcov, nových Moysesov, Franciscich, Cigerov-Hronských, zdravý vzduch, vodu, obrozené polia. Aký paradox: naši mladí odchádzajú za prácou do sveta, pričom naše polia zarastajú trnami, vidiek sa vyľudňuje a my jeme nezdravé potraviny z dovozu. Kde sa schoval rozum? Aby súčasťou našej vlasti ostali aj desaťtisíce Slovákov, ktorí si musia hľadať obživu v krajinách Európskej únie, treba doplniť európsku legislatívu tak, aby v štátoch Únie, kde pracujú a platia dane Slováci,

ale aj Česi či Poliaci, dostali zo zdrojov toho štátu aj obživu duchovnú, a to i v rodnom jazyku. Iba tak sa môže uchovať kultúrna rôznorodosť Európy. Naša príležitosť zakotviť tento princíp príde v roku 2016, keď budeme predsedajúcim štátom EÚ. Veď hádam nikto nechce, aby sa v európskom mori stratili menšie národy a ich príslušníci!

Mám česť ako šestnásty predseda Matice vyhlásiť, že chceme aj naďalej byť duchovnou mocnosťou slovenského národa. Že chceme stavať hrádze proti vegetujúcej kríze hodnôt a v chaoze dnešného sveta udržiavať tradície, z ktorých ako z koreňov tento národ vyrástol.

Ďalších 150 rokov v tomto národe chceme začať modlitbou Metodových žiakov: „Na kráľovstvo naše, Pane, milosťou tvojou zhladni. A nevydaj, čo je naše, cudzím, a neobráť nás za korisť národom pohanským!“ A chceme k tomu pridať naše srdcia, naše hlavy a naše ruky.

Slováci, nemáme sa čoho báť! náš národ je ešte stále dobrý, ohladuplný, vtrvalý a spravodlivý. A má svoju ochrankyňu Maticu!

VŠIMLI SME SI

Zoznam ocenených osobností pri príležitosti 150. výročia založenia MS

Laureáti Ceny dvadsaťročia

Václav Klaus, Mgr. Jaroslav Rezník, PhDr. Imrich Kružliak, Prof. PhDr. Imrich Sedláč, CSc., Roman Kaliský, Jozef Adamec, Jozef Šimonovič, Eva Kristínová, Prof. PhDr. Milan S. Ďurica, Juraj Jakubisko, PhDr. Ondrej Demo, CSc., kardinál Ján Chryzostom Korec, Peter Dvorský, Ing. Vladimír Soťák, Maťo Ďurinda, Štefan Harabin, Dr.h.c. Ing. Tibor Mikuš, Ph.D., Vladimír Mečiar, Michal Kováč, Rudolf Schuster, Ing. Anton Hykisch, Michal Martikán, Ján Filc, Doc. Ing. Július Binder, Dr.h.c., Andrej Rudavský

Laureáti Ceny predsedu Matice slovenskej

Štefan Baranovič, Blažej Belák, Helena Biathová-Zolovčíková, Juraj Blánár, Bohumil Čambal, Ľudovít Černák,

Ján Čomaj, Marta Galádová, Jozef Gašparík, Otto Gáťa, Zlatica Gažová, Marián Grigel, Viliam Haľner, Štefan Hanakovič, Miroslav Holečko, Pavol Holeštiak, Viliam Hornáček, Adriana Horváthová, Ľudmila Hrehorčáková, Jaroslav Chovanec, Karol Illeš, Eva Jandačková, Viera Jochymková, Viliam Judák, Ignác Juruš, Libuša Klučková, Jozef Kollár, Ivan Jozef Korec, Mišo Kováč-Adamov, Štefan Králik, Matúš Kučera, Elena Lackovičová, Alexander Lilge, Ladislav Lysák, Jozef Magala, Drahoslav Machala, Stanislav Májek, Milan Malík, Mojmir Mamojka, Richard Marsina, Štefan Martinkovič, Ladislav Matisko René Matlovič, Jozef Matúš, Jozef Medveď, Jana Melicherová, Mária Miháliková, Ondrej Mikula, Štefan Moravčík, Vincent Mozdík, Peter Mulik, Mária Murdziková, Viliam Oberhauser, Stanislav Obický, Margaréta Patrellová, Milan Rybársky, Jozef M. Rydlo, Ján Slota, Ján Smolec, Ján Sokol, Viliam Sokolík, Ondrej Stračina, Jozef Šimonovič, Ladislav Švihel, Tomáš Winkler, Viliam Záhorčák, Stanislav Zamec, Andrej Hudák, Jozef Janek, Mikuláš Haľko

(rr)

Južní susedia uvažujú o dostavbe dunajskej sústavy Maďarom chýba Nagymaros

„Maďarská spoločnosť vie iba veľmi málo o Sústave vodných diel Gabčíkovo – Nagymaros.“ Vyhlásil to docent Katedry vodných stavieb a vodohospodárstva Budapeštianskej technickej univerzity Csaba Mészáros, podľa ktorého bolo z maďarskej strany chybou vzdať sa tohto projektu a pri tohtoročnej rekordnej povodňovej vlny by určite pomohol.

Podľa maďarského servera Index.hu Csaba Mészáros vyjadril presvedčenie, že časom sa niekďašie predstavy o sústave vodných diel naplnia. „Ak by sa projekt realizoval podľa pôvodných plánov, rekordná júnová hladina Dunaja by nepredstavovala takú veľkú hrozbu medzi Gyórom a Nagymarosom,“ konštatoval Csaba Mészáros. Systém hrádzí, ktorý by bol súčasťou sústavy vodných diel postavených tak, ako boli plánované, by totiž vytvoril potrebnú ochranu aj pred neďávnu povodňovou vlnou,“ dodal. Maďarsko okrem toho podľa jeho slov utrpelo vážne finančné straty

v súvislosti s elektrickou energiou, ktorá sa pre nerealizovanie projektu nevyrobila, pričom Slovensko na svojej strane vyrábalo energiu, ako to robia aj na horných tokoch Dunaja v Rakúsku i Nemecku, na

stranu a skonštatoval, že Európska únia si napokon vynúti postavenie vodného stupňa na území Maďarska pre splavnosť Dunaja, ktorý je jednou z hlavných dopravných tepien Európy.

Pripomeňme, že projekt z roku 1977 predstavoval dva stupne vodného diela na výrobu tej najkvalit-

ČO INÍ NEPÍŠU

vodných stupňoch postavených pred osemdesiatimi rokmi. Ďalšou finančnou stratou bolo odškodnenie rakúskym investorom, ktorý začal stavať maďarský vodný stupeň s tým, že by Maďarsko potom dodávalo Rakúsku elektrickú energiu. Maďarský expert podrobne analyzoval situáciu a vplyv nedostavania sústavy vodných diel pre maďarskú

nejšej elektrickej energie. Slováci horný stupeň pri Gabčíkove vďaka J. Binderovi vystavali, Maďari pri Nagymarosi nie. Obe krajiny viedli pre to súdny spor v Haagu, ktorý Slovenská republika vyhrala a Maďarom haagski sudcovia uložili povinnosť svoj stupeň dostavať. Došiel sa tak nestalo.

(ib) – Foto: Emil SEMANCO

Matica slovenská – všetko všetkým

Drahoslav MACHALA

Keď študenti, čo odišli z Bologne, zakladali Padovskú univerzitu, zvolili pre jej aktivity krédo: Universa universis – Patavina libertas: všetko všetkým – to je padovská sloboda. Oným krédom všetko všetkým možno charakterizovať Maticu slovenskú a jej stopäťdesiatročné účinkovanie pre slovenský národ. Kým iné slobodné národy mali akadémie vied, my sme mali matičiara Ludevíta Vladimíra Riznera, ktorý bibliografiou tvoril modernú knihovedu. Keď jedinečný Andrej Kmeť v korešpondencii vyzýval a povzbudzoval Jozefa Holubyho, aby len v mojom rodnom Zemianskom Podhradí kopal na Hradisku, stal sa popri botanikovi aj archeológom. Každý, kto na Slovensku miloval slovenský národ a konal vlastenecké skutky bez nároku na odmenu, pracoval pre Ma-

ticu slovenskú. Nezištne tak konal Adolf Peter Zátarecký, ktorý zbieral slovenské porekadlá a príslovia, bohatstvo a múdrosť Slovákov ukrytú do slov. Konal tak Pavol Dobšinský, ktorý zozbieral a upravil prstonárodné slovenské rozprávky. A opäť jedinečný Andrej Kmeť, ktorý založil Muzeálnu slovenskú spoločnosť, lebo špil, že ak raz bude národ slobodný, bude sa potrebovať oprieť o muzeálne artefakty a dokumenty o svojej minulosti, ktorú mu permanentne vykrádali tzv. maďarski vlastenci. Tí napríklad meč slovenského veľmoža z Blatnice odviekli do budapeštianskeho múzea. Konali tak Kmetovi pokračovatelia Štefan Mišík, František Osvald, Karol Medvecký či Jozef Škulťety. Konal tak Július Botto, ktorý napísal zmysluplné a svojprávne dejiny Slovákov.

Každý zo spomínaných mužov bol inštitúcia, jeho život a dielo boli stavebnými kameňmi národnej katedrály, ktorou sa Matica slovenská viditeľne a nezmazateľne zapísala do srdca, vedomia, povedomia aj svedomia Slovákov.

KOMENTÁR

Všetko všetkým – to bola, zostala aj je Matica slovenská. Preto ak sa nejaký nedouk a rýchlokvasený demokrat dnes spýta, načo je nám Matica, vydáva o sebe svedectvo. Všetko produktívne, čo sme zdedili po vzdelaných slovenských predkoch, je zhmotnené v Matici, osobitne rozvíjanie vzdelanosti a vedy. Je dojemné, koľko starostlivosti, tzv. mediálneho záujmu prejavili aj tento jubilejný rok o Ceny,

ktoré udelil predseda Matice slovenskej Ing. Marián Tkáč, PhD. Tofko kibicov, mudrcov a celý zbor amatérskych poradcov vyvolal dôležité zistenie. Ak protislovenská inštitúcia RTVS vedome ignoruje zakladateľov nezávislého štátu, nenakrúca o nich dokumenty, aby zmizli z pamäti národa, musí týchto odvážnych mužov pripomínať a vyznamenávať Matica. Nezávislý štát, bez existencie ktorého by Mika nikdy nebol riaditeľom RTVS, nevie zabezpečiť, aby verejnoprávna STV vysielala slávnosť k 150. výročiu najväčšej slovenskej národnej inštitúcie, musí to urobiť TA3, za čo jej vďačíme. Slovenská kádrujúca žurnalistika je vzácna tým, ako utvrdzuje slovenských vlastencov, všetkých, ktorí žijú 50 km za hranicami Veľkej Bratislavy, že všetko, čo matičiari konajú na prospech Slovenska, je blahodarné a pre Slovákov veľmi dôležité. Je dojímavé, ako táto matičiarska odolnosť opakovane vyvádza z miery súdruhov zo SME a z ďalších spriaznených žoldnierskych časopisov. To, že ľudia prestali pozerať STV, ktorá svojimi programami Nikto nie je dokonaly, Milujem Slovensko

a Colnica urážajú city štátotvorného národa, keď sa z druhého programu STV stalo vlastne maďarské národnostné vysielanie, je celkom prirodzená reakcia. Takáto jednostrannosť je napokon v istom zmysle aj veľmi produktívna. Lebo vidíme, ako sa aktivizuje Mladá Matica, koľko nezištnosti a dobrovoľnosti preukazujú vlastenky a vlastenci na stovkách matičných kultúrnych podujatí po celom Slovensku. Každý týždeň si môžete vybrať takých matičných podujatí takmer desať. Nuž poviem ironicky: je to až provokujúco neslušné od Matice, že konečne nezahynula, ale naopak kvitne a mladne. Slávnosť 150. výročia MS v Martine ukázala národu vedcov, spisovateľov, národohospodárov, mužov a ženy pevných charakterov, príklady pre slovenskú mládež. A vedľa seba medzi ocenenými sa znieš aj talentovaný Juraj Jakubisko s Romanom Kaliským, Jaroslavom Reznikom, Antonom Hykischom i s profesorom Milanom Ďuricom, ktorý práve na Padovskej univerzite vyhľadal stovky jedinečných informácií z histórie Slovákov. Matica zostane všetko všetkým Slovákom.

Živá voda matičných slávností

Pavol PARENÍČKA

Tak to máme úspešne za sebou. Národné matičné slávnosti... Ich história sa začala písať v roku 1863 v Turčianskom Svätom Martine. Malé slovenské mestočko na periférii veľkého Uhorska a ešte väčšej Habsburskej ríše sa vtedy v krátkom čase druhýkrát (po prijatí Memoranda v roku 1861) natrvalo zlatými literami vrylo do dejín Slovenska a srdca Slovákov a Sloveniek. Od tých čias pretieklo dolu Turcom veľa živej vody. Stopäťdesiatkrát sa opakovali matičné a martiné augustové slávnosti. Udialo sa toho veľa v Martine a v Matici, kde sa znovu a znovu zjavovali oduševnené generácie slovenských a slovanských osobností zo všetkých oblastí spoločenského života. Práve ony odolali maďarizačnému tlaku v posled-

nej tretine 19. a na začiatku 20. storočia, zaslúžili sa o konštituovanie prvej ČSR a od roku 1919 o nepretržité organizovanie augustových pripomienok (v roku 1875 – 1918 ich organizovala martiná Živena), prihlásili sa k autonomistickému hnutiu, privítali slovenskú štátnosť v roku 1939... Ani česko-slovenskí komunisti a ich totalitný režim nestáli ľahostajní k martinkej Matici, najpamätnejšie oslavy sa konali v roku 1963, 1968 a 1988. Nesmelo v Martine prebúdzať spiaceho národného ducha slovenskosti, nevedomky sa kropil živou vodou...

Tak prišli roky 1989 a 1993. Odvtedy ubehlo dvadsať liet a dvadsať matičných slávností s množstvom udalostí a osobností. Preto kultúrna verejnosť

očakávala, čo sa na matičnej pôde udeje v tomto jednom z najhorúcejších augustov v našej histórii vôbec. Národné matičné slávnosti 1. až 4. augusta 2013, pripravené pod taktovkou matičného predsedu M. Tkáča

POZNÁMKA

a režijným tvorivým vedením tajomníka P. Cabadaja v roku 150. výročia založenia MS a 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda medzi našich predkov, v nelahkej situácii hospodárskej krízy, priniesli všetko – udalosti i osobnosti, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou súčasnej slovenskej kultúrnej podstaty nášho národa. Ako už neraz, MS pod svoje ochranné krídla zbral premiér vlády SR R. Fico. V jeho mene

túto akciu vyplnili: kongres Matičných národov, výstavné projekty, prezentácie poštovej známky, striebornej mince a kníh o Matici, odhalenie súsošia sv. Cyrila a Metoda, búst Moyses, Kuzmányho a Francisciho, premenovanie nádvorja sídelnej matičnej budovy (na Park sv. Cyrila a Metoda), koncerty všetkých žánrov hudby a festival folklórnych súborov, galaprogram nazvaný podľa Tkáčovej eseje Ochránkyňa národa, slávnostné ev. služby Božie a rímskokatolícku svätú omšu, skanzem (kde si akoby symbolicky M. Tkáč na záver v oravskej krčme sadol presne na to isté miesto jednej z lavíc, ako pri 125. výročí založenia MS v roku 1988 V. Mináč) atď. Celé mesto Martin, inak spoluorganizátor matičných slávností, zastúpené osobitne neúnavným viceprimátorom A. Lilgem, jeho námestia, ulice a zákutia dýchali atmosférou tohto podujatia.

A čo hostia slávností? Popri R. Ficovi do Martina prijali pozvanie svetoznáme i celonárodné slovenské osobnosti, ocenené „matičnými Oskarmi“, ako R. Schuster, J. Jakubisko, M. Mar-

tikán, J. Binder, E. Kristinová, A. Hykisch, J. Rezník, A. Rudavský, najslávnejší z našich županov T. Mikuš a J. Blanár, I. Gašparovič, M. Kováč, V. Mečiar, J. CH. Korec, I. Kružliak, R. Kaliský, P. Dvorský a desiatky iných, zväčša zakladajúcich členov MS, ktorých srdiečka vždy bili matičným a slovenským smerom, boli živou vodou pre národ. A nemožno opomenúť politika a štátnika V. Klauza, obhajcu, podporovateľa a priateľa Slovenska (k jeho návšteve sa vrátíme v osobitnom komentári). Národné matičné slávnosti zodpovedne pripravilo vedenie Matice na čele s M. Tkáčom. Ostanú nám po nich duchovné i materiálne pripomienky – kongres, stretnutia, výstavy, súsošie, park, busty, známka, minca, knihy a pamätnice, umelecké a folklórne vystúpenia, skvelý galaprogram – majúce ambíciu byť ozajstnou vodou pre slovenskú štátnosť a jej kultúru. Živú vodu matičných slávností nespálilo slnko, ani kувičie hlasy o tom, že niečo bolo zlé a iné úplne nevyšlo, lebo – ako v rozprávke – všetko zlé sa na dobré obráti. Aj v Matici...

AKO BOLO, ČO BOLO

Členovia Miestneho odboru Matice slovenskej v Košiciach poslali premiérovi Robertovi Ficovi otvorený list, v ktorom ho žiadajú, aby urobil kroky k vráteniu pôvodného nápisu a odstráneniu politicky motivovaných zásahov, čo sa udiali na jazdeckej soche kráľa Svätopluka za minulej vlády. Pri slávnostnom odhalení sochy povedal vtedajší premiér Robert Fico: „Od franských letopiscov vieme, že v roku 892 aj v roku 893 zhromaždil kráľ Svätopluk pod Bratislavským hradom mnohotisícové vojsko, s ktorým prekročil Dunaj a dobyl obrovské územia po Viedenský les a potom celé Korutánsko až po rieku Drávu.“ Na žulovom podstavci pod sochou bol nápis „Svätopluk“ a pod ním „Kráľ starých Slovákov“. Informáciu doplnil začiatok textu buly pápeža Jána VIII., ktorú Svätoplukovi poslal v roku 880.

Premiér Fico nezabudol dodať, že Svätopluk tu bol

oveľa skôr ako svätý Štefan alebo svätý Václav, ktorí sú považovaní za patrónov Maďarov a Čechov. Takéto fakty zvyknú vyvolať u našich južných a západných susedov nevraživosť. Navyše prihlásenie sa k Svätoplukovej ríši znamenalo prihlá-

nebyvajú naklonení priaznivo k slovenskej štátnosti. SMER a jeho priaznivci sa netajili tým, že postavili Svätoplukovu sochu sami. Národnári zo SNS sa dali počuť, že išlo o ťah na odlákatie voličov z ich košičara. Národ však sochu spontánne prijal.

po marihuane, ani nepresadil sobáš osobám rovnakého pohlavia, tak sa vrhol aspoň na kráľa starých Slovákov Svätopluka. Za rozhodkyňu vymenoval Marínu Zavackú, ktorá študovala aj na Sorosom podporovanej CEU v Budapešti.

dinál Korec. K jej odprataniu nedošlo pre pobúrenie verejnosti, ktorá to so slovenskou štátnosťou myslela vážne. Predseda NR SR sa postaral aspoň o to, aby kráľa Svätopluka, ktorého kráľom nenazval len rímsky pápež, ale aj český Kosmas, komisia detronizovala na knieža a zo štítu odstránili dvojkríž.

Zanedlho sa koalícia rozpadla pre rozpory, ktoré vyvolal ten istý Richard Sulík, a SMER vyhral s obrovskou prevahou predčasné voľby. K volebnému úspechu prispel aj zápas o sochu kráľa Svätopluka, ktorým ficovci presvedčili mnohých národne cítiacich voličov. Tí však chcú vidieť sochu v takej podobe, v akej bola pri odhalení. Aj za nich sa košički matičiari obrátili s touto požiadavkou na premiéra, ktorý môže celkom jednoducho dokázať, že to myslel v svojom slávnostnom prihovore o kráľovi Svätoplukovi vážne a nebol to len predvolebný ťah na prilákanie hlasov národne cítiacich voličov.

Ešte raz o kráľovi Svätoplukovi

Peter VALO

senie sa k štátnosti, ktorá je staršia ako maďarská alebo česká. Proti soche Jána Kulicha spustila pokrik skupina výtvarníkov, ktorých hrmotne podporila veľká časť novinárskeho spektra. Opäť sa potvrdilo, že kým kedysi mali páni pandúrov, teraz túto úlohu zohrávajú žurnalisti. Oni síce nenaťahujú poddaných na dereš, ale cieľenými dezinformáciami ich naženú tam, kde ich chcú mať chlebobarcovia, ktorí

Po voľbách 2010 sa dostal k moci dzurindovsko-bugárovsko-sulíkovsko-hrušovský zlepenec. Predsedníčkou vlády sa stala bývalá predsedníčka nadácie amerického multimilionára maďarského pôvodu Georga Sorosa Iveta Radičová a na predsednícky stolec v Národnej rade SR sa posadil Richard Sulík z firmy Odvoz a likvidácia odpadu. Keďže neplnil nič z toho, čo sľúbil pred voľbami občanom prahnúcim

Historička špecializujúca sa na nové dejiny pozvala do komisie šesť špecialistov, o ktorých bolo vopred jasné, že sa k Svätoplukovi a jeho soche pozitívne nevyjadria. Keď potom Sulík začal hovoriť o odstránení sochy, Fico vyhlásil: „Takéto pokusy vnímame ako barbarstvo, ktoré nemá obdobu. Budeme robiť všetko preto, aby sa takéto rozhodnutie neurobilo.“ Proti dehonestácii sochy sa ostro postavil aj kar-

REFLEXIA

Matica slovenská si v súvislosti s oslavami 150. výročia jej vzniku uctila osobnosti, ktoré pred dvadsiatimi rokmi prispeli k vydobytí slovenskej štátnosti. Medzi ocenených patrili okrem iných predovšetkým Vladimír Mečiar, Ivan Gašparovič, Michal Kováč, Rudolf Schuster, ale aj vtedajší český premiér a donedávna český prezident Václav Klaus a ďalší.

Otec národa je urazený

Do Martina síce neprišli I. Gašparovič a M. Kováč, ale pozdravnými listami sa ospravedlnili. Všetci čakali, že sem zavíta nemenej dôležitý kandidát, hlavný aktér dosiahnutia slovenskej štátnosti – Vladimír Mečiar. Po vyše tisícročnom útlaku sa Slováci aj jeho zásluhou vymenili z područia iných národov. Pre statočných Slovákov i matičiarov sa Vladimír Mečiar stal otcom národa.

Do Trenčianskych Teplíc odišla delegácia Matice, aby ho osobne pozvala na akt ocenenia. Prvý predseda vlády po vyhlásení slovenskej štátnosti prijal delegáciu s trpkým úsmevom, no pozvanie do Martina odmietol. Niekdajší razantný politik V. Mečiar je sklamaný z postoja Slovákov, ktorí ho pri posledných voľbách totálne odmietli. Spoliehal sa, že slovenskí voliči nezabudnú na obrovské úsilie a pozitívne kroky, ktoré pre Slovensko vykonal. Voliči, žiaľ, vyššie vyzdvihli teatrálnu, často vulgárnu exhibicionistku z Pereša, ktorej firma za čudné poradenstvo v bezpečnostných projektoch silových rezortov inkasovala horibilné milióny korún.

Otec národa sa spoliehal, že slovenskí voliči zväžia, kto čo pre slovenský národ urobil. Lenže zjavne podcenil (nie prvýkrát) vplyv médií, ktoré proti nemu neustále organizujú zákerné kampane. Antislovenskí politológovia a novinári sa stále snažia deformovať pohľad na našu minulosť, ako aj súčasnosť. Proslovenských politikov majú na muške. Nedajbože, ak sa dopustia nejakej chybičky či preieknutia.

Chýb v zložitej politike budovania štátnosti sa dopustil aj otec národa. Nik pred ním nelikvidoval totalitný socializmus a neobnovoval kapitalizmus. Osobitne privatizácia bola pre nás, no i pre ostatné bývalé socialistické štáty zložitou, nešťastnou etapou vývoja. Je viac ako isté, že osobitne v tejto etape sa nielen určení novinári, ale aj niektorí slovenskí politici objavili na zahraničných výplatných listinách. Mečiara poslali do penzie. Ujali sa moci, postupne rozpredali všetko, čo bolo ziskové, a iba stratové podniky nechali na plecích Slovákom. Národné hospodárstvo sa vydrancovalo. Gorily nám vykradli špajzu. Čuduj sa, demokratický svet. Dospeli sme až do štádia, že politici, ktorí proti slovenskej štátnosti hlasovali a samostatné Slovensko evidentne nechceli, sa dnes pchajú do kresla slovenského prezidenta. Snažia sa Mečiara vyobcovať i zo slovenských dejín. Národovci a vlastenci, ktorí sa pod krídlami Matice v Martine stretli, vedia, čo všetko urobil Vladimír Mečiar pre národ. Nemal preto odmietnuť pozvanie Matice slovenskej. Práve na jej pôde by sa stretol so spontánnym potleskom a s úctou. Slováci dúfajú, že jeho momentálna urazenosť čoskoro pomíne.

Ján SMOLEC

Andrej Hlinka je právom vyzdvihovalý ako otec slovenského národa

Hrdo dvíhal ideu slovenskej svojbytnosti

Peter JÁNOŠÍK – Foto: archív SNN

Pred 75 rokmi dotieklo šľachetné srdce muža, ktorého jediným cieľom bola sloboda pre slovenský národ a jeho povznesenie. Stalo sa tak po mohutnej, 120-tisícovej demonstrácii za autonómne postavenie Slovenska v republike, konanej v Bratislave 5. júna 1938, kde Hlinka rečnil posledný raz pred milovaným národom. Potom sa mu zhoršil zdravotný stav a na svojej fare v Ružomberku 16. augusta 1938 zavŕšil svoju životnú púť.

Andrej Hlinka v mladosti.

Pre obety za slovenskú vec, autoritu v strane a patriarchálny zjav sa stal živým symbolom zápasu za práva slovenského národa. Hlinkova ideová orientácia vychádzala z katolíckeho sociálneho učenia o odstránení, resp. zmiernení sociálnych rozdielov v spoločnosti a rovnoprávnosti národov.

■ ZÍSKAL SI L'UD

Andrej Hlinka mal osem súrodencov, jeho otec bol pltnický faktor. Bol nadaným žiakom, študoval na

ružomerskom gymnáziu a pokračoval v Spišskej Kapitule v kňazskom seminári. Vysvätený bol v roku 1889. Pôsobil v Zakamenom-Kline, Tvrdošine a v Troch Sliachoch. Od roku 1905 bol správcom fary v Ružomberku, kde bol súčasne členom mestského zastupiteľstva. V liptovskej obci Tri Sliache vytvoril potravný spolok, ktorý mal za cieľ oslobodiť slovenských gazdov od židovských úverov, potravinovej závislosti a alkoholizmu. Organizoval osvetové prednášky a slovenské divadelné

predstavenia, zakladal svojpomocné družstvá. Proti Hlinkovi a jeho poľnohospodárskemu spolku vytvorili Židia antispolok, ktorý nazvali Khagal, a posielali do mlynov príkazy, aby nepredávali múku slovenským potravinárskym spolkom. Hlinka sa stal aj iniciátorom vzniku Ľudovej banky, ktorá poskytovala potrebný kapitál pre slovenských podnikateľov. Funkciu predsedu jej správy prevzal v roku 1910. V Ružomberku založil slovenskú knihtačiareň Lev, ktorej cieľom bolo nábožensky, kultúrne a národne formovať slovenského človeka. Svojou pastoračnou a osvetovou činnosťou si získal prostý ľud, ktorý mu nadovšetko veril.

S A. Hlinkom a jeho všeobecnou obľúbenosťou u prostých ľudí je spojená aj černošská tragédia z roku 1907. Černoščania nedovolili posvätiť svoj novopostavený kostol maďarským kňazom a žiadali si Hlinku. Maďarskí žandári odpovedali na odpor strelbou – po nej ostalo pätnásť mŕtvych Slovákov, ďalších odsúdili do väzenia. Táto udalosť pred celým svetom odhalila politiku vtedajších uhorských mocipánov a útlak slovenského národa. Stavbu kostola v Černejovej, rovnako ako tamojšej školy inicioval práve Hlinka.

■ CIEĽ – AUTONÓMIA

Politickú činnosť začal v Uhorskej ľudovej strane grófa Zichyho, ale keď jej predstavitelia opustili princíp národnostnej tolerancie, stranu opustil. V roku 1905 sa stáva spoluzakla-

dateľom a popredným predstaviteľom Slovenskej ľudovej strany. Táto strana však rýchlo zanikla a Hlinka vstupuje do Slovenskej národnej strany. Po roztržkách so slovenskými evanjelikmi a s liberálmi z nej vystúpil a 29. júla 1913 v Žiline obnovil Slovenskú ľudovú stranu. Prvá svetová vojna však zabránila, aby strana vyvinula väčšiu činnosť. Plohodnotne začína pracovať až v novom režime. V dôsledku protikatolíckej orientácie vládnych kruhov v Česku i na Slovensku 19. decembra 1918 v Žiline bola na jeho pokyn Slovenská ľudová strana obnovená. Zastával v nej predsednícku funkciu až do svojej smrti. Základným bodom programu bola autonómia Slovenska v rámci Česko-slovenskej republiky, vychádzajúca z existencie samobytného historického slovenského národa. Autonomistický program sa opieral o Pittsburskú dohodu z 31. mája 1918. Od roku 1919 strana vydáva svoj denník Slováč, bojujúci za program strany.

■ ZBOHOM PRAHE!

Andrej Hlinka sa stal známym výrok: „Tisícročné manželstvo s Maďarmi sa nevydarilo, musíme sa rozísť.“ Čosi podobné povedal však aj v rozhovore s americkým diplomatom Stephenom Bonsalom v Paríži 19. 9. 1919: „Za tento krátky čas nám násilnícki Česi spôsobili viac trápenia ako Maďari za tisíc rokov.“ Z toho vyplynul ďalší jeho výrok: „Keď nám Praha nedá, čo nám patrí, dáme Prahe zbohom.“

Hlinka prežil dva pokusy o atentát – 2. mája 1919 na fare v Ružomberku a 12. júna 1921 na zhromaždení v Krupine. Svoj životný boj charakterizoval takto: „Sme si vedomí, že my a naši spolupracovníci ideme po slávnych a trnitých cestách Štúra, Radlinského, Moysesu, Mudroňa a Vajanského a že my sme tí, ktorí vysoko držíme zástavu neuznanej slovenskej svojbytnosti a slovenskej politiky.“

Držali sme ju potajme aj za komunizmu a budeme držať aj v Európskej únii.

Slovenská republika vo svetovom dedičstve UNESCO

Čarovná spišská kompozícia

III. časť

Rudolf ZELENAY – Foto: Slovenské národné múzeum

S Banskou Štiavnicou a Víkolíncem zaradili v roku 1993 do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva aj Spišský hrad a pamiatky jeho okolia. A práve tento zápis rozšírili v roku 2009 o historické jadro Levoče. Spiš sa tak stal pre domácich i zahraničných návštevníkov ešte priťažlivejší. Ako celok ponúka čarovnú kompozíciu úchvatného diela Majstra Pavla v stavebnom klenote, akým je Levoča, rozľahlého Spišského hradu, sídla cirkevnej správy v Spišskej Kapitule či ranogotického kostola v Žehre, teda hodnoty pomené z pozície UNESCO.

Na frekventovanej trase medzi Popradom a Prešovom sa najskôr odhalí panoráma kopca s historickým jadrom Levoče. A za ním vyššie položená Mariánska hora s kostolom Panny Márie, postaveným tesne pred prvou svetovou vojnou v neogotickom slohu. Každoročne začiatkom júla pritiahne státisíce ľudí na najnavštevovanejšiu púť Slovenska. Vyše dvanásťtisícové okresné mesto Levoča, patriace do Prešovského kraja, eviduje prvú písomnú zmienku o svojom vzniku z roku 1249. V súčasnosti tvorí národnú kultúrnu pamiatku s vyše tristo chránenými objektmi. Historické jadro sa zachovalo ako jednoliaty komplex obohatý hradbami zo 14. a 15. storočia. Levoča získala výsady slobodného kráľovského mesta a stala sa križovatkou obchodných ciest. Turistov priťahuje najmä gotický Kostol sv. Jakuba s rezbárskym veldielom Majstra Pavla – najvyšším dreveným oltárom na svete s 18,6 metra s výjavom Poslednej večere a s tromi monumentálnymi plastikami Madony s dieťaťom, sv. Jakuba a sv. Jána apoštola. Majster Pavol na ňom pracoval v rokoch 1508 – 1517. Renesanciu reprezentuje radnica prestavaná v období 1559 – 1613 a situovaná je spolu s Kostolom sv. Jakuba v priestore pomenovanom po Majstrovi Pavlovi. Je to jedno z najväčších stredo-

vekých námestí v Európe, lemované meštianskymi a patricijskými domami s atikami a dvorovými arkádami.

Pokračujúc po hlavnej ceste z Levoče už po niekoľkých kilo-

SERIÁL

metroch udrie do očí silueta majestátneho Spišského hradu. Ešte pred jeho návštevou upúta svah travertínovej kopy na Sivej brade s termálnym prameňom a jazierkom. Hrad v nadmorskej výške 634 metrov patrí do katastra obce Žehra a Košického kraja. Rozlohou 4,1 hektára je najväčší u nás a zaujíma významné postavenie aj z európskeho pohľadu. Vyrástol v 12. storočí na mieste niekdajšieho slovenského hradiska. Písomne je doložený z roku 1209, keď už bol sídlom svetskej moci. V polovici 13. storočia odolal tatárskym vojskám. Ešte v tom istom storočí posilnili hradné opevnenie majstri zo severného Talianska. Z tohto obdobia pochádza nad komplexom vyčnievajúci donžon – kruhová veža a románsky palác. Pôvodne kráľovský hrad neskôr patril rodom Zápoľských, Thurzovcov a po požiari v roku 1780 ho v ruinách zanechali Čákovci. Prívlastok Spišský symbolizuje, že hrad v stredoveku bdel nad celým regiónom, v súčasnosti územne rozdelený do dvoch

krajo – Prešovského (Levoča, Spišské Podhradie) a Košického (Spišský hrad, Žehra). Vzhľadom na rozmiestnenie významných bodov sa okolie Spišského hradu zvykne spodobovať ako „slovenský Jeruzalem“.

Spišská Kapitula je od roku 1948 mestskou časťou Spišského Podhradia. Ako samostatná obec je písomne doložená z roku 1235. Stala sa sídlom duchovnej moci, spišského prepošta, od roku 1776 spišského biskupstva. Je jedným z centier slovenského cirkevného

školenia. Dominantou je trojlodová Katedrála sv. Martina s dvoma vežami, postavená v období 1245 – 1273. V druhej polovici 15. storočia katedrálu rozšírili a pristavali k nej pohrebnú kaplnku rodiny Zápoľských. Objekty sú sústredené po oboch stranách jedinej ulice, zakončenej dvoma bránami. Neďaleko Spišského Podhradia sa nachádza národná prírodná rezervácia Dreveník, 605 metrov vysoká travertínová kopa trojuholníkového pôdorysu. Jej strmé steny (30 – 80 metrov) ostro kontrastujú s reliéfom kotliny. Z lokality paleontologického výskumu napríklad pochádza materiál pre Štefánikovu mohylu na Bradle.

Súčasťou svetového kultúrneho dedičstva je i Kostol Svätého Ducha, ranogotická stavba z druhej polovice 13. storočia v obci Žehra. Najväčšími pamiatkami chrámu pod drevenou cibulovitou vežou sú nástenné maľby, medzi nimi Strom života z roku 1400. Pozornosť si zaslúžia aj ďalšie zariadenia interiéru – kamenná krstiteľnica, oltár, gotická oltárna skriňa a kazateľnica.

Spišský hrad.

Vedomie zavaluje informačná obezita a len zastiera podstatu problémov

Na vlastné peniaze sedliackym rozumom

Tibor B. HAČKO – Foto: internet

Zo všetkých strán nás zavaluje lavína anglikanizovaných textov, na naše vnímanie útočia texty s nadbytočným a komplikovaným vysvetľovaním s cieľom zahmlieť orientáciu. Používanie odbornej terminológie na miestach, kde stačia dve-tri slová, má len jediný cieľ – zastierať podstatné. „Informačná obezita“ ovládla naše vnímanie, takže človek je zneistený, prestáva problematiku rozumieť, aj keď neraz ide o životne dôležité záležitosti. Povedzme o vlastné peniaze...

Tak ako nie je zložitý vysvetliť princíp automatickej práčky, tak isto sa aj väčšina finančných produktov dá vysvetliť jednoducho. Prečo sa tak nedeje? Pre všetky finančné produkty platia základné kupecké počty. Boli vymyslené ešte za čias Feničanov bez počítačov, USB, googlu, IT či sociálnych sietí... Nie je teda nijaký dôvod na zatlačenie spotrebiteľov do roviny hlupákov. Prečo nám stále niekto nahovára, že nový názov a nový predajca prináša niečo nové, keď to tak nie je? V drvivej väčšine sú však Slováci ziaľ už natoľko apaticí a pohodlní, že neskúmajú ponúkaný tovar alebo produkt bankového domu či finančnej inštitúcie. Na všetky finančné produkty sa dá pritom pozeráť zdravým sedliackym rozumom. Prečo to teda nerobíme, aj keď ide o naše vlastné peniaze? Pripomeňme si preto pár základných pravidiel, ktoré by sme nemali za nijakých okolností podceňovať. Pozrime sa na ponuky logicky a na to, aké pravidlá musíme dodržiavať.

■ FINANČNÉ MUCHOLAPKY

Z pohľadu finančných zástpcov a školiteľov je ideálny

ten klient, ktorý len a len kupuje, neráta, na nič sa nepýta, detailom nerozumie a podrobnosti ho nezaujímajú. Postavme sa spoločne proti memorovaným pravidlám finančných mucholapiek o výhodnosti a jedinečnosti ich ponuky. Už aj preto, že sú vyškolení z našich daní. Najprv si musíme uvedomiť, že neexistuje nijaká zázračná investícia tak, aby mala aj vysoký výnos a súčasne bola bez rizika. Neexistuje! Keby v slovenských podmienkach náhodou aj existoval taký zázračný finančný produkt, prečo by práve

nám o tom ktosi iný hovoril? Ak vy nájdete čarovný prúťok, prameň so živou vodou alebo zlatú žilu v Kremnických vrchoch, tiež to nebudete vykrikovať všetkým naokolo.

Finančný poradca neprišiel za vami preto, že nemá čo robiť alebo z filantropických pohnútok. Tak isto spam, esemeska alebo leták. Podniká. A podniká preto, aby dosiahol zisk. Je mu úplne jedno, či sú podmienky pre vás neprijateľné. Najmä ak sú prijateľné a výhodné pre neho a pre jeho zamestnávateľa, ktorým je

banka. Vždy zarobia. Je to logické a, žiaľ, aj v prípade vášho bankrotu to musíme tak vnímať. Môžeme sa však brániť. Ak to pochopíte čím skôr a začnete sa správať racionálne a sebavedome, tým je možnosť finančných strát reálne obmedzená. Nemusíte sa rozhodnúť okamžite a ako sa neskôr ukáže – unáhle! Máte málo času pred podpisom zmluvy? Ale pod nátlakom stratíte ešte viac. A nielen čas... Už vôbec neverte na limitované ponuky, dočasné výhody a časovo obmedzené exkluzívne podmienky. Sú to bludy. Ponuka má rovnakú kalkuláciu dnes, aj zajtra, aj o pol roka. Vo finančnom svete sa zázraky nedejú.

■ NEUTRÁCAJTE NADMERNE

Neraz zaznamenávame, že sa ľudia v istých situáciách správajú k neraz ťažko zarobeným peniazom ako nabobskí voľno-myšlienkarí, a to bez rozdielu, či ide o profesora s IQ ako rozhládňa na Kolibe alebo nočného vartáša. Preto dovoľte ešte jedno pravidlo. Zásadne neutrácajte viac, ako zarobíte. Platí to pre celý rozpočet vašej domácnosti. Aj na hypotéky, poisťenia, domácu réžiu a ďalšie veci, ktoré nám majú prinášať spokojnosť a nie zúfalstvo. Sedliacky rozum a trochu premýšľania úplne postačia. Vyhnete sa síce obdivu, čo nové zase máte, ale aj nevýhodným spotrebným úverom, ktoré vás nasmerujú k dlhom, exekúciám a bankrotom. Skutočne stačí málo. Zastaviť sa a trochu popremýšľať. Fakt je, že sa premýšľanie nevyučuje a mnohí ho odložili medzi zbytočnú záťaž. Dnes je to však veľmi cenná akvizícia. A rentuje sa.

POZNÁMKA

Farby ekonomiky

Nedávne zistenie finančných inšpektorov, že na Slovensku prakticky neexistuje elektronická pokladnica, ktorá by zabezpečila naozajstnú kontrolu príjmov podnikateľov, ani neprekvapilo. Aj v daňovom systéme štátu platí zákon akcie a reakcie. Ak o percento stúpne daňová odvodová povinnosť, minimálne o to isté percento vzrastie počet tých podnikateľov, ktorí odvodov dokážu „zooptimalizovať.“

Ak nám predchádzajúca pravicová vláda v rámci fetišizovanej takzvanej jednotnej dane jednotne zvýšila jednotné DPH na rovnú dvadsiatku, oni (povinní) urobili všetko pre to, aby štátu neodviedli ani len o cent viac. Akurát ekonomika mení svoju farbu. Postupne šedivie a ak tento proces štát včas nezastaví, stane sa čiernou. A môže sa rozlúčiť s plánovanými rozpočtovými príjmami. A ešte čosi by mal štát. Určite by prospelo, ak by nielen registroval signály o tom, že ekonomika sa začala prikláňať na stranu rastu. Rozhodne by jej mal v tom náklone veľmi intenzívne všetkými legálnymi spôsobmi pomáhať. Sprostredkovane – aj svojim občanom. Veľmi dobrým príkladom by mohlo byť aj zniženie DPH povedzme na potraviny. A samozrejme aj následná kontrola toho, či sa takéto zníženie tiež reálne prejaví na pulloch a cenách. Potraviny sú totiž komoditou, ktorá bez ohľadu na akúkoľvek krízu má svoje trhové mantinely. Môže sa ich predávať menej, ale nikdy sa neprestanú predávať. Naopak, ak by sa ich priemerná cenová hladina čo i len mierne znížila, predávalo by sa ich určite viac. Nielen láska, aj ekonomika ide totiž v prvom rade cez žalúdok. A hneď v druhom rade cez základné služby. Zdá sa, že na rázne kroky a následné opatrenia práve dozrel čas. Ako totiž vyplynulo z júlového prieskumu NBS medzi finančnými odborníkmi, celoročný rast ekonomiky by mal dosiahnuť 0,8 percenta. Oproti predchádzajúcemu mesiacu tak ekonómia zlepšili svoj odhad o 0,1 percentuálneho bodu. Ak teda štát svojimi legálnymi pákami donúti preliať viac peňazí z oblasti šedivej do prostredia svojej oficiálnej ekonomiky, mohli by sme po šiestich štvrtrokoch trvajúceho poklesu už rýchlo zaznamenať rast našej ekonomiky.

Ivan BROŽÍK

Stali sme sa rajom nekalých spotrebiteľských kampaní a súťaží

Nedajte sa vlákať do zlodejských sietí

Tibor B. HAČKO – Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Mediálny prievan vyvolaný zmenou ekonomického systému v oblasti centrálnej a východnej Európy priniesol od prvého momentu dve spoločenské negatíva. Beztrnosť a jej glorifikácia. Potom je len prirodzené, že podvodníci hľadajú najrôznejšie spôsoby, ako z dôverčivých ľudí vytiahnuť peniaze. Efektívnou metódou sú napríklad nekalé či podvodné spotrebiteľské súťaže. Lidrami sú mobilní operátori, no činia sa aj dovozcovia výživových a kozmetických doplnkov a mnohí iní, čo nám každodenne otravujú život. Dá sa im vyhnúť?

Čo je lákavejšie ako zvolanie: Vyhrali ste! Áno, vy ste vyhrali! Oslovený spravídla nereaguje v domnení, že sa ho to netýka. Veď sa nikdy na nijakej súťaži nezúčastnil, ale toto je jeden z osvedčených spôsobov, ktoré celý rad podnikavcov stále používa. Neraz nátlaku podľahnete... Oznámenia o výhre telefonujú alebo rozosielaajú stovkami alebo aj tisícom ľudí, ktorých „náhodne“ vyžreboval počítač. Samozrejme sa pritom zneužívajú vaše osobné údaje. Aby ste si mohli prevziať výhru, ešte nevyhnutne treba urobiť maličkosť. V cirkulačnom letáku sa spomenie len ako nepodstatná vec – zakúpiť si tovar za niekoľko desiatok až stoviek eur. Metóda bola síce najpopulárnejšia v 90. rokoch minulého storočia, lenže tento postup slávi renesanciu a používa sa beztrneste aj v súčasnosti. Dokonca sa vyučuje na školách ako metóda vhodná pre začiatok podnikania a zakladanie PR spoločnosti. Aký je výsledok? Na jednej strane stovky podvedených, ktorým ostala

len oprávnená zlosť. Na strane druhej z našich daní vyškolení, zdatní a glorifikovaní podvodníci. Zásielkový druh nekalého podnikania je pritom beztrneste. Nalákaný spotrebiteľ kúpi nepotrebné, zbytočné a mimoriadne drahé predmety s pochybnými vlastnosťami a ledajakou životnosťou.

■ V SIETI OTÁZOK

Najpopulárnejšími „transparentnými“ súťažami sú tie v médiách v kombinácii s mobilnými operátormi a darčekovou kozmetikou s priamym útokom na mladú generáciu, ktorá slepo dôveruje „svojim ICT“ prostrediu. Takéto súťaže však už prekračujú rámec nekalých súťaží a počínajú si podvodne so zabezpečením beztrnosti. Nie je tajomstvo, že pri spievacích súťažiach sa na chudobnom Slovensku inkasuje z hlasovacích správ až 2 milióny eur za hodinu! Položka postačujúca na činnosť niekoľkých škôl po celý rok. Hráči spravídla odpovedajú na súťažné otázky pomocou krátkych elektronických správ, ktoré

■ NÁKUP Z OBRAZOVKY

Nasledujú nákupné televízne relácie, kde ani po správnej odpovedi súťažiaci výhru nezískajú, ale za použitie drahého spoplatneného telefónneho čísla poriadne stráca. Žiaľ, tieto praktiky sa týkajú nielen predaja najúžasnejších nožov, mixérov a kadejakého haraburdia, bez ktorých vaša domácnosť môže pokojne fungovať, ale už aj charity. Výpredajové televízne vysielania sú monitorované počítačmi, takže vo vedomí, že ste získali výrobok za výhodnú cenu, ho v skutočnosti dostane počítač a vy si ten istý výrobok niekoľkonásobne drahší prevezmete ako doporučený, vopred zaplatený zásielku. Žiaľ, tieto praktiky sa zneužívajú posledných desať

rokov aj pri charitatívnych akciách. Nikto totiž nekontroluje, komu výťažok z akcií smeruje. Pri výťažku 10 tisíc eur a odovzdaní 20-percentného organizačného poplatku sa štedro nasype aj organizátorom „ľudomilných“ podujatí. Nárast dobrovoľných príspevkov o 100 percent svedčí o bezbrehej chamtivosti konateľov „charity“. Rada pre rozhlasové a televízne vysielanie vo svojej histórii ani raz neprerokovala opodstatnenosť týchto, aj keď platených relácií. V susedných Čechách už aspoň podala niekoľko trestných oznámení.

Najnovším hitom sú súťaže na sociálnych sieťach, kde sú výhry prakticky nemožné. Navyše pri „zdieľaní“ nemožno nič vyhrať. Samozrejme sú to súťaže proti pravidlám sociálnych sietí. Na Slovensku sa im beztrneste darí. Viac ako primárnou finančnou škodou je však nenávratná škoda na deformácii vedomia mladých ľudí, ktorí týmto sieťam veria ako indián totemu.

■ KDE JE RIEŠENIE?

Predovšetkým vo vás samotných. Vyhýbajte sa súťažiam, kde požadujú vysokú investíciu, zálohovú platbu alebo sa domáhajú návštevy u vás doma. Šanca výhry je nízka vo vzťahu k odovzdaným peniazom. Nebuďte leniví a vždy si prečítajte všeobecné obchodné podmienky danej súťaže. Ak podmienkam nerozumiete alebo sú pre vás príliš náročné či zámerne zahmlievajúce, potom na súťaž nereagujte. Na stránkach sociálnych sietí sa nedá vyhrať. Ak ide o verejnú súťaž, zaujímate sa o činnosť štátneho notára alebo na ňu priamo dohliadajte. Zvyšuje sa tak pravdepodobnosť serióznosti súťaže. Hoci práve mnohí notári sú priami účastníci podvodu tým, že vyhlasujú naučené meno výhercu a nie výhercu regulárneho. Dávajte si pozor na súťaže, ktoré môžu slúžiť na získanie osobných informácií. Tie sú spravídla ďalej podstupované tretej osobe ako obchodný artikel práve pre mobilných a mediálnych operátorov, čím sa nám zlodejský kruh uzatvára. Na zásah štátu sa nespoliehajte. Nekoná už vyše dvadsať rokov.

MONITORING

Fraternalistické organizácie rôznych národností a vyznaní v Západnej Pensylvánii poctili predsedníčku 1. katolíckej ženskej jednoty Cynthiu Maleski titulom fraternalistka roka 2013. Tohoročný výročný festival slovenských sestier sv. Cyrila a Metoda v Danville (Pensylvánia) sa konal 13. júla na pozemkoch rehole. Slovenská komunita v Milwaukee (Wisconsin) a na okolí usporiadala 14. júla už 83. Slovenský deň.

V čase spolupatričnosti

V známom Kennywood parku v blízkosti Pittsburghu sa 18. júla konal už 90. Slovenský deň. 75. výročný Slovenský deň – najstaršie a najväčšie stretnutie Slovákov v Kanade – bolo 14. júla v chorvátskom parku Club Karlovac, 1860 Thompson Road South, v Milton, Ontario.

Na vojenskom cintoríne v Darney (Vosges) vo Francúzsku, kde sú pochovaní slovenskí a českí účastníci prvého odboja z rokov 1914 – 1918, sa 30. júna za účasti krajanov konala tradičná spomienková slávnosť.

Podpredsedníčka parlamentu SR Erika Jurinová priletela do Írska počas druhého júnového vikendu, aby navštívila krajanov a stretla sa s nimi počas Týždňa slovenskej kultúry, ktorý pravidelne organizuje Slovenské centrum – Írsko.

Škôlka v Dubline pre slovenské deti má nové priestory na adrese 30. Summerfield Meadows Blanchardsroewn, Dublin 15. St. Saviour Church na Dominick Street, Dublin 1 je miestom stretávania sa slovenskej kresťanskej komunity v Dubline.

Slovenský školský spolok SOVA vo Viedni uskutočnil v júni/júli 2013 Slovenský letný jazykovo-turistický tábor

Tohoročný Deň Slovákov v Maďarsku, ktorý sa každoročne viaže k štátnemu sviatku sv. Cyrila a Metoda v SR, usporiadala Celoštátna slovenská samospráva v Maďarsku (CSSM) 6. júla v Pálháze (Boršodsko-Abovsko-Zemplínska župa), v jednom z najmenších miest Maďarska s vyše 1 000 obyvateľmi. Spolok segedínskych Slovákov a Slovenská samospráva v Segedíne zorganizovali 22. júna Deň slovenskej kultúry. Výskumný ústav CSSM uskutočnil 24. až 28. júna v poradí 34. interdisciplinárny tábor vo Veňarci.

Slovensko-Nemecký kultúrny klub v Mnichove usporiadal v Katolíckej misii v Mnichove odbornú prednášku o zdravotnom poistení na mieste pobytu, ako aj v Európe, a odbornú prednášku o dvojtom štátnom občianstve.

Slovenské sväté omše v Krakove. Svätá omša sa bude vysluhovať každú druhú nedeľu mesiaca v Sanktuárii Božieho Milosrdenstva v slovenskej kaplnke v Lagievnikoch v Krakove o 15.30 h. Od 20. do 23. júna 2013 prebiehal v Kysáci 20. detský folklórny festival Zlatá brána. Ústredný program festivalu sa konal 23. júna na javisku rozprávkového zámku, cez ktoré sa piesňou, tancom a hrou vystriedali súbory z Kysáča, Vojlovica, Kulpína, Erdevika, zo Slankamenských vinohradov, Selenče, z Jánošíka, Lugu, Báčskeho Petrovca, Hajdušice, Boľoviac, zo Starej Pazovy, Šidu, z Dobanoviec, chorvátskych Solian a Iloka, Batajnice, zo Stepanovičeva, z Padiny, Báčskej Palanky, Aradáča, Hložian, Kovačice...

V Rumunsku prebiehal 14. – 16. júna 2013 9. ročník medzinárodného festivalu Mládežnícky folklórny Čerpotok, na ktorom sa zúčastnili aj folklórne súbory z Jánošíka a Kulpína.

(cb)

Pripravuje sa jubilejný – už tridsiaty zborník Slováci v zahraničí

Aktivity na krajskej pôde

Zuzana PAVELCOVÁ – Foto: Dušan MIKOLAJ

Príchod nového roka sme v Krajskom múzeu Matice slovenskej (KM MS) v Martine očakávali horlivo i túžobne. Začiatkom januára sme, obrazne povedané, začali ťať úrodu zo semienok, ktoré sme zasiali v zime. V matičnom vydavateľstve vyšiel už po 29-krát zborník Slováci v zahraničí. V tomto čase už postupne pripravujeme jubilejný 30. ročník tejto vedecko-populárnej ročenky. Pravidelne publikujeme v krajských periodikách vo svete informácie o aktuálnom matičnom dianí.

Prezentácia knihy autora Marka Stolárika z USA.

Všetky edičné počiny boli naplánované tak, aby sme spolu s nimi mohli privítať na konci februára hostí, ktorí sa rozhodli zúčastniť sa na Medzinárodnej vedeckej konferencii MS. Jednotlivo sme privítali krajanov z Kanady, Nemecka, Libanonu, Maďarska, Poľska, Chorvátska, Čiech i zo Srbska. Potešili nás najmä dve významné návštevy – Slováci žijúci v Argentine a Slováci z chorvátskeho Záhrebu. Momentálne v oblasti kontaktov najviac rezonuje 2. európsky kongres slovenských Matic, kto-

rý sa uskutočnil v Martine 1. augusta pri oslavách 150. výročia založenia MS.

MLADÝM KRAJANOM

Smerom k našim mladým krajanom sa KM MS zapojilo do súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko... Prišlo do nej 121 prác zo šiestich štátov Európy. Našich najmenších vítame v Dome J. C. Hronského – sídle KM MS – pravidelne počas školských exkurzií. Od začiatku roka sme sprístupnili a lektorovali exkurziu o živote

a diele J. C. Hronského pre vyše dvetisícšesťsto žiakov a v spolupráci s Informačným ústredím MS sme o Hronskom natočili besedu.

Aj vďaka krajským návštevám a korešpondencii so Slováckmi vo svete sme mohli obohatiť fondy knižnice múzea. Tá sa neustále rozrastá, pre bádateľov sú pripravené aktuálne vydania najvýznamnejších krajských periodík, podarilo sa nám obnoviť zasielanie Slovenského katolíckeho Sokola (USA) a Budapešťianskeho Slováka (Maďarsko). Niekoľko výziev sme zaslali i redakcii Slováka v Amerike. Do fondov nám pravidelne prispieva Slovak Institute z Clevelandu, zásluhou ktorého sa rozrastá archívne dedičstvo dokumentov zo zámoria. Pre bádateľov sme vytvorili na matičnej webovej stránke link, kde sa dočítajú, čo KM MS ponúka a ako pri výpožičke fondov postupovať. Na preregistrovaní fondov pokračujeme tak, aby sme všetko, čo uchováme, mohli ponúknuť v elektronickej databáze bádateľom. Momentálne je u nás k dispozícii približne 600 skatúl archívneho materiálu a 20 tisíc knižničných položiek spolu s audiovizuálnym materiálom. V spolupráci s Metodickým

Slovenské zahraničie je nerozlučne spojené s reverendom Dušanom Tóthom

Vďaka všestranne činnorodému Slováckovi

Claude BALÁŽ – Foto: Dušan D. KERNÝ

Slováci žijúci v zahraničí, zahraniční Slováci, krajanovia – slovenské zahraničie – sú neodmysliteľne spätí s osobnosťou reverenda Dr. Dušana Tótha, ktorý žije a pôsobí v Toronte v Kanade. Pomaly polstoročie je vysoko aktívny v tomto prostredí, ktoré sa svojim neopakovateľným spôsobom priamo či nepriamo stalo integrálnou súčasťou slovenského sveta, jeho bytia a existencie. Slováci doma i v zahraničí sú súčasťou jedného slovenského národa, ktorého veľkosť netreba merať množstvom, ale kvalitou.

A tej máme neúrekom. Že naša verejnosť nie vždy je o osobnostiach slovenského života v dostatočnej miere informovaná, to je aj naša vlastná chyba, ale ako sa hovorí, „čo je dobré, to sa má chváliť samo“. Nuž nasledujúce malé laudácie preto patrí práve tomuto nášmu jubilantovi.

MODRANSKÉ KORENE

Kto pozná osobne Dušana Tótha, jeho vitalitu a mladický šarm, len ťažko uverí, že v týchto dňoch sa dožil požehnaného veku troch štvrtstoročí. Kňaz evanjelickej cirkvi Missourskej Synody sa narodil v Modre 2. júla 1938 rodičom Martinovi a Kataríne, rod. Hlavatej. Vyštudoval Slovenskú bohosloveckú fakultu v Modre. Dokončil ju v roku 1961. Po základnej vojenskej službe začal v roku 1963 študovať na Vysokej škole múzických umení, kde promoval v roku 1967. Oženil sa 17. novembra 1962 s Máriou Valériou Solárovou a v tomto manželstve sa mu narodili dve deti – Peter a Andrejka.

V osobnosti D. Tótha vníma krajské spoločenstvo aj verejnosť na Slovensku významného organizátora spoločenského, kultúrneho, náboženského života slovenskej komunity v Kanade a zároveň brilantného kazateľa, skúseného farára a kultivovaného intelektuála. Dokumentuje to jeho duchovná, organizátorská i publicistická činnosť, dominantou ktorej je príklon k humanizmu, občianskej

spravodlivosti a vlasteneckej horlivosti. V rokoch 1967 – 1968 pracoval ako redaktor bratislavského rozhlasu vo vysielaní Dobré ráno. V roku 1969 emigroval do Spojených štátov. Dva roky pôsobil v slovenskom evanjelickej Kostole Svätej Trojice v East Chicagu v štáte Indiana. V júli 1971 prišiel do Kanady. Ako aktívny kňaz slúžil v Toronte deväť rokov v slovenskom evanjelickej Kostole sv. Pavla a

MEDAILÓN

od roku 1992 v luteránskom Kostole sv. Lukáša, kde doteraz pôsobí ako kňaz slovenskej časti zboru.

VZOR AGILNOSTI

K intenzívnemu životnému tempu D. Tótha patrí rad svetských činností aj dobrovoľné poslanie. Od príchodu do emigrácie bol spolupracovníkom rozhlasových staníc Hlas Ameriky, Slobodná Európa a Radio Canada International. V rozmedzí rokov 1971 – 1990 sa aktivoval v krajskej politike, keď zastával post generálneho tajomníka Svetového kongresu Slovákov.

V rokoch 1993 – 2003 pracoval ako koordinátor Medzinárodnej luteránskej laickej ligy pre strednú a východnú Európu, významne prispel k zriadeniu nových pôsobísk, okrem iných aj v Bratislave. V Toronte založil Kanadsko-Slovenskú spoločnosť na pomoc emigrantom, bol členom

riadiťskej rady Ontarijskej multikultúrnej divadelnej asociácie, predsedom Kanadského Slovenského podporného spolku, niekoľko rokov viedol slovenské televízne vysielanie v Toronte. Koncom roku 1989 patril medzi prvé osobnosti krajského života, ktoré oficiálne navštívili Slovensko v čase rúcania komunistickej ideológie. V rámci nastolovania novej kvality vzťahov Slovenskej republiky voči krajanom vniesol D. Tóth svoj vklad na ustanovujúcej Stálej konferencii Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí 1999, rovnako patril k zakladajúcim členom Svetového združenia Slovákov v zahraničí, v ktorom do roku 2009 pôsobil ako jeho podpredseda. V rokoch 2011 – 2012 bol poradcom predsedu Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Dlhé roky pôsobil ako spoluprededa Židovsko-kresťanskej organizácie za ľudské a občianske práva a člen riadiťskej rady Mnohokultúrnej divadelnej asociácie. K stálej záľube D. Tótha patrí divadelníctvo, ktoré ho sprevádza ešte z čias, keď okrem Slovenskej bohosloveckej fakulty ukončil štúdium herectva na VŠMU v Bratislave, kde bol žiakom Ladislava Chudíka. V Kanade pôsobil dvanásť rokov ako režisér Nového divadla v Toronte a súčasne bol členom Divadla poézie a malých javiskových foriem. V roku 1977 založil Kanadskú základinu pre umenie a divadlo a neskôr Torontské

centrom Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (MC UMB) sa uskutočnilo digitalizovanie vybraného audiovizuálneho materiálu z fondov KM MS. MC UMB zabezpečilo ich podrobný opis a spracovaný fond darovalo KM MS ako odmenu za spoluprácu. Onedlho začneme s projektom digitalizácie fondov MS aj my.

MATIČNÉMU JUBILEU

Po pri inom sme v tomto roku zorganizovali alebo pomohli pri organizácii viacerých podujatí, napríklad pri prezentácii knihy amerického Slováka Marka Stolárika počas Slovesnej jari. V jubilejnom roku Matice slovenskej sme spravili niekoľko krokov pre lepšiu spoluprácu s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ako aj s regionálnymi inštitúciami a Mestským úradom Martin, Turčianskou galériou a Turčianskym kultúrnym strediskom, ktoré sa zapojili do podpory Kongresu slovenských Matic. Tieto činnosti dopĺňajú mnohé ďalšie, akými sú udeľovanie medailí, komunikácia s krajskými organizáciami, krajanmi či bádateľmi, registratúra strediska, administratíva pracoviska a iné.

V tomto čase máme za sebou už dvanásť Svetových stretnutí Slovákov v Košiciach. Rok 2013 sa nesie v duchu osláv našej najstaršej kultúrnej ustanovizne. Preto mi dovoľte, aby sme vás srdečne pozvali na pripravované oslavy 150. výročia MS i na 2. európsky kongres Matic slovenských národov. Všetky potrebné informácie nájdete na www.matica.sk. Nezabudnite sledovať i listu Krajského múzea s aktuálnymi oznamami pre krajanov, ktorú nájdete na matičnej webovej stránke pod vedeckými pracoviskami.

Reverend Dušan Tóth

slovenské divadlo, v ktorom režíruje a účinkuje dodnes.

MODLITBA PRE BUDÚCNOSŤ

V roku 2005 pri príležitosti konania okrúhleho stola k tvorbe programu štátnej politiky starostlivosti Slovenskej republiky o Slovákov žijúcich v zahraničí predniesol reverend Dušan Tóth nasledovnú nadčasovú modlitbu: „V mene Boha Otca, Syna i Duchu Svätého.

Bože Otče národov, prosíme ťa za vlasť našu a v nej za náš drahý slovenský národ. Rovnako v tejto chvíli myslíme aj na naše slovenské rodiny, ktoré sú roztrúsené takmer na všetkých rovnobežkách a poludníkoch sveta. Daj, aby náš národ prekvalifikoval pokojom, pravdou, láskou a vierou v týchto a iných cnostiach ako záhrada, ktorú ty štedro požehnávaš. Nech náš národ medzi inými národmi skvie sa ako hviezda dávajúca žiaru a smer bohobojnosti v zápale za pravdu a spravodlivosť. Vypočuj nás, tykrát celého sveta a milovník Slovákov kdekoľvek sa nachádzajú. Amen.“

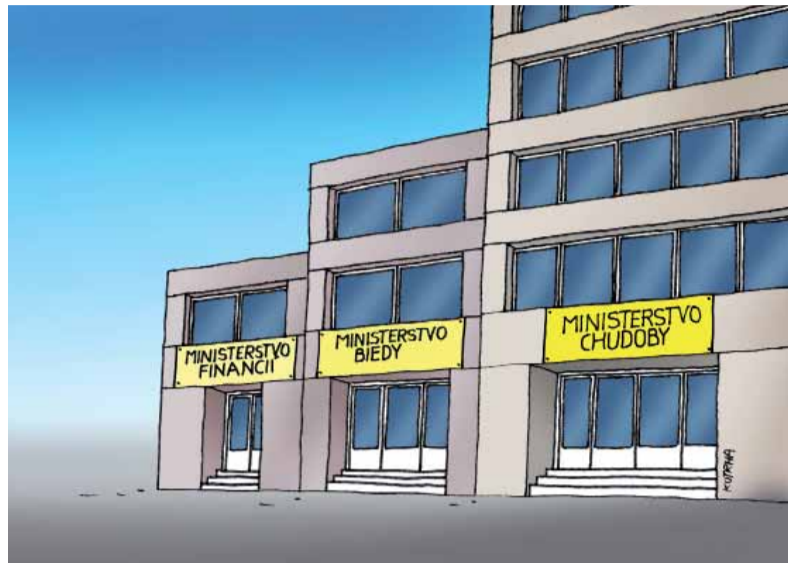

Rozvinutý kapitalizmus stvoril molocha konzumnej spoločnosti

Hojnosť trhu je v protiklade s prázdnotou srdca

Roman MICHELKO – Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Nedávno sa mi do rúk dostal text, ktorý som písal krátko po revolúcii v roku 1991, teda pred vyše dvadsiatimi rokmi. Vtedy na prahu „nového veku“ som možno intuitívne vyslovil chmúrnú diagnózu spoločnosti, do ktorej sme sa rútili.

Hojnosť tovaru je v protiklade s prázdnotou srdca. Prispôbenie a posadnutosť, konformizmus a revolta bez cieľa, všetky tieto rozporuplné javy spolupôsobia. Škrobenosť a zdržanlivosť zavádza.

Rozvinutý kapitalizmus stvoril spoločnosť prázdneho bezobsažného konzumu, v ktorom sa všetky oblasti života snažia pretransformovať na tovar. Samotné bytie človeka v hyperindustriálnej konzumnej spoločnosti sa stáva druhom spotrebného tovaru. Vláda vecí prerastá človeka, ktorého výroby sa stávajú prostriedkami jeho sebazničenia. Duchovná nekompletnosť a neplnhodnotnosť (degenerovaného) človeka, žijúceho a prispôbeného masívnemu, primitívnemu konzumu spôsobuje, že človek prestáva byť sebou a stáva sa príslušníkom toho, čo vlastní.

Nové auto pred domom, elektronika, byť – stávajú sa protézou osobnosti. Určujúcim princípom tejto spoločnosti sa stal princíp rozkoše v najprimitívnejšom zmysle slova ako zárobok, hospodárske zabezpečenie, základné hedonistické zážitky. Duchovné prázdno, neexistencia reálnej perspektívy je nahradzovaná primitívnou hedóniou konzumu. Spoločnosť je partikulovaná – rozbitá bez spojiť ľudskej spoluúčasti a vzájomného povedomia, vytvára ideálne prostredie pre najnižší egoizmus, ktorý sa stáva všepliatnou ideológiou prežitia. Spoločnosť je atomizovaná, nie však na osobnosti, ale na „beztvaré ľudske príslušníctvo“ k mesačnému platu, k symbolu spoločenského zatriedenia, k domu, autu, zamestnaniu. Čo so spoločnosťou bohatou na tovar, ktorá nemôže ponúknuť nič iné než tovar v lesklom obale, domy, autá, politiku – prestíž pre živých, pozlátku mŕtvym? Vo svete, ktorý je oslavovaný ako „svet slobodných“, ak jeho základné sociálne pocity sú predstavané pesimizmom, rezignáciou, bezmocnosťou a strachom?

Pre úspech bez obsahu, prispôbenie bez cieľa, premáhanie životných problémov a zúfalstvom tvárou v tvár veľkým spoločenským nevládnym problémom?! Výsledkom kapitulácie človeka žijúceho v tejto konzumnej spoločnosti je výber menejcenných, celkom prispôbených šplhúňov, zbavených akéhokoľvek charakteru, zábran a svedomia. Človek vrhnutý do tejto spoločnosti je až príliš presvedčený o svojej spoločenskej nemohúcnosti. Z toho vzniká ochota kapitulovať pred faktami, prispôbenia sa svetu, ktorý je fatálne prítomný ako neodvratný osud. Ponorím vlastnej osobnosti do davu konformizmu a konzumu. Výsledkom toho je produkcia ľudí v najhlbšej miere odcudzených, egoistických a duchovne ľudsky úbohých.

Spoločnosť, ktorá degraduje ľudí na naháňáčov materiálna a úspechu. Robí človeka otrokom svojho komfortu a úspechu. Je to dvojúrovňová spoločnosť, ktorá masovo produkuje tých, čo vyhrali, ale i tých, čo prehrali. Tí druhí sa búrja a prví občas sympatizujú s druhými, nič však nie je jednoduché, lebo druhí sa chcú stať výhercami, vzbúrenci sa nestávajú väčšinou, všetci sa nedokážu vymaňovať z kruhov, ktoré ich zväzujú. Už od útlej mladosti sa každé individuum aspoň vnútorne búri proti supercivilizačnej a superracionálnej výučbe, ktorej sprievodným javom je superselekcia. To je aj príčinou, prečo sa toľko ľudí ocitá bez zjavného zavinenia na periférii spoločnosti. Ako Damoklov meč visí nad tými, čo neprešli superselekciami vidina prázdneho a zbytočného života. Sklucujú ich predstava nenaplnených túžob, boja sa nezaujímavej práce alebo nezamestnanosti. Revolúcia dnes chorľavie. V čase, keď sa pohroma zdá nevyhnutnou, vytrácajú sa proroci.

Predobrazom novej doby sa stal „okridlený“ Klausov výrok, že on nepozná špinavé peniaze a že o peniaze ide vždy a v prvom rade. Tým sa jasne zadefinoval étos novej spoločnosti, ktorý jej vývoj týmito hodnotovými mantinelmi trvalo determinoval.

■ NOVOZBOHATLÍCI

Veru tak, vtedy som netušil, že nové časy stvorila také kreatúry ako Mojsejovcov, arogantnú exhibicionistickú dvojicu z Pereša. Čo je však ešte horšie, takéto kreatúry sa neprezenabateľnú časť spoločnosti stali etalónom úspechu a nasledovaniahodným vzorom, ktorý komerčné médiá dlhodobo a systematicky prezentovali nakoľko zhrozenému, inak však poslušne konzumujúcemu publiku. Z hrubosti, extrémne gýčovitého vkusu a novozbohatlickej arogancie sa stala norma. „Mojsejovna“ potom putovala z televízie do televízie, až jej televízna kariéra finišovala v reality show Šéfka v licencovanom formáte, ktorej tvárou v USA je Donald Trump. Podobní ľudia, dnes a denne sa vyskytujúci na televíznych obrazovkách, permanentne vysielajú jedno zásadné posolstvo – hodnota človeka je priamo úmerná výške jeho konta!

■ EPIDÉMIA REALITY SHOW

Práve na fetišizácii peňazi ako meradla úspechu vznikol aj veľmi odpudivý fenomén tzv. kontajnerových reality show. Mojsejovci, VyVolení, Big Brother, Nevesta pre miliónára, Zámerna manželiek, neskôr Farma, Farmár hľadá ženu, Hotel Paradise či Extrémne rodiny. Tieto reality show stávajú na jedinom – ľudia, ktorí sa do nich prihlásili, tam išli so silnou vídinou nechať sa niekoľko mesiacov

ponižovať, znemožňovať a strápnovať pred celým národom, a to všetko len pre teoretickú možnosť výhry na úrovni dvoch či troch mesačných plátov top manažérov. Ako je možné, že na niečo také sa prepožičalo toľko ľudí? A ako je možné, že podobné obľudnosti atakovali ratingy sledovanosti v komerčných televíziách?

■ ANESTETIKUM APATIE

Zábavný priemysel sa stal veľmi úspešnou zbraňou pre uchovanie más v nevedomosti. Je až neuveriteľné, ako môže fikcia „amerického sna“ v rôznych regionálnych mutáciách pretrvávajúť toľké desaťročia. Priemysel zábavy funguje ako účinné anestetikum. Roky dokáže zabávať povrchné publikum a pritom mu vsugerovať, že úspech je na dosah ruky, každý má k nemu rovnaký prístup a záleží len na odhodlaní a schopnostiach človeka, či ho dosiahne alebo nie.

Tu však vzniká druhá otázka, ako definovať úspech v tejto spoločnosti. Aká je v nej hodnota človeka? Kto je dnes a denne na titulkoch najčítanejších (bulvárnych) novin? Rýchlokvasené rosničky či iné celebrity, alebo skutočne osobnosti, ktoré zasvätili svoj život niečomu hodnotnému. Ukazuje sa však, že dnešná doba oceňuje úplne iné „kvality“.

Ak si dnes človek pozrie spoločenskú „Smotánku“, čo je aj názov relácie v komerčnej televízii, vidí tam prehliadku prázdnych a nafúkaných novozbohatlíkov, ktorých prejav šokuje svojou koncentrovanou banalitou. Toto sú hrdinovia novej doby, toto sú vzory predkladané apatickej verejnosti? V čom spočíva hodnota človeka? V schopnosti čo najviac získať! V kontraste s tým sú „necoolové“ aktivity, ktoré majú skutočnú hodnotu. Charita či pomoc slabším, pomoc tretiemu svetu je „málo sexi“. Je to trpené, len ako akási anomália pre zopár nepochopiteľných idealistov, ako činnosť, ktorá nemá a nepotrebuje publicitu, ani spoločenské uznanie. Veď aká je povedzme „incidencia“ podarenej dvojice z Pereša oproti napríklad profesorovi Vladimírovi Krčmérymu, ktorý založil nemocnice pre ľudí postihnutých vojnou v Darfúre či v chudobných slumoch v Nairobi.

Znepokojenie unudeného zabávaného publika, problematizácia našej spoločnosti je to posledné, po čom tento systém túži. Tento systém totiž môže vážne ohroziť len to, ak by naraz ľudia precitli a začali si klásť nepríjemné otázky. Ak by pochopili, že systém, ktorý stojí na ilúzii, že každý môže byť úspešný, je lož. A ak by si položili otázku, v čom je skutočná hodnota človeka v tomto dehumanizovanom svete. V tom, koľko dokáže od spoločnosti získať pre seba, alebo v tom, čo jej dokáže poskytnúť?

■ ŠTÁT – NEPRIATEĽ Č. 1

Aj v súvislosti s egoizmom ako všeobecne platnou ideológiou prežitia sa štát ocitá na pranej ako niečo prežiť a zatažujúce. Štát sa stáva akýmsi imaginárnym podliakom, ktorý oberá „dobrých“ kapitalistov o ich ťažko zarobené peniaze. Neoliberáli a libertariáni idú dokonca tak ďaleko, že chcú obmedziť politické práva tým časťam spoločnosti, ktoré, podľa nich, nevytvárajú žiadne materiálne hodnoty. Práve v tejto súvislosti môžeme hovoriť o nástupe nového fašizmu, teda spoločnosti, ktorá absolútne fetišizuje súkromné vlastníctvo a zabezpečuje jeho bezpečnú držbu v čoraz menšom počte rúk. Inak povedané, extrémna príjmová polarizácia vedie priam k tektonickým zlomom v spoločnosti.

Paradoxne však najvyššiu mieru profitability dnes nemajú spoločnosti vyrábajúce tovary a služby, ale bankový systém, alebo ešte presnejšie takzvané investičné bankovníctvo, ktoré cez vysoko sofistikované finančné špekulácie vytvára obrovské nerovnováhy na trhu, vinou ktorých vzniká veľká nestabilita, ktorú zaplata masy tých, ktorí sa skladajú na obrovské profity finančných špekulantov. Špekulatívny finančný kapitál sa rozrástol do takých rozmerov, že už ohrozuje sám seba.

■ FETIŠ PROFITU

Ak by sme mali opísať hlavný trend, ktorý určoval smerovanie spoločnosti v posledných dvadsiatich rokoch, bola by to jednoznačná orientácia na profit. Čo je však najhoršie, kritéria profitability sa dostávajú aj do takých oblastí, v ktorých predtým nemali miesto. Typickým príkladom je napríklad kultúra či zdravotníctvo. Človek prestáva byť entitou a stáva sa položkou vo výkazoch manažérov, ktorí sú jednoznačne nastavení na nekonečné zvyšovanie efektívnosti, na neustále šetrenie na osobných nákladoch s jediným cieľom – znížovať náklady, zvyšovať efektívnosť a ziskovosť pre svojich vlastníkov. Absolútny fetiši jednorozmerného ekonomického úspechu problematizuje a relativizuje také činnosti, ktoré ešte donedávna síce tiež neprinášali priamy ekonomický profit, ale boli cenené ako potrebné a pre spoločnosť nenahraditeľné. Či už to bolo vzdelávanie, starostlivosť o deti v predškolskom veku, starostlivosť o seniorov, starosť o mimoškolské aktivity detí a podobne.

Dnes všetko úsilie musí byť efektívne, aby bolo hodnotné, musí mať ekvivalent vyjadriteľný v materiálnych hodnotách. Preto sa aj do tejto sféry dostáva komercia. Asi pred desiatimi rokmi vypísala Penta súťaž o esej na tému, čo bude Nokiu o dvadsaťpäť rokov. Paradoxne jej vyšlo, že to bude zdravotníctvo. A skutočne, odvtedy Penta veľmi premyslene a systematicky investuje do segmentu zdravotníctva a aj mentálne transformuje tento rezort.

Na to, aby sa zdravotníctvo stalo rezortom, kde sa len vyberá renta, stačilo málo – dosadiť na správne miesto správneho človeka, ktorý celý systém nastaví práve na takéto vyberanie bezpracnej renty. Tým človekom bol vtedy minister Rudolf Zajac. Za posledných iks rokov sa do zdravotníctva presunulo množstvo prostriedkov, z pacientov sa stali klienti, robí sa manažment pacientov, poisťovne určujú, koľko prostriedkov a akým spôsobom sa uvoľní na odkladnú zdravotnú starostlivosť. Pritom treba spomenúť, že v západnom svete vedľa seba existujú dva modely zdravotníctva. Európsky a americký. Kým v Európe ešte spolu s ideou sociálneho štátu ostávajú posledné zvyšky verejne dostupného zdravotníctva, americký model sa, aj „vdaka“ extrémistom z Tea Party, len s extrémnymi ťažkosťami transformuje tak, aby bol prístupný celej spoločnosti. Každopádne, trend je jasný. Je tu snaha základný zdravotný štandard minimalizovať na čo najnižšie minimum, a naopak do komerčnej sféry presunúť čo najväčšiu časť zdravotnej starostlivosti.

■ OČAKÁVANIA A REALITA

Pritom problém hrubosti a nekultúrnosti tejto spoločnosti nie je ten najväčší. Za posledných dvadsať rokov sa, bohužiaľ, nastavenie negatívnych trendov, o ktorých som vtedy písal, ešte viac prehĺbilo. V istej eufórii z pádu neslobodného (i keď

oveľa sociálne spravodlivejšieho) systému sme si mysleli, že oba systémy budú postupne konvergovať. Teda že socialistický a kapitalistický systém budú postupne navzájom preberať pozitívne prvky a, naopak, eliminovať tie negatívne. Opak sa stal pravdou – oba systémy navzájom prebrali to najhoršie. Ak systémy súperili, tak to paradoxne viedlo k preberaniu skôr tých lepších vecí. Len zásluhou súperenia systémov sa pomery nájomne pracujúcich v kapitalizme postupne zlepšovali a zlatá éra demokratickeho kapitalizmu nastala v Západnej Európe na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. V priebehu dvadsiateho storočia sa zavádzalo bezplatné verejné školstvo, zdravotné a sociálne poistenie a zároveň sa zvýšila participácia pracujúcich na zisku spoločnosti, v ktorej pracovali. To všetko sa po páde východného bloku radikálne zmenilo. Neocons a neoliberáli začali hlásať, že vývoj je bezalternatívny, čo v sociálno-filozofickej rovine posvätil americký politický filozof Francisco Fukuyama vo svojej eseji Koniec dejín a posledný človek.

Neexistencia alternatívy sa, bohužiaľ, veľmi skoro prejavila a nastal reverzný chod. V synergii s globalizáciou to viedlo k polarizácii spoločnosti. Negatívne trendy, ktoré už aj pred dvadsiatimi rokmi boli jasné a čitateľné, sa prejavili naplno. Príjmy horného decenia (horných desiatich percent) prudko rástli, zatiaľ čo príjmy spodnej časti príjmovej pyramídy (v reálnych cenách) stále viac klesali. Príjmový medián spoločnosti sa výrazne posunul tak, že dnes viac než 75 percent obyvateľstva má nižší príjem, než je priemerný, teda príjmová stratifikácia sa veľmi vychýlila v neprospech najnižších príjmových skupín. Žijeme v čase dvojúrovňovej spoločnosti s tým, že horná časť sa výrazne zužuje a pritom extrémne bohatne, a naopak spodná časť sa ďalej a masívne rozširuje a pauperizuje.

Bohužiaľ, negatívne očakávaná spred dvadsiatich rokov sa naplnili vrchovatou mierou. Možno však práve preto sa čoskoro ocitneme na križovatke. Buď bude naša cesta ďalej smerovať k akémusi neofašizmu, teda spoločnosti, v ktorej celú „výrobu súhlasu“ budú mať v rukách vysokofistikované mediálne koncerny, v rukách tej najhoršej oligarchie a postupne budú kontrolovať všetky oblasti nášho života. Prvé jasné symptómy takejto spoločnosti vidíme na každom kroku.

Dnes sme na prahu spoločnosti, kde vládne tá najhoršia oligarchia, pričom moc vykonávajú starostlivo vybraní predstavitelia meritokracie. Pritom systém je nastavený tak, že akákoľvek zmena dnešného stavu sa veľmi ťažko presadzuje, keďže nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva je absolútnym fetišom. Je aj druhá možnosť. Ak sa zachová demokracia a verejná rozprava, alternatívne médiá aj zásluhou technologického pokroku (internet či alternatívne médiá) postupne začnú byť reálnou alternatívou. Väčšina ľudí si začne klásť nepríjemné otázky a odmietne smerovanie spoločnosti, ktoré vedie k prehlbovaniu rozporov. Prvé symptómy sú viditeľné už aj dnes. Na Cypre prvýkrát bežní ľudia odmietli socializovať straty oligarchov. Ich finančná a mediálna moc je postupne erodovaná. Vďaka sociálnym sieťam sme nedávno boli svedkami takzvanej arabskej jari, v ktorej masy nahnevaného obyvateľstva poslali do politickej minulosti skorumpované oligarchické štruktúry, ktoré im vládli dlhé desaťročia.

Možno čoskoro príde čas, keď budeme svedkami niečoho podobného aj v západnom svete. Výbušiny sú rozzúrené a čaká sa na prvú iskru. Hádám už čoskoro kritická väčšina občanov pochopí, že sme došli na koniec slepej uličky a treba sa pohnúť inou cestou. Preto verím, že ak budem o desať či dvadsať rokov písať podobnú esej, jej východiská budú predsa len optimistickéjšie.

Ad.: Kam sme sa to dopracovali, SNN, č. 18 Nepochopil, alebo zámerne zle vyložil

Anton HRNKO – Foto: Ladislav LESAY

Nedávno dostal Dr. Ivan Kamenec ocenenie historik roka, k čomu mu úprimne gratulujem. Možno pri tejto príležitosti alebo pri príležitosti reedície jeho knihy o J. Tisovi dostal neobyčajne veľký priestor v denníku SME (25. 5. 2013). Je sympatické na ňom, že sa neotáľa priznať, že jeho prístup k písaniu histórie je zaujatý. Možno by bolo ešte sympatickejšie, keby priznal právo na zaujatost' aj iným historikom, ktorí sú zaujatí pre vec pre úplne iné pozadie, ako má on.

Menej sympatické je už, že nepochopil alebo zámerne dezinterpretoval moje tvrdenia uverejnené v týždenníku Slovenské národné noviny (č. 18). Doslova píše: „Rozdiel je však v tom, že kritika už zväčša nemá anonymnú podobu a nepíšu ju laici či šarlatáni, ale zväčša školení historici, ktorí si pre svoju, neraz až ľudsky nenávisťnú kritiku vyberajú spravidla najplodnejších, najinvenčnejších historikov, ktorí majú prirodzenú autoritu nielen v slovenskej historickej obci, ale aj v odborných kruhoch v zahraničí. V tomto zmysle na mňa šokujúco zapôsobil nedávny nenávisťný článok kolegu Anton Hrnka v Slovenských národných novinách, kde jeho autor kladie seba a slovenskej verejnosti demagogickú otázku: „Prečo platíme Historický ústav? Aby bojoval proti Slovensku?“ Takýto (správne má byť takito – pozn. A. H.) kritici nepoužívajú odborné argumenty... ale ich autorov označujú za čechoslovakistov, maďarónov a marxistov. Presne takto demagogicky a insitne sa útočilo na nepohodlných autorov pred rokom 1989. Je to dosť smutné poznanie.“

■ TO SOM NEPOVEDAL

S poslednou vetou citovanej časti rozhovoru úplne súhlasím. Je to dosť smutné poznanie, že sa takto dá interpretovať môj článok a vkladá sa mi do úst niečo, čo som nepovedal, a už vôbec to ani nevystihuje zmysel môjho vyjadrenia. V jednom však môžem kolegu Kamenca ubezpečiť: Nenávisť nie je v mojej citovej výbave. Tento cit je v príkrom rozpore s mojou povahou. Nenávisť, keď vás ovládne, zastiera zrak, znemožňuje vidieť veci v súvislostiach, zožiera a ničí vnútorný citový svet a robí z človeka otroka. A takto by som nechcel dopadnúť. Úprimne ľutujem všetkých tých, ktorí nenávidia!

Ale poďme po poriadku. Najskôr hádam, prečo som pristúpil k napísaniu oného článku. Bolo to z dvoch príčin. Netajím, prvou je určitá osobná frustrácia z toho, ako sa mi pletú identifikovateľné i neidentifikovateľné polená pod nohy, hoci som s politikou skončil už pred pätnástimi rokmi. Nemesis má však asi dlhú pamäť, preto by som sa nemal čudovať. Ale mlčať preto nemusím a ani nechcem. Neroobil som to za minulého režimu a neurobím to ani v čase zúrenia demokracie. Mnohé z tých polien som chápal, ako napríklad že súčasná poslankyňa M. Vašaryová ešte ako veľvyslankyňa v jednej s priateľskej krajine zorganizovala moje zosadenie z jednej mizernej funkcie v štátnej správe. Bola určite rozhorčená, že som si dovolil jej oponovať, keď začala vykladať, ako máme zabudnúť na spoluprácu s Čechmi a úplne sa preorientovať na krajinu, kde momentálne pôsobila. Len som jej vysvetlil, že už naši dedovia vedeli, na koho a prečo sa majú orientovať, a že na tomto sa nič nezmenilo ani rozdelením republiky – že našimi najbližšími spojencami sú a zostanú Česi. Moja chyba. Mal som jej pritakávať a popriade jej aj potvrdiť, že Libanon hraničí s Iránom, a mohol som byť bez problémov. Menej som už chápal, keď dlhodobo nebolo obsadené jedno miesto riaditeľa v štátnom orgáne a nikto sa na to miesto ani nehlásil. Keďže som spíňal všetky predpoklady (jazyky, skúsenosti...), zamestnanci onoho orgánu chodili za mnou, aby som sa prihlásil do výberového konania. Ja som však dlho vzdoroval i z dôvodov, žeby som mohol niekomu pre bývalú

politickú zaradenosť prekážať. Nakoniec som podľahol, ale predtým som sa ešte vyššej vrchnosti opýtal, či moja predchádzajúca politická angažovanosť nebude na prekážku. Dostal som odpoveď, že nie. Až deň po uzávierke som sa dozvedel, že na to miesto aspiruje ešte jedna uchádzačka, o ktorej deň predtým nikto ani nechyroval. Konkuz som – samozrejme – s prehľadom vyhral. Jednoducho spomínaná pani nemala ani šajnu o problematike a v pripravenom konkuzre ťažko zlyhala. Vymenovali však aj napriek môjmu víťazstvu onú paniu. Vraj víťaz nemusí byť nevyhnutne vymenovaný.

■ MEDZINÁRODNÁ BLAMÁŽ

To, že to bolo vyše ročné trápenie aj pre ňu aj pre úrad, bolo nepodstatné. Nepodstatná bola aj medzinárodná blamáž, ktorá jej pôsobenie spredivdzala. Ale niekto rozhodol, že ja to nemôžem byť. A basta. Alebo iný prípad. Požiadal ma redaktor Pravdy, aby som mu napísal článok na historickú tému. Napísal som, prečo nie. Zanedlho sa mi ospravedlňoval, že šéfredaktorka ho nechala vyňať z už zalomených novín. Pýtal som sa či z vecných dôvodov. Odpoveď bola jasná. Nie, ani to nečítala, len pre meno. Rovnako mi odmietli v Pravde uverejniť ohlas na vyslovené historické nezmýsly, písané v ich denníku (moju reakciu neskôr použil Zväz protifašistických bojovníkov – ZPB – na vypracovanie svojho stanoviska).

■ KTO DO TELEVÍZIE?

No a na záver niečo z iného súdka. Prednedávnom ma oslovil jeden známy a skúsený publicista, že organizuje besedu v RTVS, či by som do nej neprišiel. Až ospravedlňujúco sa ma pýtal, či mi nebude prekážať M. Havran, publicista, ktorý sa vyznačuje, mierne povedané, veľmi čudným názorom na slovenské dejiny, ale vedenie RTVS si ho tam žiadalo. Samozrejme som povedal, že nebude. Potom sa už neozaľ. Reláciu odvysielali. M. Havran v nej bol, ja nie. Nebol tam však už ani onen známy publicista. Asi mal na slovenské pomery príliš neohybnú chrbticu! A takto by som mohol pokračovať ďalej a ďalej. A nielen o sebe. Na konci sú vždy ľudia, ktorí majú plné ústa frázy o demokracii, ľudských právach, rovnosti šancí, ale v šuplíkoch majú čierne listiny ako za minulého režimu. V minulosti však človek na onej listine aspoň vedel, prečo tam je, kto ju zostavil a kto ju spravuje. Dnes to nevie ani ona povestná divá sviňa.

■ NECHUTNÉ KÁDROVANIA

Druhým a bezprostredným dôvodom boli okolnosti, ktoré sa zbegli okolo voľby predsedu Ústavu pamäti národa. Toľko nechutného kádrovania, koľko sa udialo okolo nominantov a pracovníkov ÚPN práve zo strany oných držiteľov jedine správneho názoru na slovenské dejiny, „slušných ľudí“ a vraj liberálov, hádam ani naša krajina, ktorá si potrpí na kádrovanie historikov už do kronikára z 12. storočia Anonyma, ešte nezažila. Ved už on podobne ako dnešní kádrovníci z tej či onej strany „pravdivo a jednoducho“ písal o dejinách, aby sa druhí nemuseli o nich dozvedieť „z nepravdivých povestí vidiečanov alebo z táravého spevu igrícov“. Preto termíny ako ľudák, neoludák, nevysporiadany s existenciou slovenského štátu, ko-

Anton HRNKO

munistu, pracovník takého a onakého ideologického ústavu sa len tak hemžili.

Pritom v mnohých prípadoch sa podobne ako na začiatku 50. rokov minulého storočia útočilo na ľudskú podstatu obviňovaných s cieľom pracovne ich „popraviť“ – teda ľudovo povedané zobrať im chlieb, čo v dnešných pomeroch je trest možno väčší ako kráľovský kriminál na Mírove alebo vo Valdiciach za minulého režimu. A práve z týchto dôvodov, nie z nenávisťi, som pristúpil k napísaniu tohto článku. Jeho prvé poslanstvo je celkom jasné. Vychádza z biblického podobenstva o správaní sa Petra pri zatýkaní Krista: Kto mečom bojuje, mečom aj padne; teda preložené do aktuálnej situácie: Nekádruj, lebo aj teba môžu prekádovať. Kto má právo vytykať niekomu, že pracoval v Ústave marxizmu-leninizmu ÚV KSS a označiť ho za pracovníka ideologického pracoviska? A to Historický ústav alebo Ústav dejín európskych socialistických krajín SAV neboli ideologické pracoviská ÚV KSS? To hádam my (ja, Ivan Kamenec...) sme neboli zamestnanci ideologického pracoviska, neboli sme nomenklatúrne kádre KSS? A nepracovali aj v tom preklínanom Ústave marxizmu-leninizmu ÚV KSS aj iní, ktorí dnes patria k prominentným držiteľom jedinej pravdy, a teda patria medzi „slušných“, „demokratov“ atď.? Prečo sa im táto anabáza nepripomína? To kádrovať tých, ktorí sa nám nepáčia, je oprávnené, a kádrovať nás je nenávisťné? To by nebolo z našej strany lepšie sa držať onoho osvedčeného biblického: Kto si bez viny, hod' kameňom?

■ VYMYSLENÉ CITÁTY

Keď som bol doktorandom, jeden môj školiteľ mi prírukoval, že najväčším prehréškom proti etike práce historika je skresľovanie výrokov, resp. dávať im iný význam, aký majú. Ja si v duchu uvedeného vôbec neviem vysvetliť, kde v mojom článku našiel Dr. Kamenec nasledujúce vyjadrenia: „Prečo platíme Historický ústav? Aby bojoval proti Slovensku?“ Keďže som uvedenú tvrdenia v úvodzovkách, malo by ísť o citáciu. To však nie je pravda a autor vytvára týmto dojem, že som takúto nehoráznosť povedal. Ale nikde v mojom článku som nič také nenašiel, dokonca ani niečo v približnom zmysle. Práve naopak, moje vyjadrenie i záver článku hovoria jasne o úplnom opaku. Pre pripomenutie dovolím si onú časť odcitovať: „Všetci by sme si mali uvedomiť, že keď sú vášnivé spory o minulosť, nejde v prvom rade o minulosť, ale o súčasnosť a budúcnosť. To, že dnes o slovenských dejinách hovoria na verejnosti okrajoví historici z pozície neprajnej slovenskej suverenity, že všetkých objektívnych historikov sa snažia zastrážiť a ukričať novinári z denníkov ako SME, Nový čas a pod., ktoré Pán Boh vie komu slúžia, treba dať do súvislosti s oslavou horthyovského špióna, iredentistu a fašistu J. Esterházyho v tých istých periodikách ako jediného spravodlivého medzi „krvilačnými Slováckmi“. A to nie je náhoda. Ak si niekto myslí, že týmto pánom ide o prav-

divý výklad slovenských dejín, je na omyle. Ide im predovšetkým o morálnu diskreditáciu Slovákov ako národa, o znechutenie Slovákov ich vlastnými dejinami, o spravenie z nich bezdejnej masy bez vlastnej kolektívnej vôle. Práve preto im prekáža slobodný, bezpredsudkový pohľad na slovenské dejiny, preto akýkoľvek názor vybočujúci z ich predstavy historicky bezvedomého Slováka pranierujú div nie ako zločin. Najhoršie na tom je, že sa to deje za naše peniaze, na ústavoch a inštitúciách platených z našich daní. Naďalej sa ukazuje, tak ako to bolo za Uhorska alebo za Česko-Slovenska, že sa u nás viac vypláca kydať na slovenský národ, ako preň pracovať. Kde sú myšlienky z roku 1989, požadujúce slobodu vedeckého bádania? Ako je možné, že si nejaká menšina uzurpuje právo druhým brániť slobodne interpretovať naše dejiny. Ako je možné, že niekto má tu drzosť vyžadovať ako v 50. rokoch unifikovaný názor na našu minulosť? Ak potrebujeme obraz o slovenských dejinách, aký vyprodukuje nejaký „pisálek“ v SME, na čo sú nám draho platení historici? Kam sme sa to dopracovali?“

■ (NE)PRÁVO NA NÁZOR

Pre istotu som nosné myšlienky z predmetného článku zdôraznil. Každý, kto si to prečíta, musí jasne vidieť, že môj článok nie je namierený proti historikom, ale proti novinárom, ktorí si osobujú právo selektovať pravdu, uprednostňujú jediný výklad dejín a všemožne difamujú historikov nezapadajúcich svojimi názormi do ich teologického obrazu, teda jedine správneho výkladu slovenských dejín.

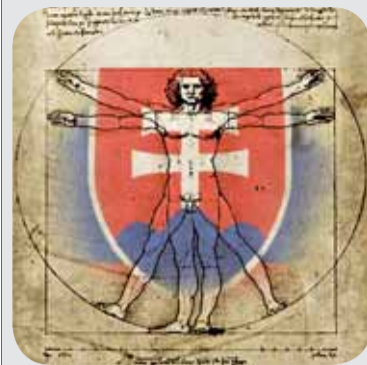
Kde v uvedenom sa pýtam: „Prečo platíme Historický ústav? Aby bojoval proti Slovensku?“ Práve naopak, dožadujem sa, aby o histórii Slovenska hovorili, aby tieto dejiny vykladali „draho platení historici“, nie rôzni „pisákovia“ z novin. Ak niekomu vyhovuje taký vzťah historika k novinárovi, aký posledne predviedlo SME v rozhovore s novým riaditeľom ÚPN, tak ja hovorím, že mne nie. Sám som sa cítil trápne, že redaktor ako držiteľ jedinej pravdy griloval z tejto pozície ako spovedník hriechníka – v tomto prípade riaditeľa ÚPN. A dvíhal naňho prsty, že tam alebo inde si dovolil zjsť pri svojom výskume inde, ako si on myslí, že by historik mal ísť. To je to, čo som chcel povedať, nie to, čo mi nasilu vtlačá do úst Dr. Kamenec. Teda aby históriu vykladali historici vo vzájomnej diskusii, nie vo vzájomnom kádrovaní sa a podliezaní pod kano-nizované pravdy jednej alebo druhej strany. V tom duchu som aj končil môj článok, ktorý vylučuje to, čo – neviem z akých dôvodov – mi pripisuje Dr. Kamenec.

Neviem, či sa to dalo vyjadriť pregnanťnejšie, ako som to vyjadril v spomínanom článku: „Nech pracujú všetci, Kováč aj Vnuk, Holec aj Mrva, Kamenec aj Durica... Len preboha nech diskutujú medzi sebou, nie prostredníctvom politikov a politických kampaní cez novinárov. To nie je cesta k poznaniu!“ A to je hlavné poslanstvo môjho článku. Nie šírenie nenávisťi, ako sa mi to snaží „prištie“ Dr. Kamenec.

Na záver ešte dve poznámky. Trvám na tvrdení, že na inštitútoch a ústavoch platených z daní slovenských daňových poplatníkov sú ľudia, ktorí vykladajú slovenské dejiny z cudzích pozícií a majú v niektorých médiách nenáležité priestory, dokonca tieto médiá práve ich názory – aj keď sú v slovenskej historickej vede okrajové – všemožne uprednostňujú. Druhá poznámka sa dotýka tvrdenia Dr. Kamenca, že sa nečítajú diela niektorých autorov a vecne sa s nimi nediskutuje. Môžem ho ubezpečiť, že v mojom prípade (a nie je ojedinelý) to nezodpovedá pravde. Moje polemiky s niektorými ním favorizovanými historikmi, keď už sa mu nechce hľadať v printových médiách, určite nájde na mojom blogu (www.hrnko.sk). Problém je, že druhá strana sa tvári, že neexistujú!

Autor je historik.
Medzititulky redakcia

REFLEXIA

Ak by niekto z hypotetickej planéty, trebárs aj v paralelnom vesmíre, sledoval našu elektronickú komunikáciu, zistil by s počudovaním, že mnoho pozemšťanov nadáva na to miesto, kde momentálne žijú. Samozrejme je to logické, keďže človek je tvor nespokojný a v Londýne mu prekáža hmlistý počasie, prípadne ho ako rodeného Londýňana iritujú tmavší prísťahovalci.

Horká slina do vlastnej tváre

V Oslo zasa na internet napíše tamojší Olaf, že mu tá zima a takmer prohibícia lezie už zopár piatkov na nervy... A tak by sme mohli pokračovať. Spomínaní mimozemšťania by sa však určite pozastavili nad elektronickou komunikáciou zo Slovenska. Toľko hanlivých prívlastkov na vlastnú krajinu, toľko nárekov nad tuposťou a neschopnosťou tunajších obyvateľov, bohorovne jednoznačných posmeškov nad že vraj vymyslenou históriou, to sa len tak nenájde. Keď už hovoríme o internetovom vesmíre, stačí zabrásiť toľ do susednej galaxie k bratom Čechom. Aj oni si nedávajú obrúsky na klávesnicu, keď glosujú ich konkrétnu politickú situáciu. Vedia byť neuveriteľne uštipační, ironickí a ako národ odchovaný Havlíčkom Borovským, Jozefom Haškóm či Karlom Krylom a v tých najlepších reakciách výstižne vtípi. Božechráň však, ak by sa niekto dotkol posvätnéj histórie „zemí kráľovstva českého“. Jednoducho prirodzene chápu, že národ je primárny a politici so svojimi režimami sekundárni. Z toho vyplýva logický výsledok – keď nefunguje nevestinec, nemením zamestnankyne, ale „bordelmamu“. A podobný prístup môžeme registrovať na internetových fórach poľských či rakúskych, o maďarských ani nevraviac.

Čím to je, že Slovač si na internetovej platforme najradšej kopne do vlastného národa, schutiť opluže vlastnú históriu neustále poddanský vykrikujúc o tom, že ide zo Slovenska preč. Zlomyselník by mohol poukázať na slávnu scénu z filmu Pacho, hybský zbojník podľa scenára nášho azda momentálne najväčšieho žijúceho prozaika Petra Jaroša. V tej scéne „hrdinský“ Pacho v podaní Jožka Kronera vytrhne pánovi bičik, ktorým tento mláti poddaného. Zachránený ani na chvíľku neváha, vráti bičik pánovi do rúk s výkrikom: Len bite, pán urodzený...

Pravdepodobne sa tu stretáva viac faktorov, prečo je pre pomerne veľkú internetovú societu povinným cvikom opluť vlastný národ. Majú pocit, že budú európskejšie? Myslia si, že sú už oboma krpcami v globálnom svete, kde je dôležité poprieť svoje korene, vráťane hrobov svojich blízkych, a radšej sa dúhovo pomalovať na prípadný pochod? Stráca sa súdnosť. Vlastný zdravý rozum, vieru a rodovú spolupatričnosť nahrádza zmanipulované slovo z médií, ktoré pre zisk vlastnia nadnárodné spoločnosti. Ako to kedysi povedal Andrej Sládkovič? Nehaňte ľud môj, ústa nečistá! / že odhodok on je hlúpy; / múdrosťou jeho vykúpení ste / a ešte vás raz vykúpi!

Maroš M. BANČEJ

NA MARGO

Aj keď gréckokatolícka cirkev po druhej svetovej vojne nepatrila k najväčším v obnovujúcom sa štáte, stala sa prvým cieľom záujmu pražskej vlády. Bola nositeľkou starých slovenských tradícií, zachovávala vieru i obrad v súlade s cyrilo-metodskou tradíciou a misiou solúnskych bratov. Uchovávala identitu Slovákov.

Živý artefakt

Kým v roku 1918 bolo pre pražskú vládnu elitu podstatné odkresťančiť slovenský národ, aby splynul do jednotného československého národa, tak aj po roku 1948 likvidovala pražská vláda na Slovensku všetko, čo sa spájalo s katolíckou cirkvou a prejavmi vlastenectva. Predpokladala, že gréckokatolíci nájdu svoje miesto u pravoslávnych s centrom v Moskve. No nedá sa povedať, že pravoslávna cirkev netrpela. Zborené chrámy v bývalom Sovietskom zväze, rozprášené rehole, prenasledovaní kňazi i veriaci, to všetko tvorilo súčasť uplatňovania sovietskej moci.

Preto takmer za zázrak možno považovať existenciu gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku a jej pretrvanie do dnešných dní. Najmä preto, že od deviateho storočia v liturgii nepretržite používa národný jazyk. Ten jazyk, ktorý sv. Cyril tak vehementne obrátil pred vatikánskou kúriou a zástancami používania iba troch liturgických jazykov. Pravda, nie nadjho. Po smrti kráľa Svätopluka sa do slovenských chrámov vrátila latinčina. Rozhodnutím samotného pápeža prestala byť liturgickým jazykom. A predsa na samom okraji územia obývaného Slováckmi sa obrad v slovenčine i počas niekoľkých storočí zachoval.

Gréckokatolíci sa správali podľa možnosti. Kde neboli rímskokatolícke chrámy, pridali sa k ortodoxii. Väčšina sa však ocitla v rímskokatolíckej cirkvi, lebo tá nepredstavovala rozdiel vo vnímaní viery. Rovnako uznávala Svätého Otca, ibaže obrad liturgie sa konal v latinčine, a to až do druhého vatikánskeho koncilu (1962 – 1965). Až ten reformoval liturgiu a umožnil používanie národných jazykov počas bohoslužieb. Jestvovali však aj prípady násilného privlastňovania si gréckokatolíkov pravoslávny kňazmi. Po roku 1989 sa v gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi začal bolestný proces majetkového vyrovnania, často sprevádzaný nepatričnou medializáciou.

Po rímskokatolíckej a evanjelickej cirkvi a. v. tvorí gréckokatolícka najväčšie cirkevné spoločenstvo u nás. Hlásia sa k nej vyše dvestotíc veriacich. Zachovala sa najmä na východe Slovenska, no jedno biskupstvo má aj v Bratislave. Medzi najznámejšie gréckokatolícke pútnické miesta na Slovensku patria Lutina, Klokočov, Krásny Brod, Buková hôrka, Šašová, Čírc, Rafajovce a Litmanová. Veľa slovenských gréckokatolíkov putuje tiež na Svätouspenskú univskú lavru na Ukrajine.

Eva ZELENAYOVÁ

Gréckokatolíci sú priami dediči apoštolskej misie sv. Cyrila a sv. Metoda Slováci sú rozumní a tradície ubránia

Eva ZELENAYOVÁ - Foto: Rudolf ZELENAY

Žiadna z cirkví na území Slovenska neprešla takými úskalia ako gréckokatolícka. Žeby práve preto, lebo je priamou pokračovateľkou cyrilo-metodskej tradície? Gréckokatolíci dodnes zachovávajú vieru i obrad ustanovené sv. Cyrilom a Metodom. Už v roku 1205 vyšla iniciatíva za zrušenie východného obradu od samotného pápeža. Rok 1950 znamenal fyzickú likvidáciu gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Biskup Pavol Peter Gojdič spolu s pomocným biskupom Vasiľom Hopkom boli internovaní a odsúdení. Gojdič na doživotie, Hopko strávil v ťažkom žalári 14 rokov. Rok 1968 priniesol obnovu gréckokatolíckej cirkvi, ktorá v súčasnosti tvorí dve biskupstvá a jedno arcibiskupstvo. Svätý Otec Benedikt XVI. v roku 2008 povýšil gréckokatolícku cirkev na Slovensku na metropolitnú cirkev so sídlom v Prešove a za prvého prešovského arcibiskupa a metropolitu vymenoval Mons. ThDr. Jána Babjaka SJ, PhD. (1953), ktorý je teda priamym pokračovateľom najstarších tradícií katolíckej cirkvi na Slovensku, ktoré veľmi aktívne rozvíja.

Arcibiskup Ján Babjak

• **Nezhody v cirkvi medzi Rímom a Carihradom, teda dvoma centrami Rímskej ríše, vyvrcholili rozkolom v roku 1054. Carihradský patriarcha Michal Kerularia a rímsky pápež Lev IX. sa navzájom exkomunikovali, čím sa katolícka cirkev rozdelila na pravoslávnu a rímskokatolícku. Východný obrad sa však na Slovensku praktizoval už od čias svätých bratov Cyrila a Metoda. Zostal prítomný v gréckokatolíckej cirkvi doteraz. Čím sa teda líšia rímskokatolícka, gréckokatolícka a pravoslávna cirkev?**

Rímskokatolícka a gréckokatolícka cirkev patria do katolíckej cirkvi a líšia sa iba obradom. Učenie viery a mravov majú totožné. Zaujímavosťou gréckokatolíckej cirkvi je fakt, že si ponechala starodávnu tradíciu, podľa ktorej biskup môže na kňazov vysvätiť aj ženatých mužov, skončených teológov. Kňazi sa nemôžu ženiť, ale ženatí muži môžu byť vysvätení za kňazov. V rímskokatolíckej cirkvi to nie je možné, tam je povinný celibát. Aj keď treba tiež rozlišovať, lebo vo svete sú i výnimky. Napríklad keď ide o konvertitov anglikánov. Oni tiež žijú svoje kňazstvo ako ženatí muži. Pravoslávna cirkev má takisto kňazskú postupnosť, všetky sviatosti, ale nezdieľa úplnú jednotu s katolíckou cirkvou, lebo neuznáva za viditeľnú hlavu cirkvi na tejto zemi

Svätého Otca. To je základné rozlíšenie. Sú aj iné menšie odlišnosti, napríklad v chápaní očistca a kníh Svätého písma. Niektoré neuznávajú, že sú kanonické atď.

• **Pôsobenie vierozvestcov z Východu vyvolávalo na území Slovenska nevoľu latinských biskupov, čo sa prejavovalo aj počas celého stredoveku. Dokonca v roku 1309 bratislavský cirkevný snem vydal zákaz uzatvárať manželstvá východných katolíkov a vykonávať pre nich obrady. Napokon sa uhorský panovníkom podarilo priviesť časť východných kresťanov k zjednoteniu s Rímom. Bol to začiatok gréckokatolíkov?**

Začiatok gréckokatolíkov sa odvíja od misie sv. Cyrila a Metoda na Veľkej Morave. Môžem smelo vyhlásiť, že sme priami dediči ich apoštolskej misie, čo nemôžu tvrdiť ani rímskokatolíci (tí majú od sv. bratov vieru, ale nie obrad), ani pravoslávni. Lebo tí v tom čase ešte ani oficiálne neexistovali, boli v plnej jednote s katolíckou cirkvou. Gréckokatolíci majú od sv. solúnskych bratov aj vieru, aj obrad. Áno, história zaznamenala východný rozkol, ale podľa pátra Michala Fedora SJ u gréckokatolíkov na Slovensku môžeme vidieť dve línie – jedna je kontinuitná od sv. vierozvestcov a druhá prechádza cez úniu, teda v určitom historickom období časť našich veriacich patrila do pravoslávnej cirkvi.

• **Aký bol vývoj v gréckokatolíckej cirkvi po uzavretí únie?**

Po vzniku únie v roku 1646 bola už gréckokatolícka cirkev úplne jednotná s katolíckou cirkvou a uznávala za hlavu cirkvi Svätého Otca. Najprv bola pod akýmsi „dohľadom“ rímskokatolíckych biskupov, ale neskôr dosiahla samostatnosť a vlastnú hierarchickú štruktúru.

• **Aký vplyv mal Vatikán na formovanie biskupstiev gréckokatolíckej cirkvi a ako zasahoval do jej štruktúry?**

Keďže sme katolícka cirkev východného obradu, zriaďovanie nových biskupstiev je úplne v kompetencii Vatikánu. Pravda, podnety na ich vytvorenie a zdôvodnenie potreby idú z miestnej cirkvi cez Apoštolskú nunciaturu na Kongregáciu pre východné cirkvi. Nasleduje skúmanie opodstatnenosti ich zriadenia a po kladnom stanovisku Vatikánu vydá Svätý Otec menováciu bulu. ňou sa zriaďuje tá-ktorá eparchia, vymedzuje sa jej vlastné jurisdikčné územie a na jej čelo pápež vymenuje biskupa. Na Slovensku je zvláštnosť, že jurisdikčné územia rímskokatolíckych diecéz a gréckokatolíckych eparchií sa vzájomne prekrývajú. Teda na jednom území platí CIC i CCEO, teda platia dva kódexy cirkevného práva – latinský i východný.

• **Prečo sa vyššie cirkevné jednotky nenazývajú biskupstvá, ale eparchie? Kofko ich bolo a je na Slovensku?**

Cirkevné jednotky – biskupstvá – sa vo východnom obrade nazývajú aj eparchie. Tieto dva pojmy sú synonymá. V bývalom Československu existovalo jediné Prešovské biskupstvo (eparchia), zriadené bulou Relata semper pápeža Pia VII. v roku 1818. V súčasnosti je situácia iná.

• **Nástup komunizmu v roku 1948 sa veľmi surovo prejavil práve proti gréckokatolíkom. Jednoducho nový režim zrušil túto cirkev, ktorá v roku 1948 mala v ČSR 345 duchovných, 242 systematizovaných farských úradov, 11 kaplánskych miest, 241 farských chrámov, 171 filiálnych chrámov, 49 kaplniek a vyše 305 600 veriacich. Aká bola bilancia po štyridsiatich rokoch komunistického režimu?**

V roku 1950 bolo Prešovské biskupstvo komunistickou štátnou mocou zlikvidované a celý majetok gréckokatolíckej cirkvi sa v okamihu dostal do rúk pravoslávnej cirkvi. Biskupi a kňazi boli uväznení a neskôr poslaní do vyhnanstva aj s rodinami. Najviac ich vystaňovali do Sudet, kde bolo dosť práce po sudetských Nemcoch. Tento stav trval dlhých osemnásť rokov. Po obnovení gréckokatolíckej cirkvi sa vrátilo do pastorácie iba torzo našich kňazov. Mnohí zomreli, dorast nepochybné mali podlomené zdravie. Radosť zo vzkriesenia našej cirkvi bola však taká veľká, že kňazi veľmi hravo prekonávali rôzne ťažkosti a obsluhovali i po dve farnosti. Časť našich veriacich však zostala u rímskokatolíkov a časť u pravoslávnych. Naša cirkev bola síce zdecimovaná, ale plná novej sily a chuti do života.

• **Čo teda znamenal rok 1968 pre vašu cirkev?**

Počas Pražskej jari v roku 1968 bola gréckokatolícka cirkev znovu obnovená. Ibaže radosť z obnovy trvala krátko – do 21. augusta 1968, keď došlo k obsadeniu Československa vojskami Varšavského paktu. Potom Pražská jar zamrzla a nastúpilo tvrdé obdobie normalizačného procesu. Všetky dovtedajšie výdobytky padli, až na jeden – gréckokatolícka cirkev zostala. Jej činnosť však bola brzdená, prísne kontrolovaná a vlastníctvo gréckokatolíckej cirkvi zostalo v rukách pravoslávnej cirkvi. Sväté liturgie sme na mnohých miestach slúžili v našich chrámoch, ktoré zároveň používali aj pravoslávni. Išlo o tzv. spoločné užívanie chrámov, čo bolo veľkým trápením pre obe cirkvi.

Po rozdelení Československa v roku 1993 vznikol v Prahe Apoštolský exarchát pre gréckokatolíkov žijúcich v Čechách a na Morave. Na Slovensku bolo v roku 1997 rozdelené Prešovské biskupstvo. Vtedy vznikla ďalšia nová cirkevná jednotka – Apoštolský exarchát v Košiciach s vymedzeným jurisdikčným územím v rámci Košického kraja. V roku 2008 došlo k novému vyššiemu usporiadaniu gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Vatikánom bola zriadená

gréckokatolícka metropolia sui iuris (svojho práva) na čele s arcibiskupom a metropolitom. Svätý Otec Benedikt XVI. povýšil Prešovskú eparchiu na archieparchiu (arcibiskupstvo). Súčasne bol Košický apoštolský exarchát povýšený na Košickú eparchiu a vznikla ďalšia, Bratislavská eparchia.

• **Podľa výsledkov sčítania ľudu v rokoch 1991, 2001a 2011 sa dá povedať, že kým po roku 1991 došlo k miernemu navýšeniu veriacich východného obradu, po roku 2001 nastal opak. Čím si to vysvetľujete?**

Rast gréckokatolíkov je zrejmy. Pri poslednom sčítaní sa však odohrala tragikomédia, umelo a účelovo vyvolaná roztržka v spoločnosti, ktorá mnohých veriacich zablokovala a znechutila. Išlo o vzájomné napádanie sa štátnych úradov, kontrolného úradu a úradu, ktorý pripravoval a riadil voľby. To spôsobilo, že zostalo vyše pol milióna konfesijne nezatriedených ľudí. V tomto čísle sa nachádza mnoho gréckokatolíkov. Som si istý, že nás nebudlo, iba mnohí boli pomýlení.

• **Postupná sekularizácia západného sveta neobchádza ani Slovensko. Najmarkantnejšie sa to prejavuje v útoky na tradičnú rodinu. Ako by sme sa tomu mali brániť?**

Otázka je veľmi vážna. Žiaľ, mnohí svetoví lídri sú zaslepení a dali sa pomýliť či až oklamať istou loby, ktorá si dala za cieľ zničiť tradičnú rodinu. Niektorí lídri sa snažia vtláčať ľuďom v Európskej únii, ale aj v iných štátoch zákony na zničenie tradičnej rodiny pod hlavičkou ľudských práv a nediskriminácie nikoho. Nik z týchto lídrov sa však nezamyslel nad tým, že nebyť tradičnej rodiny, neboli by sa narodili na tomto svete. Ako môžu nazývať zväzky jedného pohľavia, že sú to rodinné zväzky? Veď je to nezmysel (nonsens). Je tu vnútorný ontologický rozpor. Veď či môžu dvaja muži alebo dve ženy splodiť dieťa? Hovorí o rodinných zväzkoch môžeme iba v prípade, keď sa uzatvárajú medzi osobami rôzneho pohľavia. Títo pomýlení ľudia si sami pripravujú nemalé trápenie už na tomto svete a nehovoriac o trápení sa v živote večnom. Kto útočí na tradičnú rodinu, útočí na život ako taký a jedným dychom dodávam, že útočí aj na existenciu samotnej ľudskej spoločnosti. Právo na život má tradičná rodina a nie falošné náhrady, ktoré mi pripadajú, prepáčte za výraz, iba ako detské hračky. Verím, že Slováci nestratia rozum a tradičnú rodinu si ubránia. Inak by sme sa blížili k zániku. Ak niekto v tomto štáte by chcel zničiť a nahradiť tradičnú rodinu iba odhlasovaním v parlamente, bola by to priam zrada. K takému kroku sa musia vyjadriť všetci ľudia v národnom referende. A to iste nepustí, Slováci nie sú hlúpi a vidia veci správne. Preto, že ak niekomu na Slovensku ide o dobro, tak sú to iste tí, ktorí bránia tradičnú rodinu ako najlepší a najzdravší model života ľudskej spoločnosti.

• **Ekumenizmus pápeža Františka je evidentný. Je vôbec možné očakávať zjednotenie v cirkvách?**

Osobne si myslím, že ešte nedozrel čas pre skutočný ekumenizmus. Lepšie povedané, my ľudia rôznych cirkví sme ešte nedozreli pre ekumenizmus. Áno, veľa sa o ňom hovorí, konajú sa mnohé konferencie o ekumenizme, ale ja osobne ešte nevidím pripravenú pôdu ani v ľudských srdciach, ba ani v jednotlivých cirkvách. Ešte je potrebné veľa modlitieb, obiet a vzájomného porozumenia, aby sa ekumenizmus mohol z úrovne slov a debát dostať do reálneho života.

V Ivanke pri Dunaji sme našli kúsok raja nielen pre dospelých a deti

„Bábkarina“ vyžaduje množstvo zručností

Text a foto: Ivan BROŽÍK

Už od detstva robila bábky – z gaštanov, zo štipľov, čo bolo práve poruke. „Bábkarinu“ chcela aj študovať. Do Prahy jej však bolo ďaleko a v Bratislave ju na vysokú nevzali. Tak si splnila svoj ďalší detský sen – byť dobrou mamou. Pani Viktória Gavalďová s manželom Rudolfom žijú dodnes v neveľkej Ivanke pri Dunaji na svojej šťastnej planéte.

„Stará sa o deti je veľmi krásna práca,“ vyznáva sa pani Viktória. A vraj práve pri nich prišla na to, že k správnej výchove treba vedieť vytvoriť aj svet bábok. „Výchova by mala byť kreatívna,“ ved' ako najlepšie pútavo stvárniť negatívne vlastnosti, konanie, ak nie práve pomocou malej zaujímavej bábky, umelej postavičky? „V mnohých situáciách sa mi to pri výchove mojich detí osvedčilo,“ spomína pani Viki – ako ju mnohé deti v Ivanke dodnes láskavo a priateľsky volajú. Pretože deťom sa venuje doteraz. Popri „bábkarine“ ich učí umeniu keramiky alebo „len“ zmysluplnému tráveniu voľného času.

■ PROFESIA – MARIONETÁRKA

Vraj všetko sa začalo naplno až pred tromi rokmi. A na začiatku bolo veľa nedôvery, ved' kto už by sa uživil výrobou bábok? „Hoci som to veľmi chcela, mnohí si ukazovali prstom na čelo: Vraj, Viki, kto ňá bude živiť? Ved' to je iba tvoja záľuba! Práca je však niečo úplne iné!“

Pani Viktória však žije tým, že človek má robiť to, čo ho baví. Nevedela si predstaviť desiatky rokov strávených v kancelárii, nemohla ani len pomyslieť na to, že by stála za pultom v predajni – hoci – každú prácu na svete si váži a hlboko sa skláňa pred tými, ktorí v takýchto profesiách pracujú. Rozhodnutie začať pracovať sa však odkladáť – už aj z finančných dôvodov – nedalo. „Idem robiť bábky, budem marionetárka – a rodina takmer odpadla.“

Na začiatok Viktória Gavalďová vyrábala malé bábky, v podstate anonymné postavičky. Záujem o ne veľký nebol. A už to vyzeralo, že s novou profesiou bude koniec skôr, ako sa vlastne remeslo rozbehne. „Až kým ma raz neoslovila jedna známa, že vraj keď som už raz taká šikulka, nech skúsím vyrobiť bábku s tvárou jej muža. Že chlapom treba niekedy ukázať ich pravú tvár a ona by práve také niečo potrebovala,“ spomína

pani Viki. „Samozrejme, vyrobím, odpovedala som. Ibaže na druhý deň mi došlo – hups, ale ako?“ No už aj ten prvý pokus bol vraj podľa svedkov celkom vydarený. A potom počas troch rokov prišlo na svet ďalších tristo konkrétnych tvárí, aj keď iba na bábkach.

■ VIAC AKO IBA BÁBKKA

Marioneta je vraj médium. Malý človečik, prostredníctvom ktorého môžu tí veľkí niečo dôležité povedať. Na marionete musí byť vidieť, že cíti. Že sa teší, že je veselá, že vie byť aj smutná, že má svoje trápenia, sny. Marioneta má predovšetkým rozdávať radosť.

„Keď dávam marionete tvár, mám taký pocit, aký má asi maliar, keď sa podpisuje na takmer hotový obraz.“

Nuž a my ešte dodáme, že bábka – veľmi zjednodušene – je akýsi rukáv s hlavou, ktorý si navlečieme na ruku a predstavujeme nejaký pohyb či aktivitu. Marioneta je dokonalá postavička, ktorá má nohy, ruky, aj hlavu – všetko ovládané človekom – vodičom. Vodcom – to by nebolo presné, a nosičom by zas nebolo výstižné. Lebo – marioneta je bytosť. Osobnosť. Niektoré, kto má svetu čo povedať.

„Nový človek na svete – a to je vždy úžasné,“ usmieva sa Viki.

■ DAR Z NEBA?

„Určite, to určite, ved' ja som sa to neučila v žiadnej škole.“ Pani Viktória však musí ovládať viac ako desiatku remesiel, ani ich nevieme všetky vymenovať. Garbiarka, stolárka, remenárka, brašnárka, krajčírka, vlásenkárka, maliarka, zámočníčka, brusička, modelárka, sochárka? Ani to zďaleka nie je všetko. „Aj manžela som musela naučiť – napríklad drevorezbe.“

Viktória Gavalďová dumá, aké remeslá by ešte doplnila. Jej manžel, pán Rudolf, je vraj nadšený rezaním, brúsením, vŕtaním či lepením. Povzbudzuje svoju celoživotnú lásku a pani domu v jej

remesle, je jej oporou i tovarišom. „Musel som sa dokonca učiť aj anatómiu,“ hrdó sa hlási k slovu inak tichý pán Rudolf. Ich marionetky totiž majú dokonalé ľudské proporcie. Inak by boli karikatúrami, nie vernými obrazmi.

V minulom režime vraj boli marionety zakázané. Pretože mali tvár a výraz. Súdruhovia nevedeli, ako zastaviť šírenie pravdy o vlastných tvárach. Marionety považovali za provokáciu. Zostať smelo iba zopár bábok – bez nejakých výrazných tvárí. Ako desivo to pripomína skutočný život v nedávnej minulosti, ktorého svedkami boli mnohí z nás. A pani Viktória dodáva, že ten režim zakázal čosi, „čo nám teraz veľmi chýba – odvážiť sa ukázať vlastnú tvár“. Ak vtedajší páni zakázali hovoriť ľuďom tak, ako cítili a vnímali život, tak sa o to i dnes pokúšajú mnohí z nich alebo z ich súkmeňovcov, teraz však už v takzvanom demokratickom „face-lifte“. V Prahe a v Čechách však bábky a marionety prežili aj tento útlak. Tam to tamojšia bábkarí vyhlásili za kultúrne dedičstvo, ktoré si nik netrúfol likvidovať.

„Ja to nechápem, ved' slovenskému národu sa hrozne ublížilo tým, že ani cez bábky sa nesmel vyjadrovať k tomu, čo vidí a cíti,“ krúti hlavou aj po viac ako dvadsiatich rokoch od tých čias pani Gavalďová.

■ ZROD MARIONETY

Na obed sme dostali vynikajúce „francúzske“ zemiačky, k nim bazovú limonádu a možnosť „exkurzie“ po hospodárstve. Dvaja psíkovia – otec s mamou – sa lenivo vyvalujú pred verandou a na striedačku po očku škúlia do kúta. Tam v búde sa tmolí zopár malých šteniatok. Akoby rodičom z oka vypadli. Majú svoj domček s predzáhradkou, s preliezačkou a s teplom nielen z textílií, ale najmä takým tým ľudským teplom, sálajúcim zo všetkých zákutí domu u Gavalďovcov. On je stále Rudko, ona je stále Viki, spolu žijú svoj bábkový sen a tešia sa na jeseň, na zber vlastných kív z vlastného kiovníka na dvore. Vraj ročne pozberajú až niekoľko debničiek týchto plodov.

Jej teličko je z dreva, klby nahradili najrozličnejšie kovania a drôty. „Hlavička z dreva nemôže byť, to by som len jednu jedinú postavičku musela robiť celý mesiac. Z dreveného prachu, ktorý vzniká brúsením telička, sme s manželom vymysleli modelovaciu hmotu, potom už stačí len polystyrén a novínový papier a materiál na hlavu je pripravený,“ dostávame lekcii z marionetárskej technológie. Táto sa vraj volá kašírovanie.

„Úplne super je krajčírstvo,“ chváli Viki jedno z remesiel. „Celé svoje mamičkovstvo som vyrábala oblečenie pre vlastnú deti. Naučila som sa šiť čokoľvek. Ved' som už šila aj kňazské reverendy.“ A počúvajúc Rudko, inak stále potichu, pripomenul: „Viki, ved' aj spacáky pre výpravu do Himalájí sme šili.“

Gavalďovci pre svoje marionety vyrobili okrem iného napríklad fotoaparát, koráliky piráta Jacka Sparowa, dokonca aj jeho šablíčku. Vyrobili tenisové rakety, lyže, akurát harleyácku motorku zákazníkovi zamietli, vraj to sa naozaj nedá. Ale vrtulu na chrbát marionetke, ktorá stelesňuje milovníka motorového paraglajdingu, to sa dá.

„Boli raz za nami manželia, či aby sme im nevyrobili kópie ich detí. Aj som sa pýtala prečo? Nuž, rodičia im chcú hrať divadlo, aké sú škaredé, keď sa zdúvajú alebo frflú. Chcú, aby deti samé seba videli, ako nepekne vyzerajú v takých situáciách. Hrajú im ich samých.“

Pani Viktória zamyslene dodáva, že deti vedia veľmi rýchlo pochopiť, že sa nesprávajú práve tak, ako by sa mali, keď vidia na svojich obrazoch, aké odpudivé je to divadlo, čo práve stvárajú. Gavalďovci raz potešili aj jedno malé pehavé dievčatko, ktoré malo zo svojich pieh neodstrániteľný komplex.

„Tak som jej vyrobila krásnu, mimoriadne krásnu bábku. Keď ju uvidela, rozplakala sa. To je neskutočné, ja som taká pekná? To predsa nemôžem byť ja! A povedala som: si to ty, ved' ty si nádherná!“

Ani sa nechce veriť, čo všetko dokážu marionetky manželov Gavalďovcov z Ivanky pri Dunaji. Hoci oni len hovoria, že sa snažia rozdávať radosť. Ved' radosť je v živote málo, a to, čo tu z nej máme, treba predsa podporiť a vyťahnuť na svetlo.

■ SRDCOVÝ ŠAMPIÓN

„Tohto pána som si spravila sama pre seba. Len tak. Nie je objednaný. Mám ho rada, jeho pohľad, úsmev. On rozdáva radosť. Keď otvorí ústa, ľudia sa smejú. A najviac sa smejú, keď zdvihne obočie a akoby do vlastného výrazu dal aj svoju dušu. Mám rada ľudí, ktorí sa rozdvajú. Tak som si takého urobila,“ vyznáva svoju platonickú lásku Viki Gavalďová z Ivanky pri Dunaji Mariánovi Čekovskému z Humenného. „Aby sme sa tu zo života radovali obidvaja.“ A keď sme sa pýtali, či sa aj on bude radowať, Viki zostala zaskočená. „Neviem..., neviem, iba..., ak by prišiel... niekedy.“

Bábka sa rodí aj týždeň. Preto tak dlho, lebo jednotlivé vrstvy na tvár treba postupne presušovať. Schnú pomaly. Šaty sú ušité za chvíľku. Počas našej návštevy u Gavalďovcov práve vzniklo tričko pre pána Čekovského...

„No do kelu, akési veľké telo sme mu spravili,“ skúša Viki napasovať tričko na Čekyho. „A ved' ešte je taký rozrobený, ešte chvíľku si na ňom popracujem.“ A Rudko pôjde nejaký ten centimeter z pásu odstružlikať.

Viki Gavalďová s manželom vyrábajú iba marionety, ktorých objednávateľia tak akosi – vlastnia autorské práva na seba. To znamená, že nikomu na požiadanie nespravila jeho popidol či nenávideného politika. Preto ani pirát z Karibiku nikdy neopustí Ivanku.

„Ahoj, kamarát môj,“ pohladká Viki obávaného Jacka. Rada sa so svojimi bábkami rozpráva. „Lebo sú to ľudia.“ Vyrobiť človeka je vrcholom tvorby. V celej výtvarníckej branži je podľa pani Viki asi zo všetkého najťažšie vytvoriť človeka. Človeka, ktorý rozdáva radosť.

„Aj manžel rozdáva radosť, ale toho som si ešte nespravila,“ žartuje pani domu. A je vraj hrdá na to, keď dostane fotku človeka, ktorý si v náručí drží svoje druhé bábkové ja... Raz urobila istému manažérovi jeho „druhé ja“, a to si on posadil do auta na pravé sedadlo a cestuje s ním po svete už rok. Teda sám so sebou. Ale ak by ste náhodou chceli aj vy svojho dvojníka, najlepšie bude, keď máte v poriadku zrak...

„Viete si predstaviť tú drinu vyrobiť také malé okuliare? To je na našej práci vari najťažšie,“ pripomína Rudko. My si naopak myslíme, že najťažšie je pre nás všetkých rozdávať radosť a pozitívne city tak ako Viktória a Rudolf Gavalďovci z Ivanky pri Dunaji.

NA MARGO

A stálo by to takmer za všetko. Stačil by jeden malý pokus. Tak ako sa nám zverila Viktória Gavalďová v reportáži na tejto strane. Pokúsil sa urobiť niečo, čokoľvek, z čoho by mal niekto iný radosť. A najmä – začať s tým najskôr u detí. Ved' tie si asi spolu s našimi starými zaslúžia tej radosťi zrejme vrchovato. Aj pre svoju nemohúcnosť, aj pre svoju bezbrannosť.

Nestálo by to veľa...

Tí rozumnejší z dospelých so znepokojením roky sledujú, ako mnohí rodičia vidia detskú radosť v tom, že ich dostatočne zásobia rôznymi počítačovými hrami, zasypú pizzou a prelejú litrami presladenej šumivej limonády. Žiť v dostatku je dnes pre mnohých normálne. Dokonca aj psík, ktorý pravidelne dostáva svoju potravu, kŕmenie nepovažuje za nič mimoriadne v jeho krátkom živote. Radosť mu spraví až oslovenie či pohladenie, keď to nečakal. Keď drieme pri nohách svojho pána a počuje jeho hlas, ako sa mu prihovára, vtedy sa psíkov chvostík stáva tým najrozkyvanejším signálom radosťi na svete. Tak isto deti. Nestačí ich zasypať hračkami, z detských izieb im spraviť skladiská nepotrebných predmetov. Slovo, otázka, prechádzka a možno aj spoločné riešenie každodenných problémov rodiny by malo byť tým, čo môže spôsobiť naozajstnú radosť budúceho človeka. Aj deti totiž zažívajú strachy, stresy, pocity úzkosti, krivdy. Sú často celkom bezmocné voči náladám rodičov, učiteľov, diskriminácii zo strany silnejších. Vraj až dvadsať percent detskej populácie má od útleho veku také psychické poruchy, že je nevyhnutný lekársky zásah. Už polročné deti môžu trpieť úzkosťami. Vycítia, ak sa v rodine kričí, ale aj keď je v nej ticho, dusno a napätie.

Svet starých klasických drevených hračiek, svet bábok a marionet, to je kontaktný svet. Na hru v ňom musia byť aspoň dvaja. Už to je veľká výhoda, pretože dieťa nemá problém vyrovnávať sa so svojou častou samotou. Dodnes nikto z mnohých a čoraz menej zaujímavých takzvaných „vedeckých kruhov“, žiaľ, najviac citovaných povrchnými médiami, nepriniesol nejakú relevantnú štúdiu o tom, ako herné konzoly napríklad rozvíjajú kreativitu mladého človeka. Naopak, lekári varujú pred elektronickými hrami, v ktorých nie je problém zabiť tvora aj deväťkrát, pretože má desať životov. My tu na našej zemi žijeme iba jeden život. Nemáme možnosť opravy. Ibaže deti to nevedia. A my sme zodpovední za to, že sú takto oklamané a kruto konfrontované s realitou života v čase dospievania. Veľmi často sa dnes odsudzuje „stará doba“. Je priam módu vyhlasovať, že všetko, čo tu bolo, bolo zlé, smiešne, starosvetské, zastarané, komunistické. Rozdávať radosť a šťastie však smiešne a starosvetské nie je. Je to – „iba“ ľudské.

(ib)

Hojivý kláštor

Kláštor založil v roku 1319 prvý majiteľ veľkého dunajeckého panstva majster Kokoš pre rád kartuziánov. Až o tristo rokov neskôr ho podľa červených tvarovaných ríms, ostení a rebier v gotických lomných klenbách pomenovali na Červený kláštor. Ja som ho nazval hojivý, lebo stáročia poskytoval úľavu na boľachy duše i lieky na neduživé telá.

A stále je hojivým balzomom, ak sa v jeho Rajskej záhrade dokážete zbaviť všetkých starostí a necháte očariť úchvatnou scenériou Troch korún. Ak sa vám Pieniny predstavujú v celej svojej kráse, zaliate slnečným jasom, akoby ste si nasadili krídla a vzniesli sa až nad Sokolicu do pieninskej rozprávky s vynalievavým mníchom Cypriánom...

Málokto vie, že vlastné meno tohto rodáka zo sliezskych Polkowic bolo František Ignác Jaschke (1765 – 1771). Študoval v Brne, Częstochowej aj v Radošine a rádový slub zložil na Zobore pri Nitre. Do povedomia verejnosti sa tento kamaldulský mních zapísal najmä ako aviatik a konštruktér lietajúcich krídel, na ktorých vraj zletel z Troch korún... Krídla mu dala cirkevná vrchnosť spáliť na námestí v Spišskej Belej ako „čertov voz“, ale zostal po ňom nesmierne cenný herbár – najstarší na našom území –, ktorý má 97 listov s 265 rastlinami, s ich opisom v gréčtine, latinčine, poľštine a nemčine, a 36 listov s nemeckým textom o ich účinkoch. Cyprián bylinkami liečil, do kláštorného hospitálu za ním prichádzali chorí, ktorým pomáhal medicínami aj radou. Lieky predával a za utržené peniaze založil fond na zveľádovanie lekárne v Červenom kláštore...

Liečiteľstvu sa v stredoveku venovali tiež kláštory v Štiavniku a na Kláštorisku. Popri mníchoch rôzne boľachy hojili aj bylinkárky, neskôr ráňhojiči, mastičkári, olejkári i šafraníci.

Najrozsiahlejší a najpoužívanejší herbár zostavil Peter Andrej Mattioli (1501 – 1577), v ktorom opisoval účinky 1 200 rastlín.

Z celkového počtu okolo 380 000 druhov rastlín na svete má 15 000 liečivé účinky. V Európe je približne tisíc takýchto rastlín. Vyše 800 z nich sa využívalo kedysi v ľudovom liečiteľstve. Po vedeckom zhodnotení je ich dnes oveľa menej. Na Slovensku rastie vo voľnej prírode až 250 druhov liečivých rastlín.

(se)

Spiš má bohatú kroniku udalostí, ktoré sa zapísali do dejín Slovenska aj Poľska

Pevný hrad na vratkej hranici

I. časť

Emil SEMANCO – Foto: autor

Pustošivý tatársky vpád v roku 1241 zasiahol prakticky celé územie severného Uhorska. Bokom od krvavého plienenia, rabovania a odvláčania ľudí do otroctva nezostal ani Spiš. Už aj tak riedko osídlené územie medzi riekami Poprad a Dunajec zostalo takmer vyľudnené. Panovník Belo IV. si dobre uvedomoval, že zničená a zanedbaná krajina mu nijaký osov nepripinesie a kráľovskú pokladnicu zavýjanie vlkov nenaplní.

Lubovniansky hrad

A navyše, ak ukáže slabosť a nerozhodnosť, povzbudí nielen majiteľské chůtky domácej oligarchie, ktorá by s pasiou dokonala deštrukciu kráľovských žúp na šľachtické stolice, ale na slabo administratívne a vojensky zabezpečené územie si začnú robiť nároky aj susedia zo zahraničia. Kráľ Belo IV. sa preto púšťa do prestavby starých hradísk a do budovania nových kamenných pevností. Rozširuje Spišský hrad, dvíha múry Marcelovho hradu a do systému pohraničných strážnych hradov, akým je pod Spišskou Magurou trebárs Plaveč, osadzuje v bohoch ošľahaných stepných kočovníkov Polovcov (Plavcov) aj porazených a spacificovaných Kumánov. Vladár chápe, že pre obranu štátu sú vojensky zabezpečené hrady a presné vymedzenie hraníc je životne dôležité. Rovnako aj hospodársky rozvoj je nemysliteľný bez remesiel a obchodu. Výsadami a rôznymi úľavami láka cudzích kolonistov, najmä Sasov, ktorí doslova vykopú a položia základy bohatých stredovekých banských miest Kremnice, Banskej Štiavnice a Bystrice a na východe založia slávu Levoče, Kežmarku, Bardejova. Ale to ešte pretečie riekou Poprad veľa vody...

■ NEVĎAČNÁ KINGA A SVÄTÝ PUBERTIÁK

Severná hranica Spiša a zároveň štátna hranica medzi Uhorskom a Poľskom nebola na začiatku 13. storočia pevne stanovená. V našich, maďarských, poľských a rakúskych archívoch by sme od roku 1235 našli nemalo dokladov o vzájomných sporoch, naťahovkách aj krvavých bojoch o ovládanie tohto územia. Zmätky okolo určenia hraníc podporila ešte aj mocenská sobášna politika, hľadajúca rodinné prepojenia medzi panovníckymi rodmi na uhorskej aj poľskej strane. Aj samotná dcéra kráľa Bela IV. Kunigunda (Kinga) po sobáši s krakovským a sandomierskym vojvodom Boleslavom vynaložila nemalé úsilie na pripojenie severnej časti Spiša k Poľsku. Do karát jej nahrávala anarchia v Uhorsku, kde na vládárskom stolci vtedy sedel desaťročný Ladislav, a aj keď neskôr získal prídomek Kumánsky a označenie „svätý“, jeho nezrelý chlapčenský rozum nemohol byť hrádzou proti anarchii v krajine. Rozvrat v záujme vlastných mocenských ambícií podporovala a využívala nielen Kinga,

ktorá priťahla „domov“ so žoldnieri, obsadila Podolínec aj Lubovňu a vojensky ich držala až do svojej smrti v roku 1292, ale aj čoraz mocnejší a vypočítavejší Matúš Čák Trenčiansky a Omodejovci.

Zdalo sa, že pomery v krajine by mohol usporiadať nový panovník Ondrej III., vychovaný na kniežacom dvore v Benátkach. Aj sa pokúšal zmeniť relácie medzi dvorom a šľachtou. Rodine Švábovských napríklad zrušil právo na užívanie hradu Plaveč „in conficio Polonie“ (na hraniciach Poľska) a vydal pokyn, aby sa pätnásť kilometrov severnejšie začala výstavba nového hradu Lubovňa, ktorý mal strategickejšiu polohu a hraničnú líniu posúval po rieke Poprad vyššie po dôležitej obchodnej ceste do vencia pohraničných hôr.

Napriek úsiliu pokračovať v štátnej politike Bela IV. sa však ani Ondrej III. nestal prekážkou veľmožskej svojvôle. Ako tridsaťpäťročného ho v januári v roku 1301 zrejme otrávil. Rod Arpádovcov, ktorý vládol v Uhorsku tri storočia, takto „po jede“ a po meči vymrel. O uvoľnený kráľovský trón sa začal uchádzať dvanásťročný Karol Róbert z rodu Anjouovcov a rovnako „starý“ syn českého kráľa Václava II.

■ MOCIBAŽNÍ VLCI SO ZAJAČÍMI ÚMYSLAMI

Pánom Váhu aj Tatier bol v skutočnosti veľmož Matúš Čák Trenčiansky. Ovládal štrnásť uhorských stolíc a okolo pol stovky hradov. Spoločne s Abovcami dlhé roky licitovali, komu a za čo vložila do rúk panovnícke žezlo. Boli to roky vlčích zákonov, vierolomnosti a zrad, pričom Matúš Čák aj Omodej Aba viac ráz prešli od jedného kandidáta na trón k druhému a zakaždým boli bohatší, majetnejší a mocibaznejší.

Omodej Aba ovládal Abovskú, Šarišskú, Turmiansku, Zemplínsku a Užskú stolicu. V roku 1301 sa stal aj spišským županom a prisvojil si Lubovniansky hrad. Keď v bojoch proti Karolovi Róbertovi, ktorého predtým podporoval, v roku 1311 pri Košiciach zahynul, jeho vdova a synovia prisľúbili, že pevnosti Lubovňu aj Mukačevo vrátia a vzdajú sa všetkých nárokov na ne. Pánska láska, ale aj sľuby sú na zajačom chvoste. Omodejovi hrady dobrovoľne nevydali a už na jar nasledujúceho roku sa podporovaní Matúšom Čákom proti kráľovi otvorene

postavili. Práve pod Lubovnianskym hradom sa odohrala krvavá predohra neskoršej rozhodujúcej bitky pri Rozhanovciach, ktorá definitívne zlomila moc oligarchov a upevnila vládu panovníka nad celou krajinou.

Za vojenskú podporu a preukázané služby vymenoval kráľ na dobyť Lubovniansky hrad ako kastelána Tomáša Sečianskeho, ktorý sa stáva aj šoltýsom Starej Lubovne. Sečiansky však onedlho dáva prednosť majetkom v Novohrade a na rad prichádzajú ďalší kráľovi obľúbenci a podporovatelia – príslušníci francúzsko-neapolského rodu Drugetovci. Majetok v Plavči a Lubovniansky hrad získava Filip Druget s odporúčaním vytvoriť tu predmostie pevnějších kontaktov s Poľskom. Keď sa v roku 1323 stal Filip Druget uhorským palatínom, obidva hrady nad riekou Poprad prešli do jeho vlastníctva. Po Filipovej smrti o štyri roky zdedil funkciu spišského župana aj hrady jeho synovec Viliam Druget, ale ten Lubovňu v roku 1330 vrátil panovníkovi, čím sa hrad znovu stáva kráľovským lénom.

■ TRÓNOM VEĽKÝ – ZDRAVÍM MALOMOCNÝ

Kráľ je opäť najbohatší feudál v krajine. Príjmy z jeho majetku sú iba časťou celkových príjmov kráľovstva. Pokladnicu mocnárstva naplňajú najmä výnosy z kráľovských regálov – z ťažby nerastov, razenia mincí, ciel a mýta. Zavedenie pevnjej meny a vytvorenie stálego základu štátnych príjmov v druhej polovici vlády Karola Róberta vytvorilo pevnú hospodársku základňu, čo sa odrazilo aj vo vonkajšom postavení krajiny. Jej stabilitu výrazne neovplyvnili ani zdĺhavé rodinno-dynastické boje o neapolské dedičstvo za panovania syna Karola Róberta a jeho nástupcu Ľudovíta I., ktorý si vyslúžil prívlastok Veľký.

Počas jeho vlády dosiahol uhorské kráľovstvo vrchol svojej moci. Ľudovít I. po smrti poľského kráľa Kazimíra v roku 1370 tamojšia šľachta povoláva aj na poľský trón a jeho država sa tak rozrastá od Jadranu až k Baltu. Pravda, išlo len o formálnu uhorsko-poľskú úniu, lebo Ľudovít sa v Poľsku zdržiava aj na poľský trón a starosť o krajinu prenechával domácim magnátom a keďže nemal mužských potomkov, vládárske povinnosti neskôr delegoval na svoju mladšiu, ešte maloletú dcéru Hedvigu. Poľské nástupníctvo však chcel veľmi zabezpečiť staršej dcére Márii a jej snúbenčovi Žigmundovi. Prv než sa mu to podarilo, zomrel začiatkom septembra 1382 v Trnave na príznaky malomocenstva...

Ozvena týchto udalostí, prosperita kráľovstva a lesk panovníckeho bohatstva sa odrážajú aj v lubovnianskych hradných múroch. Podľa všetkého to muselo byť honosné a bezpečné sídlo. V júni 1392 prichádza na hrad dcéra Ľudovíta Veľkého kráľovná Mária a v lete roku 1396 sa tu dlhší čas zdržiava aj jej neskorší manžel Žigmund Luxemburský. Rýchlo zisťuje, že hrad má mimoriadny význam ako pohraničná pevnosť s Poľskom. Preto svojmu tajnému kancelárovi a vtedajšiemu majiteľovi hradu Imrichovi z Perína dáva za Lubovňu ako odstupné lukratívne majetky v Šariši a v okolí Stropkova a hrad s pánstvom začleňuje pod priamu kráľovskú právomoc.

■ CHYTRÝ LAKTIBRADA PROTI RYŠAVEJ LIŠKE

Žigmund, mladší syn českého kráľa a cisára Karola IV., mal dvadsať rokov, keď si Máriu vzal. S ňou v roku 1387 „vyženil“ aj uhorskú korunu. Po bratovi Václavovi IV. získal český kráľovský stolec

a napokon sa stal aj nemeckým a rímskym cisárom. Poliáci, ale ani husitské Čechy ho za panovníka nechceli a nepresvedčili ich ani dve krížiacke výpravy, ktoré Žigmund proti „božím bojovníkom“ zorganizoval. Táboriti a Žižkove kališníci vojská mu vo viacerých bitkách niekoľkokrát vyprášili kožuch a z Čiech ho vyhnali s nelichotivou prezývkou Ryšavá liška. Žigmund si ju naozaj zaslúžil. Bol prefikovaný intrigán, ktorý pri presadzovaní vlastných záujmov nepoznal útlocitosť ani škrupule. Ukázal to už na koncile v Kostnici, kam pozval Jana Husa s ubezpečením, že bude môcť verejne obhájiť svoje učenie. Majster Jan skončil v júli 1415 na hranici ako kacír...

O nič lepšie si Žigmund nepočínal ani v Uhorsku. Vplyvných a majetných si kupoval privilégiami, mestá si nakláňal výsadami, ale vzápätí sa púšťal do politických a vojenských avantúr, ktoré ich bohatstvo a majetky rozťapali ako vosk. Dobový kronikár zapísal: „Viac sľuboval, než sľuby plnil; a kľamal častokrát.“

Bol pyšný na svoju urastenú postavu, dlhú ryšavú bradu a najviac varí na to, že ho v pití vína málokto prevyšil... Manželku Máriu, ktorá azda aj preto umrela mladá, podvádzal s húfom mileniek, čo pred pápežom Eugenom príznačne obhajoval: „A či vieš, Svätý Otec, čím sa my od seba líšime? Nuž, ty piješ vodu, ja víno. Ty kazíš cirkev, ja ríšu.“

V roku 1410 zorganizoval vojenské ťaženie proti poľskému kráľovi Vladislavovi II., ktorého na Žigmundovom dvore posmešne nazývali Lokietok (Laktik) – očividne podľa nevelkého vzrastu. Jagellonec sa však ukázal ako tvrdý oriešok. Tento „laktibrada“ nielenže ubránil Halič aj Vladimírsko, ale uštedril Žigmundovi zdrvujúcu porážku. Úplný krach poľskej výpravy Žigmunda nepočuli. Vzápätí sa pustil do vojny s Benátkami, ktorým chcel odňať dalmatínske pobrežie a mestá na ňom. Na vojny však treba peniaze a Žigmundovi začali žalostne chýbať. Na výzmykanie pokladnice uhorských miest sa spoľahnúť nemohol. Preto o pôžičku – čuduj sa svet – požiadal svojho nedávneho úhlavného nepriateľa Lokietka. Zišli sa v marci 1412 s manželkami a honosnými sprievodmi práve na Lubovnianskom hrade a 15. marca tu podpísali zmluvu o mierí a vzájomnej pomoci.

Lubovňa prežívala možno najslávnejšie dni svojej dlhovekej histórie. Pre korunované hlavy pripravovali v hradnom paláci okázalé hostiny a zábavy, na nádvoríach súperili rytieri z panovníckych družín v prestížnych turnajoch a hájníci v okolitých lesoch s hojnosťou zveriny usporadúvali početné poľovačky. Nečudo, že sa hrad Vladislavovi zapáčil a keď ho Žigmund požiadal o finančnú výpomoc, rád ho prijal do zálohu aj so Starou Lubovňou, s Podolíncom, s Hniezdnym a ďalšími trinástimi mestami zo Spoločenstva spišských Sasov za pôžičku 37 000 kóp českých grošov.

Nič nové pod slnkom... Už predtým Žigmund dal „svojím milým moravským bratrancom“, markgrófom Joštovi a Prokopovi, za 200 000 florénov (florén mal hmotnosť 3, 558 g zlata) do zálohu „zem Matúšovu“ – stolice Trenčín, Bratislavu a Nitru, čo v Uhorsku vyvolalo značný nevlôv. Vysokými daňami zaťažil Prešov a Bardejov. Keď tamojšie meštania a remeselníci nevládali poplatkami naplniť bezodnú kráľovskú kasu, aj tieto mestá záložovali. Z područia miestnych feudálov, ktorí sa z nich usilovali vyžmýkať, čo sa dalo, sa našťastie čoskoro vymanili...

Tých 88 000 lubovnianskych zlatých dukátov (kremnický dukát mal rýdzosť 0,990 a rozmeril sa na 16 grošov) však bolo osudných. Žigmundove sľuby o rýchlom splatení dlžoby boli ako marcový sneh v Lubovnianskej vrchovine. Aj keď pôžička bola myslená dočasne do 8. novembra 1412, šestnásť spišských miest spravovali poľskí miestodržiteľia plných 360 rokov, kým ich v roku 1772 cisárovná Mária Terézia neprinavrátila pod rakúsko-uhorskú korunu. Administratívny a hospodársky centrom „zálohovanej gubernie“, ktorá v 18. storočí dokonca mala aj samostatnú menu – Lubovniansky zlotý, bol práve hrad nad riekou Poprad, do múrov ktorého zapísali dejiny ešte mnoho zaujímavých osobností a dejov.

(Dokončenie nabadúce)

Drevený evanjelický kostol v Hronseku Unikátny klenot na Malej sihoti

I. časť cyklu

Eva KRÁĽOVÁ, Ivana LISICKÁ – Foto: I. LISICKÁ

Drevený kostol v Hronseku a neďaleko stojaca drevená zvonica sú súčasťou skupiny drevených chrámov v slovenskej časti Karpatského oblúka, ktoré 7. júla 2008 zapísali do zoznamu Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO pod číslom 1273. Evanjelické kostoly sú výnimočným príkladom náboženskej tolerance v Hornom Uhorsku v čase krvavých protihabsburských povstaní a rebélií v 17. storočí.

Sú jedným z najlepších príkladov európskej drevenej religióznej architektúry od neskorého stredoveku do konca 18. storočia. Ich charakteristický vzhľad, konštrukciu a vcelku naivnú dekoráciu, odvodenú od miestnych tradícií, čiastočne ovplyvnili štýly oficiálnych architektonických smerov gotiky, renesancie a baroka. Západné (latinské) a východné (ortodoxné) stavebné koncepcie sa v týchto drevených stavbách, ktoré vytvárajú osobitú architektúru s rôznorodým vzhľadom, odrážajú v technickom riešení a v jedinečnom dekoratívnom výraze.

■ S DISPOZÍCIU ARTIKULOV

Drevený kostol v Hronseku patrí do historicky i významovo zvláštnej skupiny evanjelických kostolov augsburského vyznania (a. v.), ktoré sa nazývajú artikulórne. Prívlastok „artikulárny“ znamená, že kostol bol postavený v súlade so zákonnými článkami (artikulami) c. XXV a XXVI, prijatými na zasadnutí uhorského snemu v meste Šopron (Šopron, dnešné Maďarsko) v roku 1681. Rakúsky kráľ Leopold I. zvolal zasadnutie snemu na riešenie zložitej politickej i hospodárskej situácie vtedajšieho Uhorska. Počas celého 17. storočia krajinu sužovali opakujúce sa protihabsburské povstania uhorskej šľachty a tiež nespokojnosť veľkej časti obyvateľstva pre náboženský útlak iných vierovyznaní, okrem katolíckeho. Zmienené artikuly znamenali čiastočné uvoľnenie inak silnej perzekúcie nekatolíckych náboženských vierovyznaní, no platili len na obmedzenom území Horného Uhorska. Stanovovali špecifické podmienky na to, aby komunitám týchto vyznaní bola povolená výstavba nového kostola. Počet takýchto kostolov bol limitovaný. Mohli sa postaviť len v slobodných kráľovských a banských mestách, ale len za mestskými hradbami a po dva kostoly na celú stolicu s tým, že miesto vybrala komisia cisárskych úradníkov. Práve títo komisári mohli určiť ďalšie podmienky výstavby konkrétnym kostolom. Napríklad stavebný materiál, z ktorého musel byť postavený kostol (drevo), čas výstavby (zvyčajne jeden rok), výšku kamenného základu a pod. V súlade s týmito podmienkami bol postavený aj kostol v Hronseku.

■ POSTAVILI HO ZA ROK

Bol to spádový kostol celej severnej časti Zvolenskej stolice. Chodili doň veriaci zo vzdialenosti až niekoľko desiatok kilometrov – od Banskej Bystrice a ďalej celé Horehronie. Kostol v súlade s podmienkami artikuloval postavili za jeden rok. S jeho výstavbou sa začalo 26. októbra 1725 a ukončili ho a posvätili už 31. októbra 1726. Od toho dňa slúži nepretržite svojmu cieľu. Kostol v Hronseku okrem príslušnosti k ojedinelej skupine artikulórných kostolov obsahuje viacero ďalších jedinečností, ktoré dokumentujú tak prienik a vzájomné ovplyvňovanie kultúr, ako aj nezvyčajné technické riešenie a výtvarné poňatie. V súlade s podmienkami

Artikulárny chrám v Hronseku.

artikulov kostol stojí mimo uličného domoradia – za humnami. Jeho polohu určila komisia kráľovských úradníkov – na plytkom ostrovčeku riečnej naplaveniny zvanom Malá sihoť, v bývalom riečisku rieky Hron, kde všade na okolí boli močiare a neďaleko tečie aktívne koryto Hrona. Napriek tejto nepriaznivej polohe kostol nikdy nebol ani zaplavený, ani vážnejšie ohrozený.

Kostol má stredovo symetrickú kompozíciu, je postavený v tvare gréckeho kríža, keď sa pretínajú ramená v strede. Dlhšie rameno kríža má dĺžku 23 metrov, kratšie rameno 18 metrov a výška kostola je 8 metrov. Zastropenie chrámu je nezvyčajne kombinované. Ramená prekrývajú stropné konštrukcie v tvare valenej klenby. V mieste ich križenia je plochý doskový strop. Interiér kostola je prostý, takmer bez výzdoby, dôsledne účelovo funkčný. Len veľmi štýlizovaný náznak iónskej hlavice na podporných stĺpoch empór a pásik vyrezávaných lipových listov na spodnej hrane parapetov jemne dekorujú nosné konštrukčné prvky. Napriek tomu rozľahlý, vnútorne nečlenený priestor, vymedzený hladkými plochami teplej červenastej farby dreva, pôsobí monumentálne a dosahuje atmosféru silnej spirituality. Výzdobu chrámu tvorí barokový oltár a kazateľnica v rovnakom výtvarnom a remeselnom poňaní. Kazateľnica má volútový baldachýn s bohatou akantovou ornamentikou. Dopĺňa ich barokový organ z roku 1763 od majstra Podkonického z Banskej Bystrice, ktorý je umiestnený nezvyčajne na empore za oltárom.

■ VARIABILNÝ OLTÁR

Oltár je jedinečný svojím konceptom vymeniteľných oltárnych obrazov, ktoré sa na oltári v priebehu roka vymieňajú podľa aktuálneho cirkevného sviatku. Oltárne obrazy Zvestovanie, Narodenie Krista, Ukrižovanie, Zmŕtvychvstanie, Nanebovstúpenie a Zoslanie Ducha Svätého namaľoval majster Samuel Mialovič, pôvodom z Chorvátska, v roku 1771. Obrazy, momentálne nevyužívané na oltári, sú umiestnené ako dekorácia na parapetoch empór. Okrem nich je na

empore vystavený vzácny triptych pôvodného oltárneho obrazu, ktorý sa používal na bohoslužbách v dočasných priestoroch pred výstavbou tohto chrámu. Mobilár kostola je pôvodný. Tvoria ho drevené lavice, ktoré stúpajú po emporách amfiteatrálne. Umožňujú tak nerušené sledovanie kázne z každého jedného miesta. Kapacita kostola je 1 100 miest na sedenie. Mobilár chrámu dopĺňa drevený šesťramenný luster z roku 1865 – dar richtára Martina Hudeca z Veľkej Lúky. Strecha kostola je vysoká valbová, krytá šindľom. Na troch nárožniach hrebeňa strechy sú umiestnené dubové kríže, na nároží nad vstupom od dediny je drevený kohút ako symbol kresťanskej bdelosti. Meno autora projektu kostola nie je známe, rovnako ako meno staviteľa.

Neďaleko od kostola stojí drevená zvonica z rovnakého obdobia a s podobnou architektúrou ako kostol. Je to drevená hrázdenná stavba na kamennej podmurovke s pôdorysom štvorca. Na druhom podlaží má odchodzu s otvorenou arkádou segmentových oblúkov. Zvonice kryje strecha stanového tvaru s cibulovitým zakončením vo vrchole. V zvonici je zvon z 18. storočia. Na nádvorí kostola rastú štyri lipy, ktoré vysadili v rovnakom čase ako kostol. Sú súčasťou chráneného areálu.

V kostole pôsobili významní dejatelia našich národných dejín ako Ján Simonides, Jozef Melcer, August Horislav Krčmery. V Hronseku bolo požehnané manželstvo Andreja Sládkoviča s Júliou Sekovičovou (15. 9. 1847). V roku 2009 sa skončila generálna oprava kostola a reštaurovanie jeho mobilára. Na opravu kostola finančne prispeli mnohé banky, domáci aj zahraniční darcovia, cirkevné zbory zo Slovenska, MK SR – program Obnovme si svoj dom, SPP, VÚB a ostatné verejné inštitúcie. Ich zoznam je zverejnený v kostole. Kostol dosiaľ aktívne plní svoju pôvodnú funkciu – konajú sa v ňom bohoslužby, cirkevné obrady a príležitostne aj koncerty. V čase mimo bohoslužieb je prístupný ostatným návštevníkom.

RIPORT

Ak sa vzdáte rýchlej cesty po novovybudovanej diaľnici R1 a rozhodnete sa ísť po starej ceste vókol dávnej sopky či skôr „sopôčky“ Pútikovho vrchu, ktorý sa týči na boku pásu Štiavnických vrchov, prejdete popri toku Hrona okolo banského mesta Nová Baňa, ďalej do oblasti stredného Hrona. Popri toku tejto rieky, ktorej meno dali už germánski Kvádi a zaznamenali ho aj antickí zemepisci ako Granus, leží viacero obcí s názvom Breznica. Od Tekovskej Breznice, Breznice v ústí Vyhnianskej doliny, Hronskej Breznice až po Železnú Breznicu ležiacu pred Strážami nad Zvolenom.

Potulky po krajine zlata, striebra a medi II. Vyhnianska dolina – zem baníkov

Milan AUGUSTÍN – Foto: autor

Názov evokuje, že brehy Hrona boli porastené jelšami a brezovými hájmi, medzi ktorými sa kľukatila dávna cesta popri toku Hrona. V ústí Vyhnianskej doliny ako prirodzenej križovatky vznikla radová, potočná dedina, so zhustenou aglomeráciou priamo pri „krajinskej ceste“. Starší maďarský historik Ipoly v svojom rozsiahlom encyklopedickom diele napísal, že už v 13. storočí sa kúpele vo Vyhnianskej doline spomínajú ako Breznická teplá voda. To podčiarkuje aj význam tejto lokality, kde bol na ľavej strane potoka postavený už v 30. rokoch 13. storočia kostol zasvätený svätej Alžbete. Kostol prečkal aj zemetrasenie, ktoré postihlo celú stredoslovenskú oblasť v roku 1443. Domáci vzdelaný informátor podľa starších záznamov tvrdí, že kostol bol vypálený už v roku 1536. Je však možné, že bol vypálený až v roku 1568, keď Turci dobyli Svätý Beňadik a ich ženísti dokonca postavili most cez tok Hrona, aby turecké vojsko mohlo zaútočiť na banské mesto Bakabaňa – Pukanec.

■ BANSKÁ BRÁNA

Vypálený kostol obnovili, vymenili vstupný románsky portál, zvýšili bočné steny lode, ktoré zvonku zabezpečili oporamí. Kostol bol jedinou a centrálnou architektúrou pre náboženské potreby občanov žijúcich vo Vyhnianskej doline s obcami Pesere a Vyhne. Takto Bzenica mala nielen význam malého cirkevného centra, ale aj doslova brány do banskej oblasti Vyhni a spojovacej cesty až na hrad Teplica, týčiaci sa nad Skleným – dnešnými Sklenými Teplicami. Keď si obec Vyhne začala stavať v roku 1776 vlastný kostol zasvätený sv. Michalovi archanjelovi, aj bzenický kostol prešiel určitými barokovými úpravami a výstavbou sakristie pristavenej k svätyni s konchou, čo sa udialo s najväčšou pravdepodobnosťou v rozmedzí rokov 1760 až 1780. O storočie neskôr, v roku 1876, ku kostolu pristavili predsieň – „babčiareň“ – s nadstavbou chóru. Čelná stena bola prelomená a bol tu postavený organ. Do týchto priestorov sa vchádzalo schodištom z vonkajšej strany. Obec sa však rozrastala a ozývali sa hlasy pre výstavbu nového kostola, ale vtedajšia maďarská, tak cirkevná, ako aj štátna administratíva žiadala, aby bol kostol zasvätený sv. Štefanovi kráľovi, podľa maďarskej histórie zakladateľovi uhorského štátu. To však občania odmietli a vytrvalo zostávali na svojom stanovisku, a tak sa kostol nemohol postaviť. Tvrdú maďarizáciu zastavil až následný historický vývoj. Rozhorela sa prvá svetová vojna a z každej obce odvádzali chlapov do pažeráka vojny. Po jej skončení a následnom vzniku prvej Československej republiky bol v roku 1938 pôvodný starý Kostol sv. Alžbety zrútený a do jedného roku banskobystrickou stavebnou firmou postavený funkcionálne riešený nový kostol. Nastali však konfesijné problémy a boli

nastolované svoje otázky, priznateľné pre obdobie vzniku Slovenskej republiky v roku 1939.

Z pôvodného kostola sa zachovala, žiaľ, len časť pôvodnej ryolítovvej dlažby a dva zvony. Dokonca aj oltárna menza nebola, ako to žiadajú cirkevné zvyklosti, použitá či zabudovaná do novej, no dnes je, ako sa zdá, nenávratne stratená. V Ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici sa zachoval plán pôvodného kostola z konca 19. storočia, ktorý zameral a nakreslil banský merač už aj so zámerom zrejmej prestavby tohto objektu. Kostol nebol sedemdesiat rokov konsekrovaný a až v roku 2009 ho právoplatne vysvätil banskobystrický biskup Baláž.

■ TAJOMSTVO TEMPLÁROV

V roku 2011 bolo objavené z ryolitu vytesané lavábo – kamenná nádobna na umývanie pútnikov, ktorá je spojená s rádom templárskych rytierov a je datovaná arabskými číslicami rokom 1255. Je to dôkaz pravosti tohto artefaktu, keďže do konca 13. storočia sa používali výlučne rímske číslice a arabské číslovky boli zavedené vo florentských bankách na konci 90. rokov 13. storočia. Pod dojomom tohto nálezu a v spojitosti spomínanej architektúry Kostola sv. Alžbety tvorila Vyhnianska dolina významnú súčasť „Zeme baníkov“, nazývanej aj „Striebornou zemou“, kde sa vyťažili neuveriteľné množstvá drahých kovov. Kovy sýtli kráľovské pokladnice, ale aj pokladnice florentských bankárov, ktorí dostali od pápežskej kúrie možnosť vyberať cirkevné poplatky v najbohatšom štáte stredovekej Európy – v Uhorskom kráľovstve. Ale vráťme sa k obci Vyhne, pričom musíme spomenúť slávneho kňaza, národného buditeľa Andreja Kmeťa, zakladateľa Slovenskej muzeálnej spoločnosti a archeológa, botanika a zberateľa, ktorý sa tu narodil.

Ostatné skutočnosti, viažuce sa k životu tejto obce, si čitateľ nájde na všadeprítomnom internete. Ale nenájdete tam, že sopečné skaliská formované doslova po milióny rokov, trčiace v úplazoch za obcou smerom k Hliníku nad Hronom, kreslil v 20. rokoch maliar Edmund Gwerk a sú uložené v Slovenskej národnej galérii v Bratislave.

Dobre by bolo zahliť sa do stránok Historiae Domus, úradnej farskej kroniky, kde by sa dali získať ďalšie informácie, no ako sa zdá, tamjší farár má iné starosti a na emailový kontakt ani nereagoval. Bzenica, ležiaca v ústí Vyhnianskej doliny, je doslova bránou do dávnej zeme baníkov. Uprostred obce, priamo pri rušnej ceste stojí stĺp, na ktorom už roky hniezdi ktovie už koľká generácia bocianov, ktorí sem so železnou pravidelnosťou priletávajú z Egypta a iných oblastí východnej Afriky. Sú malými lietajúcimi poslami tejto časti stredného Hrona, dávneho Granusu, a obce Bzenica, spomínanej už v roku 1075 ako Gronzucha.

Film o sv. Cyrilovi a Metodovi nespĺnil očakávania – má množstvo nedostatkov

Misia ako rozprávka z krajiny polmesiaca

Peter MULÍK – Foto: archív SNN

Diváci so záujmom o národné dejiny počas štyroch sobôt sadali k televíznym obrazovkám, aby sledovali „československú dokudrámu“ Sv. Cyril a Metod – Apoštoli Slovanov, ktorú nám v RTVS bombasticky avizovali takmer už mesiace dopredu. Hlad po poznaní týchto kľúčových udalostí našich dejín je veľký. V roku veľkého cyrilo-metodského jubilea sme očakávali od nového spracovania objektívny, moderný pohľad na slávne, ale aj nesmierne zložitú obdobie našich najstarších dejín, kde sa v mnohých otázkach rozchádzajú aj znalci tejto témy. Slovenskí diváci však boli z nového filmového spracovania väčšinou sklamaní.

V upútavkách sa film predstavoval takmer ako oficiálna česko-slovenská koprodukcija. V skutočnosti bol producentom mladý český dramaturg Viktor Krištof a výkonným producentom jeho rodinná spoločnosť Three Brothers, s. r. o. So slovenským a s českým štátom to malo spoločné asi len to, že od ministerstiev kultúry oboch štátov sa im podarilo získať pomerne slušné finančné dotácie, rezervované na cyrilo-metodské jubileum. Je na mieste otázka, či slovenské ministerstvo kultúry pri udeľovaní dotácie malo k dispozícii libreto filmu a či ho aj seriózne posúdilo.

SKRESLENÝ OBRAZ

Sami autori svoje dielo nazvali „dobrodružno-naučným rozprávaním“ (hoci jeho televízne spracovanie nazývajú aj dokumentárnou drámou) a nakrútili ho v piatich jazykových mutáciách (českej, slovenskej, anglickej, ruskej, talianskej). To vari môže mrziť najviac, lebo obraz osobností a udalostí, ktorý tento film podáva, je prinajmenšom skreslený, ak nie úplne zdeformovaný.

Slovenský divák nemohol ani na chvíľu postrehnúť, ako dej filmu súvisí so slovenskými dejinami, lebo všetko bolo predstavované ako moravské, pričom neustále opakovaný záber na mapu nás utvrdzoval, že ide o súčasnú Moravu. Tá sa samozrejme zásadne odlišuje od starej mojmirovskej a rastislavovskej Mora-

vy, ktorej južná hranica ležala na Dunaji a etnicky bola slovenská – jej obyvateľmi boli moravskí Sloveni – predkovia dnešných Slovákov.

K základným výhradám voči filmu patrí nedostatočný historicko-kritický prístup k prameňom, z ktorých čerpal. Všetky pramene slovanskej proveniencie pochádzajú od členov a nasledovníkov byzantskej misie, ktorí boli zo Svätoplukovej ríše vypovedaní (čo je vo štvrtom diele dostatočne dramaticky stvárnené), a preto ich svedectvo treba považovať za neobjektívne – zaujaté

voči franskej misii aj voči panovníkovi. Túto okolnosť nedokážu rozoznať ani niektorí historici, preto sa tvorcom filmu ani nemožno veľmi čudovať, že padli do tejto pasce. Okrem toho Život Konštantína a Život Metoda nie sú klasické biografie alebo kroniky, ale hagiografie – teda chvály na svätcov najmä pre náboženské ciele, kde mali vyniknúť ich zázračné skutky a zásluhy. Treba v nich po historicko-kritickom posúdení hľadať

RECENZIA

iba racionálne jadro. Toto bolo potrebné pri modernom spracovaní kľúčovej udalosti našich národných dejín. Zároveň treba zdôrazniť, že slovenský pohľad na tieto udalosti je odlišný od českého a aj súčasného „moravského“.

DEFEKTNÉ VIDENIE

Nevieme, či je to „zásluha“ scenáristov alebo režiséra (Petr Nikolaev), ale celý film má neadekvátne protinemecký podtón. Tým umelo nadviazal na české historické filmy obdobia „budovania socializmu“ v ČSSR, kde sa tento prístup vyžadoval. Protisvätoplukovský tón celého filmu je tiež nenáležitosť a jasne odhaľuje zámer tvorcov postaviť do rozporu akési proslovské a protislovské sily. Je to schematické, nečasové a nepravdivé.

Územný nárast Nitravy a jej väčší vplyv v ríši spôsobili, že Svätopluk sa o

roku 867 stal faktickým spoluvládcom kniežata Rastislava. Pričom nemožno vylúčiť, že Svätopluk aj formálne so súhlasom Rastislava bol asi 20 rokov suverénnym vládcom Nitravy. Ním spravované územie sa v roku 870 spomína ako Svätoplukovo kráľovstvo (regnum). Stalo sa vazalom Karolmana. Táto samostatná politika musela vzbudiť reakciu zo strany Rastislava. O generáciu mladší Svätopluk bol pre Rastislava hrozbou a rozhodol sa Svätopluka odstrániť na hostine, kde ho mali najatí vrahovia zavraždiť. Svätopluk sa to dozvedel a odišiel z hostiny skôr, než tam prišli najatí vrahovia. Takticky potom zajaľ Rastislava a vydal ho Karolmanovi. Hoci tento jeho čin mal pre Rastislava tragické následky, možno ho chápať ako prípustnú sebaobranu, lebo Rastislav sa usiloval o jeho zavraždenie.

Scenár filmu sa opiera o autorov hagiografií o sv. Cyrilovi a Metodovi a ich žiakov, ktorí Svätoplukovi vyčítajú lahostajnosť a nepriateľstvo k slovanským prekladom liturgie aj k celej byzantskej misii, ba neprávom mu pripisujú aj násilné ukončenie tejto nábožensko-kultúrnej misie.

Ako to teda bolo s prekladmi liturgických textov do slovanského jazyka? Aký význam a miesto mali v Svätoplukovej ríši? Iniciatíva byzantskej misie pod vedením Konštantína a neskôr arcibiskupa Metoda nesmerovala k vytvoreniu zvláštnej „slovanskej liturgie“, ani k vytvoreniu nejakého biritualizmu (dva obrady vedľa seba). Jej hlavným cieľom bolo v najväčšej miere zefektívniť prijatie kresťanstva a zintenzívniť ho. Preklady Svätého písma a liturgie mali teda, spolu s dávno predtým preloženými slovanskými prekladmi základných modlitieb, význam v katechéze – vo výučbe náboženstva a príprave na sviatosť.

Úžasné vypätie, ktoré solúnski bratia sv. Cyril a Metod na našom území vykonali, bolo jedným veľkým inkulturačným experimentom, ktorý hoci sa skončil neúspešne, udial sa na našom území a pre našich predkov a až neskôr

sa transformovaný dostal k južným a východným Slovanom. Preto je tento prípad pre nás taký vzácný.

Pokiaľ ide o preklady Svätého písma, tvorcovia filmu nezvýraznili, že vytvorenie hlaholského písma bolo iba formálnym začiatkom náročného prekladateľského diela, lebo táto práca predpokladala kodifikáciu nového kultúrneho jazyka s vytvorením odbornej terminológie z viacerých vedných disciplín. Teda nie pismo (ktoré Konštantínovi a Metodovi žiaci zanedlho opustili a vytvorili celkom odlišnú cyriliku), ale vytvorenie nového kultúrneho jazyka bolo najväčším dielom solúnskych bratov a ich žiakov.

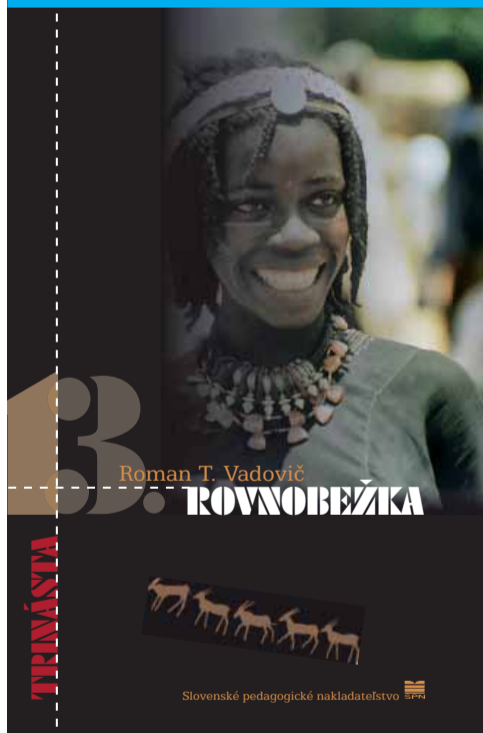
RAD NEDOSTATKOV

Upútavky na film nás presvedčali, že film mal celú plejádu odborných poradcov z radov cirkevných predstaviteľov a vedcov z akadémií vied. Ak je to pravda, neviem, do akej miery tvorcovia rešpektovali ich odborné pripomienky, lebo po odbornej stránke je tam viacero závažných chýb a nedostatkov. Ani odborná kritika nie je k filmu zhovievavá. Autorom scenára Miroslavovi Osčatkovi a Petrovi Hudskému sa vyčíta, že sa im nepodarilo stvárniť historické postavy, reprezentujúce kresťanskú kultúru a vzdelanie, dnešnému divákovi. Najväčší problém je práve v scenári. Autori nezvolili dynamický, živý spôsob predstavovania udalostí, ale rozhodli sa pre didaktické a opisné vysvetľovanie stereotypných faktov, čím odsúdili diváka do úlohy lahostajného pozorovateľa. Film pôsobí staticky a štúdiovo spracované postavy sú „ako obrázky náučného leporela“. Vzniká dojem, že sú to iba „figúrky deklamujúce repliky, ktorým často akoby ani herci sami neverili“. Kritika filmu vyčíta vyslovene ateliérové scény (kláštorne zábery, študovne mníchov či sídlo panovníkov). V kombinácii s nepriateľstvom navrhnutými kostýmami (Marianna Stránská) film vyvolával dojem, že sledujeme „nie historický príbeh, ale štúdióvu rozprávku z krajiny polmesiaca...“

Viac ako len kvalitný cestopis

Roman T. Vadovič: Trinásť rovnobežka, SPN – Mladé letá 2013

KNiha TÝŽDŇA

Nedávno túto knihu Slovenské národné noviny spomenuli v jednom svojom úvodníku, vlastne skôr jej autora RNDr. Vadoviča, ktorý takmer pätnásť rokov hľadal vodu a s početnou skupinou našich expertov vrátil studne na Arabskom polostrove a v Afrike, na horúcej a prevažne suchej trinásť rovnobežke, presnejšie v Jemene a Nigérii.

Zmienka v novinách pripomenula našej súčasnej zahraničnej politike a obchodu, že bývali časy, keď sme s úspechom predávali do sveta nie lacnú pracovnú silu, ale vedecko-technickú vyspelosť. Autor a jeho kniha si však zaslúžia pozornosť aj z inej, primárnej stránky. Tou je literárna hodnota a príťažlivosť knihy. Pod jednoduchým názvom 13. rovnobežka skrýva sa totiž nielen kvalifikovaný cestopis z málo známych končín sveta, ale najmä vzrušujúce čítanie o spôsobe života rozličných vrstiev mnohých etník, žijúcich v týchto končinách, o zvykoch, poverách, hodnotách, kastách, o vzácnosti vody a o úcte k prírode, ktorá je tu naozaj a očividne matkou všetkého.

Autor je milovníkom prírody a poľovníkom od detstva. Knihou sa teda prelínajú aj jeho neopakovateľné zážitky z jemenských skalnatých hôr a afrického buša. Kultivované, vychádzajúce z hlbokéj úcty k divočine. Vadovič nepoľuje z mikrobusu v safari za peniaze, ktoré zaplatil cestovnej kancelárii, ale sa s priateľmi a domorodými stopármi prebija húštinami, celé dni pozorujú stáda, aby si napokon vyhládli kus, ktorý završí ich úsilie. Poľovníci mi dajú za pravdu – v posledných rokoch sotva čítali zaujímavejšie príbehy o prírode, človeku, zveri a poľovačke.

Kniha je príťažlivá aj tým, že je poskladaná z krátkych útvarov – na zhruba dvesto stránach, bohato ilustrovaných autentickými fotografiami a reprodukciami afrických artefaktov, je takmer päťdesiat príbehov. Kratších i o čosi dlhších, ale všetky čitateľa presvedčajú, že autor je vnímavým pozorovateľom a navyše aj dobrým rozprávačom.

Ján KOKAVEC

MEDAILÓN

Sedemnásteho júla uplynulo 125 rokov od narodenia gréckokatolíckeho biskupa, politického väzňa, mučeníka pre vieru Petra Pavla Gojdiča. Sedemnásty júl bol jeho osudným dňom, lebo vtedy v roku 1960 opustil tento svet.

Peter P. Gojdič – symbol vernosti

Prenasledovanie gréckokatolíckej cirkvi v povojnovej ČSR súvisí s modelmi sovietskej proticirkevnej politiky. Ústredný výbor pre návrat k pravoslávii zorganizoval 28. apríla 1950 do Prešova „mierový kongres“, na ktorý mali jednotlivé gréckokatolícke farnosti vyslať delegácie. Mierový kongres sa zmenil na politický protikatolícky míting. V sále na čelnej stene visel veľký ortodoxný kríž, obraz moskovského patriarchu Alexija, pražského pravoslávneho metropolitu Jelefterija, ale aj J. V. Stalina a K. Gottwalda. Zmanipulovaný kongres riadili funkcionári národných výborov, politických, mládežníckych a ďalších masových organizácií. Na tzv. „sobore“ prijali uznesenie, v ktorom sa okrem iného píše: „Sobor veriacich a duchovných gr. kat. prešovskej i pridružených diecéz sa rozhodol: 1. Zrušiť ustanovenie Užhorodskej únie z roku 1646, prípadne 1649. 2. Zlikvidovať úniu, odísť od Rima a prinavrátiť sa do lona našej otcovskej svätej pravoslávnej viery...“ Po skončení tejto trápnej frašky sa delegácia „soboru“ odbrala ku katedrálnejmu chrámu a potom do sídla biskupa Gojdiča, ktorý im však odmietol vydať kľúče od katedrály. Samozvanci nato odišli k prešovskému pravoslávnejmu biskupovi Alexijovi a vyzvali ho, aby okamžite prevzal do svojej správy gréckokatolícku katedrálu, ktorú medzitým násilím otvorili. Pražský metropolita Jelefterij, ktorý sa „náhodou“ v ten deň nachádzal v Prešove, prišiel tiež pozdraviť „svojich nových“ veriacich. Komunistická vláda urýchlila riešenie tzv. „Prešovského soboru“. Potom nasledovala najtragickejšia časť likvidácie štruktúr cirkvi. P. P. Gojdič odsúdený na doživotné väzenie, zaplataenie dvestotisíc korún pokuty a odňatie všetkých občianskych práv. Biskupa Gojdiča vo väzení fyzicky aj psychicky týrali. Na základe amnestie prezidenta A. Zápotockého v roku 1953 mu zmenili trest doživotia na 25 rokov odňatia slobody.

Biskup Pavol Gojdič bol 27. septembra 1990 súdne rehabilitovaný. Za pokojné znášané utrpenia a za obetu viery, ako aj za vernosť cirkvi a pápežovi vo väzení ho Ján Pavol II. vyhlásil (2001) za blahoslaveného. Vyznamenaný bol in memoriam Pribinovým krížom I. triedy. V roku 2008 mu bol udelený čestný titul Spravidlivý medzi národmi. (pm)

HUMORESKA

Francúzski meteorológovia, klimatológovia a iní „lógovia“ nám toť ešte v máji predpovedali najstudenšie leto za posledných dvesto rokov. Teraz asi sedia v klimatizovaných pracovniach a boja sa vyjsť na ulicu skôr, než sa zotmie, aby ich nejaký upotený chodec s jazykom od horúčavy vyplazeným ako Dunčo nešvacol po hlave fľašou minerálky, bez ktorej v Paríži takmer nikto nevychádza do ulíc. Aj ja som si prečítal v bulvárnych, ale aj v takzvaných mienkotvorných novinách túto informáciu a nakázal som žene, aby vetrovky neukladala na letný odpoči-

nok, reku ešte sa nám zídu. Zišli sa mi akurát na to, že keď som upotený ako dromedár na Sahare hľadal urgentne na vešiaku šiltovku, aby sa mi vonku nezapiekol mozog, zamotal som sa do spomínaných vetroviiek a strhol som vešiakovú stenu. Horúčavy sú skrátka

doprava skolabovala. Z egyptskej Hurgady by to po svojich určite nezvládli. No a tí, ktorí prišli o peniažky za zájazd a nikam nejdú, si aspoň môžu na domacom kúpalisku schlaďiť od slnka a srdru prehriaty organizmus.

Slnko teda páli, ako keby ho za

volenkách, o celebritách ani nevraviac. Poniěktoe už stihajú tretiu dovolenku a do septembra ešte dajakú určite absolvujú. Ostatne, väčšina našich bulvárnych hviezd a hviezdíčiek aj tak poše z dovolenky fotografie priamo do spriatelenej redakcie, takže by sa

nut' po každoročných stáliciach. Tími sú zmrzlinári a vybavenosť kúpalísk. V oboch prípadoch sa k článku pripojí fotka nejakej, takmer mladistvej lasice v plavkách a je postarané. Keby toto nezabralo, je tu ešte jeden zaručený tip, a tým je článok ako predchádzajúť úpalu a iným letným radostiam. Čitateľ sa už po dvadsať raz dozvie, že má vypiť najmenej tri litre tekutín, najmä vody, no a pivári už po dvadsať raz zaškripu zubami nad zlomyseľnou vetou, že pivo sa medzi tekutiny nepočíta. Meteorológovia najnovšie predpovedajú, že táto zima bude najteplejšia za posledných dvesto rokov. Boh nás od tých sibírskych mrazov ochraňuj. Marek DANKO

Najtvrdšia zima za posledných dvesto rokov...

prenáramné a prevádzkovatelia kúpalísk si sýchajú od radosti ruky. A bude to podľa nich ešte lepšie. Po krachu už tretej slovenskej cestovnej kancelárie sa časť dovolenkárov spoľahne radšej na domáce kúpaliská. Odtiaľ sa dotrepú domov aj pešo, ak by miestna

to platili, a novinári bojujú s teplom a uhorkovou sezónou. To teplo sa v klimatizovanej redakcii ešte dá akotak zniesť, ale keď sa musí vyraziť do terénu, je to peklo. A ešte k tomu redaktor trpí zbytočne, lebo vonku sa nič nedeje. Politici sú rozlezení po do-

redaktor zbytočne volakam na Bahamy trepal. Aj tak by mu to šéfredaktor nepreplatil... Ostáva spoliehať sa na autonohody a Martínku – Kleopatru z Turca. Jedno tragickejšie ako druhé. Aby sa nejak zaplnili strany našich najčítanejších denníkov, musia redakcie siah-

Trpký príbeh fotografa s najvyšším uznaním – World Press Photo Zobrazil svetu drámu augusta 68

Ján ČOMAJ – Foto: Ladislav BIELIK – zdroj: internet- poznanie.wordpress.com

Prišiel k nám do niekdajšej Smeny v roku 1966, mal dvadsaťsedem, chuť, talent i vášň novinárskeho fotografa. Ladislav Bielik. Mladík, ktorého redakčná partia prijala so samozrejmosťou, s akou sa prijíma slušný chalan, navyše samá psina. Nevychodil umelecké školy, v tých rokoch bolo takých fotografov naozaj málo, nestratil sa však ani medzi kozákmi. Naopak, v športových momentkách, ktoré boli jeho koníčkem, dokonca vynikal.

Maturoval na chemickej priemyselke, do športového časopisu Štart prišiel z laboratória Virologického ústavu SAV, ale sprvu sa tu necítil dobre – starší páni zaňuchali konkurenciu, zrejme priskoro dával šéfredaktor jeho snímky na titulnú stranu, a to právo si privlastnili starí machri! Zdúchol teda k nám do Smeny, do kolektívu mladých ľudí – a zapadol. Až prišiel 21. august 1968...

■ ALICINE SPOMIENKY

Jedna z našich elévok Alica Malá, vlastne už vtedy vydatá, teda Alica Bieliková, si po rokoch takto spomína: „Priskoro ráno ma zobudila domáca krikom, že nás obsadili Rusi... Chudera teta, pomyslela som si, asi jej preskočilo... Zapla som rádio. Bola som len tri dni vydatá, 17. august bol náš svadobný deň. Čakala som však už dieťa, tehotenstvo bolo rizikové, z nemocnice ma prepustili len na svadbu, a to ma ešte napichali injekciami. Nestihla som sa ani presťahovať k Bielikovcom, ako sme sa dohodli, bývala som ešte v podnájme u tety Valentovej. A teraz toto! Chytré som sa obliekla a vybehla von. Kam? Kde je manžel? Autobusy nechodili – a ja som sa rozhodla ísť do roboty, Laco bude najskôr tam. Zo Štrkovca som sa dostala len po Záhradnícku ulicu, Karadžičovu a Dostojevského rad, kde redakcia sídlila, už zatarasili tanky a davu ľudí. Jedni plakali, iní kričali Čo tu chcete?, Načo ste prišli?, staršia pani podávala vojačikovi s detskou tvárou hrnček a krajec maslového chleba, najedz sa, chlapče, a choď domov, ponímajesť?

Pri redakcii, na križovatke pred univerzitou vrelo. Do redakcie som sa dostala cez dvor z Bezručovej ulice. Bolo tam veľa kolegov, aj môj manžel. Pozerali sa cez roztvorené okno obrátené k Umeleckej besede. Laco fotografoval. Keď ma zbadal, strhol, ale usiloval sa nestrátiť svoj humor: „Alicka, budeme slávnici, k svadbe nám prišla gratulovať celá Varšavská zmluva!“

Zveril ma kolegovi a stratil sa s dvoma aparátmi na ulici. Z dialky sa ozvala naša hymna. Od Štúrovej prichádzal zástup mladých so zástavou. Zastali pred tankami, akoby ich vlajkou chceli odohnať. Prihovárali sa vojakom po slovensky aj po rusky. Vtedy sa jeden zohol, po ňom ďalší – dľaždice dopadali na pancier obrov. Z veže tanku sa vystrčil dôstojník a mieril na ľudí pištoľou. Vyzýval ich na odchod. Zúril. Vtom nás zbadal v okne. Kričal, že ak

ihneď neopustíme budovu, začnú páliť. Potom sa to stalo. Šialený zvuk, plameň a dym. V okamihu sme boli na dlážke. Zastonala som, rukami som si objala brucho. Výstrel z dela sa ozval znova. Aj rinčanie skla, krik a plač. Konečne sa objavil Laco. Pokojný. A pritom už vedel, čo sme nemohli ani tušiť: na schodoch univerzity zahynulo sedemnástočné dievča a o kúsok ďalej leží gulometom rozstrieľaný muž v námornickej rovnošate.

Dieťa som napriek všetkému šťastne donosila. Náš prvý syn sa narodil v deň, keď sa v Prahe na protest proti okupácii upálil študent Jan Palach...“

■ NIKTO PREDTÝM

Smena na druhý deň vyšla plná Lacových fotografií. Preňho sa stali prekliatím na veľa rokov. Muž, ktorý vybehol v pyžame z domu, skočil pred tank a proti ústiu hlavne si obnažil hrud: Strieľaj! Tvár naivného vyplašeného vojačika na korbe vozidla, štica do čela, polodecko, polomuž, ktorý nevie, čo sa robí, a kde vôbec je. Dvaja dôstojníci vytŕčajú z tanku, jeden má v nariadení ruke revolver a mieri na ľudí, v očiach oboch slepá nenávisť. Dominik Tatarka na piedestáli, na ktorom donedávna trónil Stalin v nadživotnej veľkosti, okružený je davom a dviha zaťatú päsť. Zápalné fľaše padajú na tanky, ulica v plameňoch...

Laco za ne dostal najvyššie ocenenie, aké môže novinár fotograf dosiahnuť – Word Press Photo 1968. Aj to prispelo, že patril k tým šestnástim redaktorom, ktorí museli Smenu opustiť. Väčšina z nich si len po dlhom čase a veľmi ťažko našla miesto, zväčša na spoločenskom dne.

■ ROKY TÚLANIA

Prvých šesť či sedem rokov sa doslova potuloval, hľadajúc možnosť zárobku. Jeho mladá žena musela zo Smeny tiež, našťastie ju vzali do rozhlasu opäť ako elévku, hoci si učňovské roky dávno odkrútila v Smene. Na svet prišiel aj druhý syn – a otec bez miesta. Spravil si aj kuričský kurz, ale to bolo v tých rokoch protekčné miesto, nedostalo sa hocikomu. Nejaké fušky mal v Kozatexte, prosperujúce výrobné družstvo pochopilo význam reklamy a k tomu patria aj fotografie – robil im ich Laco. Tu a tam honorárnik za záber z hokeja, ktorý mu nejaký kamarát pod cudzím menom uverejnil – to bolo tak na pivo. Navyše sa stále učil angličtinu,

takže ak nechcel tým zaťažiť rodinu, drobné príjmy išli tým smerom.

Dakedy v roku 1975 sme sa stretli znova. Ja som sa vo výrobnom družstve Služba vyšplhal už z laboranta na dispečera, mohol som mu vybaviť miesto fotoreportéra v teréne. Váhal. Nemal povahu na „je libo snímček?“. Nevedel sa votrieť medzi ľuďmi kdesi v parku, na nábřeží, na plesu alebo na rekreácii – ľudia vtedy zďaleka nemali toľko fotoaparátov ako dnes, keď už netreba ani filmy a fotografujú i telefóny, využívali sa služby potulných fotografov. Lukratívne miesta – univerzitné auly, sobášne siene, plesové sály... – boli mafiánsky porozdeľované. Matrikárky na národných výboroch, referentky na fakultách, prevádzkarky hotelov brali od „svojich“ fotografov slušné provízie – za ne dohadzovali kšefty na svadbách, promóciách i pohreboch... Módnymi sa stali sväté prijímania, režim nad nimi prižmúril oči a farské teritória neboli ešte také podelené ako rekreačné strediská, matriky alebo dekanáty. To však naozaj nebolo pre Laca, nech by bol peniaze akokoľvek potreboval. Bridilo sa mu vnucovanie.

Zavše pomáhal reklamným fotografom na výstavách – a tých sa v Bratislave vyrojilo našťastie veľa – Incheba, Intersport, Coneco, Farmácia, Beauty, Flora..., to bola pekná robota, na ňu však Laco nemal vybavenie. Dobrý aparát, Sinar, Hasselblad, Mamy, Plaubel so svetlami a s rozptylovými dáždnicami, stál vtedy okolo tristo tisíc korún a viac, sto masných mesačných

platov, a ak to niekto požičal, nebolo to zadarmo. Začal robiť fotografie zo škôl, to bola predsa len menej vnucujúca práca ako plesy či rekreačné turnusy, stačilo mať pár známych učiteľov a mohli sa fotiť žiacke skupiny a snímky na tabľu, ktoré si nechystali už len maturanti gymnázií a priemysloviek, ale aj „absolventi“ materských škôl. Takto sa s úsmevom pretikal.

■ SMRTIACE KOLESO

Po ďalších deviatich rokoch (čas rýchlo letel aj vtedy, hoci sa nám zdalo, že sa vlečie) dostal Laco možnosť fotografovať automobilové preteky v Piliškých vrchoch, v slovenskej Pleši za maďarskými hranicami.

Ožil.

Vydupal si tam skvelé miesto preto, že vedel po maďarsky a anglicky. Pri trati, na streche servisného autobusu.

V ktoromsi kole sa jednému autu odtrhlo koleso. Stokilometrovou rýchlosťou letelo vzduchom.

Presne do autobusu, na ktorom stál Laco.

Dodýchal.

■ CENA A PŮT SVETOM

Ak sa hneď po prevrate pripravila reprezentatívna výstava Bielikových fotografií z augusta 68, mal na tom zásluhu najmä Pafo Meluš, výtvarný fotograf a starý Lacov priateľ. Bola v niekdajšom bratislavskom Grémiu na Gorkého ulici. Rád som vyhovel manželkinej žiadosti, aby som výstavu otváral. Bola na nej reprezentatívna účasť, federálny minister tlače, podpredseda slovenskej vlády, minister kultúry a ešte pár revolučných činiteľov, ktorých mená si už človek ani nepamätá. Všetci sa natlačili – ako to videli v časoch minulých – do priestoru na rečenie, takže sa tam leda zmesť mala manželka Alica. V sále boli aj dvaja urastení Lacovi synovia, veľa kamarátov a plno milých ľudí. Výstava potom putovala po Slovensku a Európe. Bol som ešte na jednej vernisáži, vo výstavných priestoroch vtedajšej Spoločnosti rakúsko-česko-slovenského priateľstva na Mahlerstrasse 13, za Štátnou operou. Aj pre Viedenchánov to bol veľký zážitok.

Slavo Kalný vo svojich pamätiach Svedkovia mojej doby cituje syna Petra:

Svetové agentúry otcovu najznámejšiu fotografiu – Muž s odhalenou hrudou pred okupačným tankom – zaradili do kolekcie prestížnych fotografií 20. storočia. V Berlíne, Bruseli, Ríme, Osle, Ottawe, Moskve, Prahe, vo Washingtone, ale aj v jeho rodných Leviciach sa pri príležitosti 40. výročia okupácie ČSR konali výstavy fotografií môjho otca. V Bratislave na Šafárikovom námestí si ju prišli pozrieť i prezidenti Slovenskej a Českej republiky. Otcove Levice si uctili jeho pamiatku aj tým, že strednú odbornú školu dizajnu, úžitkového umenia a fotografie pomenovali jeho menom.

V roku 2008 vyšla kniha Ladislav Bielik: AUGUST 1968. Obsahom, grafikou, tvarom je to unikátne dielo. Konceptiu vytvoril Pavol Meluš. Naveky tu zostal úžasný dôkaz o dobe, verná pravda čias.

A vďaka matke aj vydarení Lacovi synovia.

Len matkám a hrdinom sa neďakuje.

JAZYKOVÉ OKIENKO

Len nedávno sa celkom neočakávane vynorila kauza „Šmejdi“. Hoci v slovenčine sa slovo šmejď hodnotí ako nespisovný bohemizmus, predsa aj v našom prostredí je dobre známy okrem iného aj zásluhou českých dôchodcov, ktorí majú bohaté skúsenosti s nákupmi všelijakých predražených nepodarkov na tzv. predvádzacích akciách. V českom synonymickom slovníku sa však pri slove šmejď uvádzajú aj výrazy brak, ale aj ničomník, darebák.

Netýrajme frazeológiu

K „popularizovaniu“ šmejďov vo všetkých jeho podobách a významoch prispeli investigatívni českí novinári, ktorým sa podarilo presniknúť na spomínané akcie, aby sa osobne presvedčili o bezohľadnom okrádaní ich dôverčivých účastníkov, spočívajúcom v podpisovaní nevýhodných zmlúv, ktorým ani nerozumejú, a v kupovaní tovaru, ktorý vôbec nepotrebuje. Keď sa začali množiť prípady exekúcií, obchodníci s pochybným, navyše predraženým tovarom si vyslúžili pomenovanie šmejdi. Ukázalo sa totiž, že šmejdi predávajú šmejdy. Výstižné, však? Bol teda najvyšší čas pozrieť sa šmejdom na prsty. Istá redaktorka televízných novín v tejto súvislosti s vážnym výrazom v tvári povedala: „Tento prípad bol poslednou kvapkou v mori!“ (Dobrý nezmysel, však?) Vyjadrila sa síce pekne po slovensky, len trochu inak, ako by sa očakávalo. Posledná kvapka v pohári trepezlivosti (keď už hrozilo, že pohár pretečie) bola zrejme impulzom na to, že naši novinári, vyzbrojení skrytými mikrofónmi, vyrazili spolu s inšpektormi na spomínané predvádzacie akcie. Výsledkom bola nedávno odvysielaná hodnotná televízna relácia. Účastníci besedy informovali o osobných skúsenostiach, o praktikách získavania zákazníkov, o arogancii, vyhrážkach a podpisovaní nevýhodných zmlúv, ktoré sa stávajú exekučným titulom. Verejnosť sa dozvedela nielen to, ako fungujú šmejdi, ale aj ako sa proti nim brániť: nič nepodpisovať, ignorovať lákavé ponuky, letáky hádzať do koša, nikam necestovať, pretože inšpektori sa nemôžu zúčastňovať na každej predvádzacej akcii, a ak budú dôchodcovia na tieto akcie chodiť...

Napohľad bezvýhodiskovú situáciu, z ktorej už človeka pomaly začal oblievať studený pot, sa usilovala upokojiť jedna nekompromisná účastníčka besedy, ktorá nečakane zahĺsila: „Ale medzi firmami zaoberajúcimi sa takýmto biznisom sa občas nájdu jedna-dve svetlé lastovičky...“ (niečo podobné ako ihla v kope sena?) Mala na mysli biele vrany, teda svetlé výnimky? Objavili sa azda prvé lastovičky? Slovné spojenie svetlé lastovičky pôsobí pri najmenšom trochu „odťažito“, lepšie povedané nepatrične.

Nuž, ako sa zdá, studnica slovenských frazeologizmov je nevyčerateľná, no neradno ich však donekonečna pretvárať. Akiste by nebolo na škodu prelistovať si Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia Adolfa Petra Zátareckého, obsahujúce všelijaké ľudové múdrosti. Prispelo by to oživeniu ústneho prejavu. Inak je ohrozené naše podprahové vnímanie, ktoré nás núti automaticky si ukladať do pamäti všelijaké frazeologické nezmysly.

Eva DROBKOVÁ

Najstarší matičiar Imrich Kružliak je hlasom svedomia Slovenska v zahraničí aj u nás

Musíme dôverovať ideí zjednotenej Európy

Dušan D. KERNÝ – Foto: archív SNN

Pri 150. výročí vzniku Matice slovenskej a pri príležitosti osláv 1 150. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na územie Veľkej Moravy, teda aj na územie dnešného Slovenska, výročí, ktoré v tomto roku konečne nadobudlo doslova celoslovenský ráz a spája široké vrstvy obyvateľstva, nemožno obísť mnoho osobností slovenských dejín, slovenského života, a samozrejme ani života matičného. Ved' slovenský život a život matičný tvoria neraz jedno, jeden je neoddeliteľný od druhého. Plne to platí pre najstaršieho aktívneho matičiara – Dr. Imricha Kružliaka, laureáta Zlatej medaily Matice slovenskej.

Imrich Kružliak (vpravo) preberá od prezidenta M. Kováča Rad Ludovíta Štúra.

V osobe Dr. I. Kružliaka vzdáva Matica slovenská zároveň aj hold slovenskému zahraničiu. SNN využili skúsenosti a vedomosti a archív dlhoročného priateľa Dr. Kružliaka doc. JUDr. Pavla Polláka, pretože doktor Kružliak je nateraz pripútaný k Mníchovu a navyše v decembri bude mať 99 rokov! Pri spomínaných výročiach nemôžeme čitateľom nepripomenúť aj dve Kružliakove knihy: Dlhá cesta k slovenskej cirkevnej provincii (Vydavateľstvo Michala Vaška) a Úteky z tiesne – v tóni dvoch totalít (Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov), ktoré možno dostať v našich knihkupectvách.

■ V ČAKÁRNI DEJÍN

Prvou knihou, ktorú mohol na Slovensku Imrich Kružliak vydať, bol výber z vlastnej publicistiky pod názvom V čakárni dejín, ktorá vyšla v roku 1990 a druhý diel v roku 1999. V tejto súvislosti je nezapodnuteľne výstižné hodnotenie Romana Kaliského, ktorý text pred vydaním redigoval. Kaliský ocenil prímocnosť autora: „Kružliak na svojich názoroch nemusel meniť ani čiarku.“ V tejto vete sa skrýva aj hodnotenie slovenskej publicistiky vôbec – veď koľko bolo takých autorov, ktorí nemuseli na svojej tvorbe meniť ani čiarku? Roman Kaliský tak vyslovil historickú vetu, ktorú dnes – takmer po štvrtstoročí – môžeme zopakovať ako otázku: Koľko je autorov, ktorých publicisti natoľko preverili čas, že nemusia v nej meniť ani riadok? Vtedajší Kaliského hold Kružliakovi je dodnes preto taký pozoruhodný, lebo ide o dvoch svedkov značnej časti XX. storočia a jeho dramatického prelomu do storočia tohto.

■ POTREBA SEBADŮVERY

Imrich Kružliak sa tento rok v decembri dožíva 99 rokov a Roman Kaliský tento rok v septembri 91! Obaja – Kružliak i Kaliský – ako vždy v plnej pozoruhodnej intelektuálnej sile. Obaja spoznali nielen deje dlhého obdobia, ale aj istý čas ako členovia poradného zboru prvého prezidenta Slovenskej republiky na ne vplývali. Práve Imrich Kružliak v čase hlbokéj depresie, neviere a nedôvere k samostatnosti Slovenskej republiky rozhodujúcim spôsobom vliad do verejnosti a odbornej verejnosti ono heslo, že sme odsúdení na úspech. Jeho presvedčenie pramenilo z potrieb ekonomickej integrácie – z toho, že značná časť Slovenska, Rakúska a Maďarska bude tvoriť dynamicky sa rozvíjajúci región. V tom čase,

pred dvomi desaťročiami (!), Kružliak upriamil pozornosť na budúcnosť a potrebu národnej a kolektívnej energie a na to, ako ju formovať. V čase, keď sa všade šírili priam komplexy menšcennosti slovenského samostatného úsilia, najmä pokiaľ išlo o porovnanie s Českom a Maďarskom, bolo odvážne hovoriť o úspechu – ako sa dnes výrečne ukazuje – znamenalo to aj zmenu uvažovania značnej časti slovenskej inteligencie v tom najširšom slova zmysle. Dá sa povedať, že takýto zásadný, neobjavený a hrdý svoje vyhnanstvo potrebuje Slovensko aj dnes.

■ ZDRAVICA PRIATEĽOV

Kružliakovo stanovisko – vyhlásenie o úspechu – je dnes výzvou k tomu, aby sa hľadalo to rozhodujúce slovo, ktoré otvorí priestor, to slovo, ktoré bude mať reálnu silu stať sa činom. Dr. Kružliak to vtedy pred dvomi desaťročiami vo všeobecnej atmosfére malovernosti vo vlastné sily v časti verejnosti aj politickej scény na Slovensku urobil. Preto pri jeho „vzácnom a impozantnom jubileu“ priatelia pozdravili „titanský život v storočí tragického vývoja ľudských dejín, čo vnútilo Ti žiť v dvoch náprotivných svetoch – prekonal si nepokorený a hrdý svoje vyhnanstvo v neúnavnej snahe pomáhať svojmu národu s ustavičnou túžbou zastáť raz opäť na slobodnej rodnej hrude, vrátiť sa domov!“. Pod týmito pozdravnými slovami priateľov sú podpísaní Róbert Hatala, Roman Kaliský, Milan Rúfus, Anton Hykisch a Ivan Hulín.

Vo veršoch Milana Rúfusa pri Kružliakovej deväťdesiatke v roku 2004 tiež zaznelo:

*Môj ty moreplavec
Skúsil si na sebe,
Že osud vie byť dravec.
Uspel si, priateľ môj, vo vynútenej diali.*

■ SVEDOK STOROČIA

Dlhoročný priateľ a spolupracovník doc. JUDr. P. Pollák v pamätnici k osemdesiatim piatim narodeninám konštatuje, že jubilant je „svedok nášho storočia. Detvianský rodák, literát, politik a novinár Imrich Kružliak patrí medzi významné osobnosti našich moderných dejín – tak ho vníma Slovensko a aj mnohí v zahraničí, zažil všetky víchrice tohto storočia, ako zánik a vznik štátov, výmeny režimov, prevraty, revolúcie, dve svetové vojny. Je živým svedkom prežitej kalvárie i prežitých nádejí slovenského národa v tomto storočí“.

Detvan Kružliak študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, v Kláštore pod Znievom a na Slovenskej univerzite v Bratislave, kde v roku 1940 promovoval u profesora starovekých dejín Vojtecha Vondroucha, špecialistu na rímske osídlenie na Slovensku, dizertačnou prácou na tému Vznik a vývoj kresťanstva do milánskeho ediktu, faktického zrovnoprávnenia kresťanov v Rímskej ríši v roku 313. Sociológiu študoval u prof. Antona Štefánka (ten bol o. i. členom Maffie, asi dvestočlenného orgánu domáceho odboja v priebehu prvej svetovej vojny, zameranej na konšpiračnú a spravodajskú činnosť, a v roku 1945/1946 bol rektorom Slovenskej univerzity).

Od roku 1938 začal I. Kružliak pracovať v Slovenskej lige v Bratislave, v budove, v ktorej dnes sídli matičné médiá. Slovenská liga presadzovala o. i. v USA program predpokladajúci úplnú autonómiu Slovenska. V roku 1940 úspešne viedol prípravu sčítania ľudu, istý čas viedol aj kultúrne oddelenie HSLS. V roku 1941 sa stal tajomníkom Pripravného výboru memorandových slávností, v roku 1942 ho vymenovali za šéfa slovenskej tlače; koncom roka 1943 sa však vrátil do služieb Slovenskej ligy a stal sa jej generálnym tajomníkom.

■ ÚČASŤ V POVSTANÍ

V roku 1944 evakuoval Slovenskú ligu do Mošoviec a za povstania narukoval do armády, v roku 1944 bol v SNP ako redaktor Národných novín a po vojne sa stal ich šéfredaktorom. Po skončení vojny patril ku skupine mladých kresťanských demokratov, ktorí chceli založiť Slovenskú kresťanskodemokratickú stranu, ale pred voľbami v máji v roku 1946 sa pridali k Demokratickej strane, ktorá na Slovensku parlamentné voľby vysoko vyhrala. Neskoršie bol šéfom kabinetu poverenika výživy Ing. K. Fila a v roku 1947 ho zatkl v tzv. Sprisahani proti republike, bol väznený vo vyšetrovacej väzbe až do roku 1949, prežil trpké roky väzenia a surových vyšetrovacích metód. Prepustenie pred procesom využil a ušiel na Západ. V neprítomnosti ho odsúdili na 15 rokov väzenia.

Tak sa začala štyridsaťročná emigrácia: Viedeň, Salzburg, Mníchov, New York, Toronto – štyri desaťročia exilového života v Rakúsku, Nemecku, USA.

„Najťažšie obdobie jeho života najlepšie vystihujú slová básnika: Okúsiš,

ako chuť cudzí chlieb, a aká je trpká cesta vedúca hore i dolu po cudzích schodoch“, pripomína P. Pollák.

■ SLOBODNÁ EURÓPA

Čo nasledovalo po úteku z vlasti? Práca v kultúrnej redakcii americkej rozhlasovej stanice Slobodná Európa v Mníchove. Imrich Kružliak odtiaľ vysielal pod menom Anton Prokop.

Prečo? Vysvetlenie tiež nájdeme vo venovaní knihy Úteky z tiesne. Autor v ňom píše: „Venujem rodnej Detve, lebo upriamila moje myslenie, svojou fujarou, piesňami a krojom sa zapísala do života národa. Už v roku 1919 zaplatila prvú obeť komunizmu, keď komisári Bélu Kunu na Turičnu nedeľu obesili mladého slovenského pansláva Antona Prokopa na lipe pred detvianskym kostolom...“

■ BRILANTNÉ ZHRNUTIE

Na doslov ku knihe si Imrich Kružliak prezieravo vybral brilantného Júliusa Vanoviča. Ten v ňom napísal: „Dlhé roky som ho počúval zo Slobodnej Európy ako Antona Prokopa nevediac to, čo viem až teraz: že ten pseudonym je intímny mravným dedičstvom po mladom panslávi, zavraždenom maďarskými boľševikmi v roku 1919 v jeho rodnej Detve; to je kľúč, ktorým si Kružliakovo dielo otváram, a nemyslím si, že je to kľúč nespoľahlivý.“ J. Vanovič ešte poznamenáva: „Dobre, že sa tu konečne hovorí, že prvá totalita sa prehnala Slovenskom už v roku 1919 a bola boľševicko-maďarská...“ ... a čitateľ si dnes po desaťročí od zverejnenia tohto textu položí otázku: kto tak ešte dnes hovorí, kto tak uvažuje?

J. Vanovič zasadzuje knihu do povinných návratov k časom tiesne. Dáva tým najavo, že Kružliak tejto povinnosti urobil zadosť, čo ešte ani dnes nie je na Slovensku samozrejmosť. Hovorí, že „Kružliakovo dielo má konštantu kvality, čo je na Slovensku zriedkavé“. A sumarizuje: „Je autentický, priamy, láskavý a zemitý ako hruda jeho Detvy: zároveň vlastenecký a Slovák, hej, Detvanec, ale aj Európan.“

Asi to nikto nepovedal o Imrichovi Kružliakovi lepšie.

■ SPÄTOSŤ DOMOVA A EXILU

P. Pollák v rozhovore pre SNN zdôraznil o Kružliakovi nasledujúce fakty: „Od roku 1972 bol redaktorom časopisu Horizont, ten sa prirovnáva k týždenníku Kultúrny život, ktorý až do roku 1969 vychádzal na Slovensku. Ak raz vyjde kronika slovenských osudov z článkov v Horizonte, ukáže sa, ako blízko stáli slovenský domov a slovenský exil. Imrich Kružliak bol aj významný funkcionár Svetového kongresu Slovákov, ktorý budoval so Štefanom Romanom, stal sa aj predsedom Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí. V roku 1983 organizoval v Mníchove parlament utláčaných národov pod heslom Mier v slobode pre Európu. Keď sa v roku 1989 vracia domov na rodné Slovensko, nestal sa ako exulant v iných národoch poslancom, ministrom, riaditeľom, zostal iba uvážlivým kritikom opozície i koalície, analytikom situácie par excellence“, pripomína P. Pollák. Podľa neho: „Imrich Kružliak je vzdelaný, rozhladený národovec, Európan, bojovník za ľudskosť, dôstojnosť a rovnoprávnosť slovenského národa, jeho myslenie je vyvážené, poznačené vekom, osudom, najmä však rozvážnosťou – dieťa V čakárni dejín je obrazom našich dejinných osudov“, uzatvára P. Pollák a práve tak ako J. Vanovič dodáva: „Kružliak trpí nekultivovanosť slovenskej demokracie, neúcta k dejinám a zákonosti, zaostávanie kultúrne-

ho myslenia, preto sa zamýšľa nad novým vývojom Slovenska a hovorí, že Slovensko nemôže ísť proti svetu, zdôrazňuje naše stredoeurópanstvo a historickú nevyhnutnosť zapojiť sa do západných štruktúr – to vyvrcholilo prijatím Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie (NATO) a do Európskej únie“, dodáva doc. JUDr. P. Pollák pre SNN.

■ HYKISCHOVO UZNANIE

Anton Hykisch označil Kružliakovu knihu za mysliteľskú a za vynikajúci cestovný poriadok pre novú cestu Slovenska. Nemala by, podľa A. Hykische, chýbať u nikoho z nás. Pripomína Kružliakove slová: „Patríme na Západ, nesmieme sa dať vmanévrovať do neutrálnej zóny, lebo tým by sme sa pripravili o svoju bezpečnosť, musíme dôverovať ideí Európy.“

Skvelý, nenapodobiteľný, ale žiaľ ani nenapodobňovaný. Roman Kaliský nám pripomenul príbeh z roku 1995 z čias návštevy pápeža Jána Pavla II. na Slovensku. Pri protokolárnom predstavení poradcov prezidenta pápež I. Kružliakovi povedal: „My sa poznáme.“ Pápež ho okrem iného poznal aj preto, lebo v roku 1983 na medzinárodnej konferencii o kresťanských koreňoch Európy, kde boli Slovania z celej Európy s výnimkou vtedajšieho Slovenska, Imrich Kružliak mal prednášku Cyrilo-metodský kult u Slovákov...“

R. Kaliský to vystihol sebe vlastným presným postrehom: „Na Slovensko sa v Kružliakovi vrátil človek, ktorý 40 rokov žil a pracoval pre národ tak, že sa mohol kedykoľvek objaviť doma, a to aj s odvíhnutými informáciami a vedomosťami o Slovensku, o stave národa, o jeho možnostiach a rizikách, o smeroch, prúdoch a heslách, ktoré vyrazili na ponovembrovú hladinu, poriadne ju rozvírili i zamútili. Uvedomil si to vôbec niekto z protagonistov „nežnej revolúcie?“, kladie otázku Roman Kaliský a jeho odpoveď znie: „Imrich Kružliak neobyčajne bystrozrako hneď v roku 1990 postrehol, že VPN pre svoju nezakorenenosť v národe nebude dať schopná Slovensku životný program, jej nepôvodnosť, odvodená od českého Občianskeho fóra, mu nie náhodou pripomenula podriadený pomer medzi KSS a KSČ.“

■ MISIA V NAŠICH DEJINÁCH

V druhom vydaní knihy Cyrilometodský kult u Slovákov – dlhá cesta k slovenskej cirkevnej provincii (Vydavateľstvo M. Vaška, Prešov 2003) I. Kružliak konštatuje: „Úvahy o úlohe Slovákov v strednej Európe a o zmysle ich samostatného politického pôsobenia majú svoje korene v politickej a cirkevnej identite Veľkej Moravy. Tu Slováci nachádzajú aj kolísku jazykovej a etnickej podstaty slovenského národa. Politické a kresťanské dedičstvo Veľkej Moravy sa stalo aj základom slovenskej národnej ideológie. Minulosť je mostom, cez ktorý vedú naše cesty do budúcnosti – preto sa Slováci pri každej vážnej príležitosti pozerajú do dejín Veľkej Moravy, aby si na tomto dedičstve overovali platnosť kresťanských zásad i potrebu politickej slobody ako spoľahlivých hodnôt života.“

Knihu Úteky z tiesne uzatvára autor textom o historickej rehabilitácii „politickéj rehabilitácii Slovenska za celú ťažkú národnú minulosť“. V prijatí do Európskej únie a do Severoatlantickej aliancie (NATO) ako rovnoprávného a rovnocenného partnera európskych národov vidí I. Kružliak „vystúpenie z tieňa dvoch totalít na cestu perspektívnej, slobodnej demokratickej stability a ekonomickej prosperity – Európa a svet akceptovali tento slovenský vývoj, a tým bolo Slovensko politicky rehabilitované“.

„I. Kružliak je dodnes vynikajúcim analytikom“, konštatuje P. Pollák, „je veľká škoda, že teraz na prahu storočnice nemôže tak aktívne vystupovať ako predtým, lebo svojím intelektom, prezieravosťou a predvídavosťou by zatienil mnohých, ktorí mediálne dominujú alebo sa derú na mediálnu či politickú scénu. Zostáva na nás, aby sme vedeli zhodnotiť dielo I. Kružliaka a vedeli v čom je životaschopný základ, na ktorý treba alebo nadviazať, alebo ho polemicky rozvíjať.“

Od kožušín, hrivien a denárov, cez groše, toliare a zlatky až po korunu a euro

Cesta slovenskej koruny po euro

VII. záverečná časť

Zbyšek ŠUSTEK – Foto: autor

Dlhodobu neuspokojivú usporiadanie vzťahov medzi českým centrom a ostatnými časťami Československa viedlo začiatkom 90. rokov nielen na Slovensku, ale aj na Morave k snahám o ich nápravu. S niektorými cudzími záujmami v pozadí nakoniec vývoj dospel k rozdeleniu federácie. Slovensko tak už druhý raz v svojej novodobej histórii stálo pred úlohou rýchlo vybudovať vlastnú menu. Začiatok tohto procesu predurčila dohoda o menovej únii. Umožňovala zachovať všetky hospodárske väzby, kým oba štáty technicky nepripravili rozdelenie meny.

Česko a Slovensko vopred upravili legislatívu tak, že od 1. januára 1993 začali príslušné pobočky Štátnej banky československej hladko fungovať ako pobočky Národnej banky Slovenska alebo Českej národnej banky. Na fungovanie únie dozerala rada zložená zo zástupcov oboch bánk. Menová únia však trvala len krátko. Oba štáty si z obavy, že druhá strana dohodou poruší, objednali v zahraničí bankovkové kolky pre prípad, že menu bude potrebné rozdeliť skôr. K dispozícii boli už koncom roka 1992. Pražské peňažné ústavy začali bankovky kolkovať hneď po Novom roku 1993 a správa o tom prenikla do tlače. Zároveň Česká národná banka začala dočasne presúvať zásoby valút inam a presuny účtovne vykazovala ako ich úbytok. Umelo tým vytvárala jeden z dôvodov na zrušenie menovej únie, t. j. pokles valútových rezerv. V tomto ozvučení sa už začalo kolkovať vo veľkom na oboch stranách. Rada menovej únie na svojom druhom zasadnutí 25. 1. 1993 rozhodla menu rozdeliť k 31. 1. 1993.

LEPKAVÉ BANKOVKY

Podľa zákona z 13. 1. 1993 slovenská mena vznikla 7. 2. 1993 o 0.00 hodine. Od 3. 2. sa medzi oboja štátmi prerušilo posielanie peňazí oštom a vyplácanie vkladných knižiek vydaných v druhej republike. Od 4. do 6. 2. si ľudia mohli vymeniť kolkované bankovky do hodnoty 4 000 Kčs. Zvyšok si mohli zložiť na účet alebo poslať poštou. Pri odluke boli vydané aj prvé definitívne platidlá samostatných mien. Na Slovensku desaťkorunák a v ČR dvestokorunáčka. Novú slovenskú menu mala podporiť zbierka na Národný poklad, vyhlásená z iniciatívy Matice slovenskej 31. januára v Slovenskom národnom divadle. Tak ako v 40. rokoch mala však iba morálny a stmelujúci význam.

Obe meny mali spočiatku kurz 1 : 1, ale zmenárne si pri výmene účtovali maržu. Preto výmenou klient strácal. Viaceré zmenárne v ČR maržu rozširovali tak, aby znehodnotovali slovenskú korunu. Robili to do tej miery, že to v ČR vyvolalo nedostatok slovenských korun. Do leta 1993 sa však dalo takéto výmene vyhybať pomocou desaťkorunáčok a mincí, ktoré ďalej platili v oboch štátoch. Ľudia si pomáhali aj odlepovaním kolokov z dvadsaťkorunáčok a päťdesiatkorunáčok, ktoré v ČR obiehali bez kolku. Niektorí to robili dokonale, iní len strhli papier kolku, ale lepidlo dokonale neodstránili. Bankovka bola potom lepkavá a miesto, kde bol predtým umiestnený kolok, sa špinilo. Tým sa celý figel vyzradil. Podľa odhadov boli takto pozmenené bankovky v hodnote vyše miliardy korun.

Po rozluke sa z rôznych skryš doma i v zahraničí vynorila kopa nekolkovaných bankoviek. Obe banky ich síce v odôvodnených prípadoch dodatočne menili, no nie každú žiadosť schválili, najmä ak išlo o veľké sumy. Tak prišli na rad staré recepty – podsunúť niekomu nekolované bankovky alebo falšovať kolky. Veľa ľudí tým utrpelo škodu. Zvlášť nepríjemné to bolo na poštách pri prijímaní tržieb. V balíčkoch bankoviek sa falošné kolky ľahko skryli a na kontrolu každého kolku nebol čas ani technické možnosti. Pravosť sa preverovala až dodatočne. Nález falošného kolku sa zosobňoval. V súvislosti s falošnými kolkami sa udiala aj nečakaná aféra – 17. októbra oznámili hrozbu dovozu veľkého množstva tisícokorunáčok s falošnými kolkami a nariadili do piatich dní stiahnuť všetky tisícovky

z obehu. Polícia neskôr do NBS bez vysvetlenia dodala niekoľko kotúčov xerových kópií kolokov. Pravdepodobne išlo akúsi spravodajskú hru s nejasným výsledkom.

ŠÍRENIE NEDÔVERY

K takýmto zákulisným ťahom sa ešte pridružovalo aj zámerne šírenie nedôvery z rôznych strán. Špekulovalo sa o 5 – 60-percentnej devalvácii. Napokon 9. júla 1993 prišla 10-percentná devalvácia. Denník SME jasal. Už je to tu...

Obe koruny neboli zameniteľné a ani jedna strana nemala dostatočné devízové rezervy. Obchodné platby medzi oboja republikami sa preto riešili klíringom v zúčtovacom ECU, v rámci ktorého si poskytl 5-percentný úver 130 mil. ECU, ktorý sa vyrovnával do 15. dňa nasledujúceho mesiaca alebo po tejto lehote s 15-percentným úrokom. Spočiatku bolo Slovensko veriteľom, no druhá strana svoje dovozy rýchlo obmedzovala a zo Slovenska sa stával dlžník. Česká republika platobnú dohodu vypovedala 8. 6. 1995 s platnosťou od 30. 9. s odvolaním na zámer vstúpiť do OECD a zaviesť vonkajšiu konvertibilitu. Slovensko však 20. 9. 1995 zmenilo devízový zákon a tiež zaviedlo vonkajšiu konvertibilitu. T. j. garantovalo tretím stranám, že od nich vždy odkúpi akékoľvek množstvo svojej meny.

Nová mena sa formovala v nežičlivej situácii. Slovensko strácalo trhy na Východe. Maďarsko, Poľsko a Rumunsko preživali ešte hlbší hospodársky rozvrát a v Južoslávii zúrila občianska vojna. Slovensko bolo geograficky ďalej od vyspelých európskych krajín ako západ bývalej federácie a malo s nimi len krátku hranicu s jediným železničným a dvoma cestnými prechodmi takmer na jednom mieste. Sťažovalo to hľadanie nových obchodných partnerov a viedlo k pasívnej platobnej bilancii. Na udržanie platobnej bilancie musela byť 21. 7. 1997 zavedená dovozná prirážka, ktorá umožnila vyhnúť sa ďalšej devalvácii koruny. Zrušili ju až 2. 1. 2001. Tlak na slovenskú menu pokračoval a udržanie kurzu presiahlo sily NBS. Preto 26. 9. 1998 prešla na plávajúci kurz voľne utváraný trhom. Najhlbšie kurz koruny klesol v júni 2001.

DOSAĤ PRIVATIZÁCIE

Negatívne na menu vplýval aj spôsob privatizácie. Podniky sa dostávali do nezodpovedných rúk a štát ich potom musel za veľkú cenu zachraňovať. Obraz vládnej garnitúry v zahraničí odrádzal investorov.

Slovensko zažilo v 90. rokoch rozsiahle prerozdelenie majetku aj formou inflácie a krachmi menších komerčných bánk rozkradnutých ich vedením. Výška obeživa vzrástla v rokoch 1993 – 2007 z približne 20,4 mld. Sk na 155 mld., zatiaľ čo jeho hodnota v bežných cenách iba na 50 mld. Sk.

Situácia sa zlepšila až začiatkom nového tisícročia. V polovici júna 2003 mohla vláda SR schváliť stratégiu prijatia eura s výhľadom, že pri splnení maastrichtských prístupových kritérií v roku 2007 bude vstup do eurozóny možný k 1. januáru 2009. V rámci toho koruna 28. 11. 2005 opustila voľne plávajúci kurz a vstúpila do mechanizmu výmenných kurzov ERM II, od ktorého sa nesmela odchýliť dva roky viac ako o 15 percent od dohodnutej centrálnej parity. Do zavedenia eura sa však centrálnu paritu podarilo dvakrát znížiť z východiskovej hodnoty 38,455 Sk za euro na výsledných 30,126 Sk z 28. mája 2008.

KAMPAŇ ZA EURO

Zavedeniu eura predchádzala mohutná informačná kampaň. Každý dostal na prepočet aj špeciálnu kalkulačku. Od 24. augusta 2008 nastala povinnosť uvádzať ceny v oboch menách. Tým sa malo predísť skrytému zdražovaniu. Obchodníci sa však ako vždy vynašili. Zdražili krátko predtým, a to neraz tak, že novú cenu prerátali na eurá, výsledok ešte zaokrúhlili nahor a potom späťne prerátali na koruny. Slovom, obyčajný človek vždy vyjde na psi tridsiatok.

Pri budovaní novej meny v roku 1993 i pri zavedení eura v roku 2009 malo Slovensko na vytvorenie sústavy mincí vynikajúce zázemie v Mincovni Kremnica. Už v lete 1992 mincovňa pohotovo pripravila kresbové návrhy mincí v niekoľkých tematických radoch, z ktorých bol prijatý rad zobrazujúci významné miľníky dejín územia Slovenska od kamennej doby (Magna mater z Nitrianskeho hradu na dvojkorunáku), keltské osídlenie (keltská tetradrachma s nápisom BIATEC na päťkorunáku), obdobie kristianizácie (kaptorga na desaťkorunáku), stredoveké umenie (Kremnická Madona na korunovej minci), staroslovenskú tradíciu (vežička z hradu Devín), národné symboly (Kriváň) a ľudové umenie (zvonička zo Zemplína z Východoslovenského múzea v Košiciach).

Tlač slovenských bankoviek však bolo možné zabezpečiť iba v cudzine. Ako podklad na vybudovanie ich sústavy dostalo už v druhej polovici roku 1992 bratislavské ústredie Štátnej banky k dispozícii návrhy troch bankoviek, ktoré akademický maliar Jozef Bubák

vytvoril v detailnej podobe pre užšiu súťaž na federálnu dvesto-, päťsto- a tisícokorunáčku, teda tri nominály bankoviek, ktoré z hľadiska ochrany proti falšovaniu bolo potrebné vydať čo najskôr. S týmito návrhmi sa umiestnil tesne za českým majstrom Oldřichom Kulhánkom, ktorého návrhy boli prijaté na realizáciu. Z týchto troch návrhov bola s malými úpravami použitá päťstokorunáčka, ktorá mala slovenský motív. Ostatné návrhy vznikli v rovnakej grafickej koncepcii. Z pôvodného libreta federálnych bankoviek sa použil motív Cyrila a Metoda, Pribinu a M. R. Štefánika, lenže na iné hodnoty. Ďalšie námety (Levočská madona, A. Bernolák, A. Hlinka) boli vybrané v úzkom kruhu zasvätených na Ministerstve financií SR. Zo sústavy bankoviek sa vypustila dvestokorunáčka. V Štátnej banke však vznikol návrh na dva ďalšie tematické rady s osobnosťami z novšieho obdobia, vrátane variantu zahŕňajúceho ženy. Jeho realizácia však z časových dôvodov neprichádzala do úvahy. Schvaľovanie návrhov na najviac potrebné nominály bankoviek prebiehalo od novembra 1992 do januára 1993. Prvú slovenskú bankovku – päťdesiatkorunáčku – vydali 28. augusta 1993. Budovanie sústavy mincí a bankoviek sa uzavrelo 15. 11. 1993 vydaním päťstokorunáčky. V roku 1995 boli doplnené ešte dvestokorunáčky a päťtisícokorunáčky a v roku 1995 aj päťdesiatkornáčky menších rozmerov a inej farby kov, aby sa nemýlil s dvojkorunákom. Do roku 2009 boli niektoré bankovky ešte upravované. Pre lepšiu rozpoznateľnosť sa čiastočne zmenili farby stokorunáčky a päťstokorunáčky a na iné bankovky sa doplnili ochranné prvky, neraz stvárnené ako dekoračný prvok obohacujúci pôvodnú grafickú kompozíciu bankovky.

NAŠE EUROMINCE

Zavedenie eura nevyžadovalo nové návrhy bankoviek, lebo tie majú v celej eurozóne jeden tvar, resp. líšia sa iba sériovým písmenom označujúcim každý členský štát (písmená sú pridelené tak, že pôvodné členské štáty EÚ sa zoradili podľa názvu v národnom jazyku, prvý – Belgicko – dostal písmeno Z a posledný – Spojené kráľovstvo – má rezervované J, novým členom dávajú nepoužité písmená, napr. Slovensku písmeno E) a skrytými údajmi o tlačiar- ni.

Naopak, príprave slovenských eurových mincí sa venovala veľká pozornosť už od prijatia strategického plánu na zavedenie eura. NBS vyhlásila anonymnú verejnú súťaž na námety ich slovenskej strany. Prišlo 64 návrhov so 658 námetmi. Z nich sa v marci 2005 vybralo 17 a v ďalšom kole 10. Tie v novembri 2005 NBS predložila verejnosti na posúdenie. Zvíťazili tri námety – silueta Kriváňa (cent, dvojcent a päťcent; Drahomír Zobeck), panoráma Bratislavského hradu (desať-, dvadsať- a päťdesiatcent; Ján Černaj a Pavol Károly) a štylizovaný štátny znak (euro a dvojeuro; Ivan Řehák). Verejnosť ich dostala do rúk v predstihu – 1. decembra 2008 v tzv. štartovacích balíčkoch s 38 mincami v hodnote 500 Sk.

Fyzicky sa euro zaviedlo počas 16 dní súbežného obehu oboch mien. Koruny sa prijímali pri všetkých platbách, ale ľuďom sa vracali iba eurá. Niektoré obchody prijímali koruny aj neskôr. Prechod uľahčilo ukladanie peňazí na účty po celý rok 2008, na jeho konci klesol hotovostný obeh na 77,7 mld. Sk. Zbudnuté korunové bankovky a pamätne mince mení NBS neobmedzene, drobné mince (okrem desaťhalienikov a dvadsaťhalienikov) iba do 31. 12. 2013.

Prechod na euro je úspechom Slovenska, ktorý vyniká najmä v porovnaní s jeho východiskovou pozíciou po menovej rozluke. Uľahčilo platby s cudzinou. Prinieslo však aj sklamanie. Ukázalo sa, že prísne prístupové kritériá platili iba pre niekoho, že banky uprednostňujú zisk pred stabilitou meny, že za mámostratnosť bohatých ručia chudobní a že krízy sa riešia tlačením bankoviek ako už veľakrát v minulosti. História nepozná experiment. Preto môžeme iba špekulovať, či bolo lepšie zachovať národnú menu. Ani susedné štáty, ktoré ju ešte majú, zatiaľ jasnu odpoveď nedávajú.

NA MARGO

Slovensko prežilo v uplynulých deväťdesiatich štyroch rokoch tri rozchody s menovým systémom, ktorého bolo súčasťou, dve etapy budovania vlastného systému a dva vstupy do väčšieho menového zoskupenia. Dovedna štyri zásadné zmeny, jedna priemerne za štvrtstoročie. Každá generácia – pokiaľ išlo o menu – zažila aspoň jednu takúto podstatnú zmenu.

Vreće s blchami

Vlastná mena sa tradične považuje za významný atribút štátnej suverenity. Ak dobre funguje, je aj zdrojom hrdosti občanov. Ale platí to neobmedzene? Už zo stredoveku poznáme úsilia zjednotiť rôzne rozdobené územia do väčších celkov tak, aby sa obchod mohol riadiť jednotným meradlom všetkých hodnôt. Prilíš sa to nedarilo ani v rámci súšťaťí spojených osobou jedného panovníka. Domáce zvyklosti bývali silnejšie a menoví zjednotitelia nie vždy nezištní. V rokoch 1621 – 1923 odpor proti zjednocovacím snahám Habsburgovcov dokonca ochránil Uhorsko proti činnosti tzv. de Witteho konzorcium – bandy zločincov, ktorí s požehnaním najvyšších miest rozvrátili menu v západných častiach monarchie.

Menové únie zvyčajne fungovali do najbližšej vojny. Aj keď členovia latinskej či škandinávskej menovej únie stáli po prvej svetovej vojne na strane víťazov, úniu už obnoviť nedokázali. Menová odluka nových štátov od jadra Rakúska-Uhorska bola pre ne spásou. Podobne aj v Južoslávii a ZSSR. Kto z nich zavčas utiekol, vyhral. Samozrejme, menová suverenity má veľa výhod. Ale svet sa zmenil. Peniaze sa odtrhli od hospodárstva. Žijú vlastným životom. Splnili sen alchymistov vyrobiť zlato. Nevznikajú však destiláciu tajomných substancií v sklenených krivuliach a nádobách, ale prelievaním čísiel medzi virtuálnymi účtami. Nikaj malý štát dnes nie je taký silný, aby mohol vzdorovať špekulantom, ktorí, ak sa im zachce, zakrátko zrútiť jeho menu tak, ako to raz len vlastnými silami urobil s britskou librou George Sörös. V súčasnosti len menová integrácia poskytuje akú-takú ochranu. Ale aj dnes sa môže stať preklatím. Riadiť menovú úniu je horšie ako strážiť deravé vreće s blchami.

(zš)

Karikatúra: Andrej MIŠANEK

Bratislava v histórii nebola nikdy centrom celého západného Slovenska

Nevnucujte nám, čo nechceme!

Bol model troch krajov z roku 1960 skutočne tým najvýhodnejším, z ktorého by sme si mali brať príklad aj dnes? Nemyslím, že ho treba posudzovať z dobového hľadiska, teda kedy vznikol, ale či spĺňal kritériá pri územných celkoch nevyhnutné. Myslím si, že v prípade západoslovenského kraja ostalo jedno z týchto kritérií – historické hľadisko – za dverami.

Veľmi dobre si spomínam, že medzi občanmi stredného Slovenska bol pojem Stredoslovák bráný pozitívne, a je to tak aj dnes, oni k sebe cítili spolupatričnosť, a to isté sa dá povedať o Východoslovákoch, aj keď v tomto prípade sa ujal skôr termín východniari. Nikdy som nepočul od mojich spoluobčanov chváliť sa tým, že je Západoslovák. Žiadna spolupatričnosť tu neexistovala. Bratislava sa pre nás tým duchovným centrom, akými boli Banská Bystrica a Košice, pre svoje kraje nikdy nestala; bola viac hlavným mestom Slovenska ako centrom západoslovenského kraja. Jej excentrická poloha ju k tomu ani nepredurčovala.

■ TRI PLUS JEDEN

Bratislava vo svojej histórii nebola nikdy centrom celého západného Slovenska. Od

vzniku komitátov v 11. storočí sa administratívne územie vždy delilo medzi Nitru a Bratislavu. Hádám najväčším výsmechom administratívneho usporiadania na západnom Slovensku bolo obdobie po roku 1968, keď dostala Bratislava aj štatút kraja. To bol ten slávny model 3 plus 1. To sa ale delili v Bratislave teplé miestečka, veď ich bolo dosť. Ak sa dnes za jeden z dôvodov zmeny územného členenia považuje nezžitie sa občanov so súčasnými VÚC, tak na západnom Slovensku sa to nepodarilo ani za tridsať rokov. Nevnucujte nám to, čo nechceme! Nebolo tých zmien za posledných sto rokov v územnom usporiadaní dost? Nebolo by najvhodnejšie na západnom Slovensku vrátiť sa k tomu, čo tu po stáročia fungovalo, tzn. dve centrá – v Nitre a Bratislave? Nebolo by vhodnejšie rešpektovať 1 200 rokov overený prirodzený výber ako politické rozhodnutie? Prirodzený výber to je Nitra ako centrum väčšej časti západného Slovenska a s jej starobylosťou aj starobylosťou slovenského národa.

Samotné rozhodnutie o troch krajoch bolo prijaté na ÚV KSČ v decembri 1959 a Národným zhromaždením v roku 1960 odsúhlasené. Je jasné, že to bolo rozhodnutie, čo sa

týka Slovenska, ignorujúce akékoľvek historické hľadiská. Zarážajúce však je pri približnom počte obyvateľov 2 : 1 v prospech Čiech pomer krajov 8 : 3. To vlastne znamená, že Slovensko mohlo mať s Nitrou už vtedy štyri kraje, a to bez politických rozhodnutí o presúvaní regiónov, ako sa to udialo.

Otázkou ostáva, prečo mesto Nitra, ktoré bolo od Pribinových čias nepretržite centrom západného Slovenska alebo jeho väčšej časti, zostalo ignorované? Išlo o oslabenie identity slovenského národa? Stalo sa tak pre kresťanskú tradíciu Nitry, ktorá bola trňom v oku ideológom vtedajšieho vedenia štátu, a hlavne KSČ? Alebo to bola pomsta za predsedu vlády Malypetra, ktorému v roku 1933 na Pribinových oslavách v Nitre stotisíc Slovákov, ktorí sa tu zišli z celého Slovenska, nedovolilo dokončiť jeho prejav a vyžiadalo si na tribúnu Andreja Hlinku, ktorému predtým vládni predstavitelia nedovolili vystúpiť?

■ BRATIA NEZABÚDALI...

Celé podujatie malo vyznieť ako oslava česko-slovenskej vzájomnosti, ale dopadlo to úplne naopak. Bola to pre českú reprezentáciu veľká potupa

a bratia nezabúdali. Oslavy mali dohru aj na medzištátnom fóre diplomatickou roztržkou medzi ČSR a Vatikánom s odložením podpísania zmluvy medzi týmito štátmi. Podporiť preto pri novom územnom členení mesto, kde sa im dostalo takého poníženia, mohlo v budúcnosti vyvolať pre českú reprezentáciu nežiaduce reminiscencie. O neprirodzenosti centra pre západné Slovensko svedčí záujem z roku 1990 vytvoriť z Nitry štvrtý volebný obvod na Slovensku. Iné udalosti však prekryli takéto snahy. Nemenej zaujímavé bolo, že táto iniciatíva prichádzala tentoraz z Čiech.

Nezabúdajme tiež, že ako spoločnosť sa odvolávame na cyrilometodské dedičstvo a máme to aj v ústave. Pritom mesto, ktoré je vlastne nositeľom tohto dedičstva, ideme potrestať ako za socializmu odňatím kompetencií centra západného Slovenska, ktoré malo od Pribinových čias počas celých stáročí na väčšine jeho územia? Naša pamäť siaha len po rok 1960?

■ ČO EŠTE ZAVÁŽI?

Bratislava ako najrozvinutejší región Slovenska nemá nárok na fondy z Bruselu. Spriemerovaním s menej rozvinutými časťami západného Slovenska by sa situácia pre Bratislavu zmenila. To je ale zneužitie týchto menej rozvinutých častí, ktoré na to doplatia a naďalej takými zostanú. Takisto Bratislava spolu so západoslovenským krajom by počtom obyvateľov dosiahla

takmer úroveň oboch zvyšných krajov. Riešenie sa nájde znova v amatérskom presúvaní regiónov, tak ako to bolo pri predchádzajúcom územnom členení, keď magistrát mesta Prievidza dvakrát vyjadril želanie patriť do Nitrianskeho kraja tak, ako to bolo po stáročia v minulosti. Páni politici však ukázali necitlivosť a neznalosť histórie. Horná Nitra patrí k Nitre, tak ako Nitra k Hornej Nitre.

Veľké investície už teraz Nitru a celý kraj obchádzajú. Naši občania sú zväčša za prácou do Bratislavy a jej okolia. Akým spôsobom sú smerované investície, ak k takémuto procesu dochádza? Žiadať o proporcionálne smerovanie investícií je hádzať hrach o stenu!

Treba pripomenúť, že stáročiami overený prirodzený výber nenahradí žiadne politické rozhodnutie, nech by bolo motivované akýmkoľvek dobrým úmyslom. Presúvanie regiónov v záujme zväčšenia či zmenšenia samosprávneho celku je neprirodzeným zásahom do života občanov dotknutého regiónu.

Ak bol zástoj Nitry pre veľké osobnosti slovenského národa stojace pri vzniku Česko-slovenskej republiky v roku 1918 taký dôležitý, že pri voľbe hlavného mesta Slovenska sa rozhodovalo len medzi dvoma mestami – Nitrou a Bratislavou, dnes tento zástoj nestačí ani na sídlo územia, ktoré Nitra zastávala 1 200 rokov? Alebo nestačí niečo iné?

Marian VALAŠÍK

Napravte krivdu na Svätoplukovi

Účastníci osláv 150. výročia príchodu našich vierozvestcov sv. Cyrila a Metoda v Košiciach, ktoré zorganizoval tamojší Miestny odbor Matice slovenskej 5. júla 2013 pred sochou biskupa Moysesu aj za účasti zástupcov tohtoročného Svetového stretnutia Slovákov, sa obrátili na premiéra R. Ficu s otvoreným listom.

Okrem iného sa v ňom píše: „Ctíme si naše knieža Rastislava za jeho štátnický, diplomatický akt pozvania solúnskych bratov na naše územie. Kult sv. Cyrila a Metoda prežil v našom národe napriek tomu, že nám boli vnucované iné kultúry vládyčtivých susedov z juhu aj zo západu. Všet-

ky národy uctievali svojich vladárov a nie svojich dobyvateľov. Aj preto náš Miestny odbor Matice slovenskej v Košiciach prichádza s iniciatívou postaviť v meste pamätník kniežaťa Rastislava. Na Bratislavskom hrade

DOKUMENT

vďaka tejto vláde postavili pamätník kráľa Svätopluka. Protislovenské sily však odstránili z jeho podstavca nápis, ktorý ho označoval za kráľa. Urobili to napriek vatikánskym dokumentom, v ktorých sám pápež oslovil nášho vtedajšieho panovníka Svätopluka titulom „rex“, teda kráľ. Vyvolali tak vlnu rozčarovania a zároveň frustrácie v historickom

povedomí Slovákov.“

List zo slávnostného zhromaždenia, ktorý parafoval predseda košického MO MS Dr. Ján Buleca, obsahuje aj tento apel: „Vážený pán premiér, pri slávnostnom odhalení sochy ste jasne hovorili o Svätoplukovi ako o našom kráľovi. Veríme, že ste medzitým svoj názor nezmenili. Touto cestou Vás žiadame, aby ste urobili štátnický krok k tomu, aby sa pôvodný nápis na sochu vrátil a politicky motivované zásahy urobené na sochárskom diele Jána Kulicha boli dané do pôvodného stavu. Zároveň sa žiada prijať opatrenia za zavedenie používania termínu kráľ aj v slovenských učebniciach a oficiálnych dokumentoch.“

Aj po kalendárnom lete možno očakávať horúcu jeseň

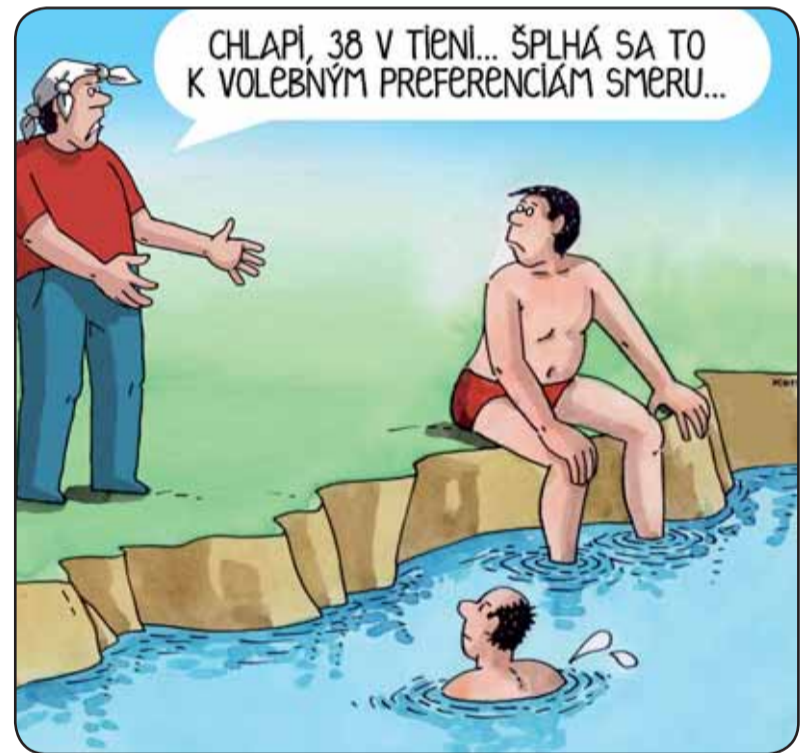
Hovorí sa, že voľby sú taká malá revolúcia. Rozdiel je iba v tom, že ľudia sa nehrujú do ulíc, aby revolučným spôsobom skoncovali so starými poriadkami, ale zvolia si humánnejšie a civilizovanejšie prostriedky, ako sa zbaviť tých, ktorí nenaplnili ich očakávania a dôveru. Disciplinovane prichádzajú k volebným urnám, odvolia a potom už iba čakajú, ako to dopadne. Tak to bude aj v novembri tohto roku, keď si budeme vyberať už po štvrtýkrát svojho župana.

Najdôležitejšia bitka o miesto župana zrejme bude

v Bratislavskom samosprávnom kraji. Ako voličov by nás nemalo nechávať ľahostajným, kto získa túto predsednícku pozíciu. Mnohí si vravia, že nech už v plebiscite zvíťazí hocikto, až toľko vecí okolo sa nezmení. Zmenia sa iba ľudia, ak príde niekto iný úradowať namiesto terajšieho šéfa BSK. Nikto totiž nepochybuje o tom, že ak nastúpi na miesto župana pán Krajcer, pani Beňová alebo pán Hlina, každý, čo je teraz v lukratívnej pozícii, príde o svoje miesto. Každý predošlý nominant je v ohrození. Už teraz si spočítava výšku odstupného a

pravdepodobnú odmenu za svoj nútený odchod. Iba naivný človek si myslí, že pani Beňová si ponechá pri sebe Frešove kádre, alebo pán Krajcer, ktorý je síce tiež takmer rovnakej krvnej skupiny ako pán Frešo, ponechá jeho ľudí na svojich postoch. Vefa ľudí bude s napätím, so strachom i s nádejou sledovať priebeh volieb do samosprávnych krajov. Vefa ľudí ešte verí tomu, že ak sa šťastie unaví... veď to poznáte. Na pleciah tých ostatných už síce dávno pred týmito voľbami niečo dopadlo, no nebolo to šťastie.

Rudolf SLEZÁK

SNN prečítam doslova „na posedenie“, ale bohužiaľ sú na slovenskom trhu akoby sám vojak v poli. Veľmi vám držím palce, a samozrejme aj celej Matici, ktorá to má paradoxne v tejto našej „slobodnej“ dobe veľmi ťažké.

a národnej výchove detí a mládeže a rovnako rezolútne ignorujú jej reálny rozvoj v praktickom živote. Ešteže na Slovensku existujú periodiká (i keď ich je ako šafranu), ktorým skutočne leží na srdci zdravý rozvoj našej mládeže. Ďakujem

Ťažko predávame to dobré

Potešili ma články o sv. Cyrilovi a Metodovi v poslednom čísle, lenže pri článkoch Svätých solúnski bratia sú v hlavnom meste na indexe a Prečo je dôležité výročie C + M je človeku smutno. Som Nitran pracujúci v Bratislave a obdivové mestá sú mi veľmi blízke. O to viac človeka mrzí, ako ťažko dokážeme „predať“ to dobré a kvalitné, čo na Slovensku máme. Je až trápne, ako niektorí naši politickí predstavitelia rezolútne hlásajú do učiteľského pléna o vlasteneckej

za názory významných osobností (Kardinál Ján Chryzostom Korec, vladka kyr Rastislav Gont) či prezentácia knihy týždňa od Petra Urbana v poslednom čísle SNN. Výborným nápadom bolo samozrejme i vydávanie prílohy Orol Tatranský, pri čítaní ktorého čitateľ doslova pookreje. Dôležité sú aj informácie o práci MS, ktorej prezentácia by si najmä v slovenských médiách zaslúžila viacej priestoru. Ešte raz ďakujem a držím palce.

Miroslav DEGLOVIČ

Prejav Václava Klauza na oslavách 150. výročia MS v Martine Vždy som Slovensko obhajoval a podporoval

Václav KLAUS, 3. augusta 2013, Martin

Václav Klaus sa 3. augusta 2013 zúčastnil na oslavách 150. výročia založenia Matice slovenskej. Z rúk predsedu MS Mariána Tkáča si prevzal cenu MS v kategórii Zahraničný politik. Ceny boli udelené viacerým ďalším osobnostiam spoločenského, politického a kultúrneho života. Pri tejto príležitosti uverejňujeme prejav Václava Klauza v plnom znení v českom jazyku.

„Vážený pane predseda vlády, vážený pane predseda Matice slovenskej, dámy a pánové, dovoľte, abych vás čo nejsrdečnejšie pozdravil, abych podĎoval za pozvání na vaše dnešní jubilejní setkání a za to, že jste mi dali možnost být – po delší době – opět v Martině, v jedné z kolébek novodobého Slovenska, a navíc v této překrásné krajině, kterou mám už více než půl století, kdy jsem sem začal jezdit se svou, tehdy ještě budoucí manželkou, velmi rád.

Chtěl bych vám poděkovat za udělení jedné z cen, které Matice slovenská uděluje u příležitosti oslav svého 150. výročí. Této ceny si skutečně vážím. Snažil jsem se vždy, neméně po 1. lednu 1993, Slovensko hájit a podporovat. Snažil jsem se jak u nás v České republice, tak v mnoha zemích světa vysvětlovat pozitivní a – jak čas prokázal – úspěšné úsilí Slovenska o budování svého samostatného státu.

Vážím si, že toto ocenění přichází od Matice slovenské, která má – od svého vzniku v roce 1863 – velkou zásluhu na obrodě slovenského národa. Sehrála svou pozitivní roli i ve vztazích mezi českým a slovenským národem v době boje za národní obrození i v době společného státu, v němž jsme strávili sedm desetiletí, a svou roli sehrává i v současnosti. Česká republika a Slovensko jsou sobě asi nejbližší dva samostatné státy vůbec a Matice slovenská k tomu přispěla.

Česko-slovenské vztahy jsou výjimečné nejen proto, že překonaly nejrůznější zákruty historie a s nimi spojené překážky, které se nám stavěly do cesty. Jsou výjimečné zejména proto, že stojí na mimořádně širší a hloubce mezilidských, individuálních vztahů, které dávají našemu partnerství a přátelství pevný základ.

Pád komunismu a následný rozpad Československa se na dlouhé cestě česko-slovenské vzájemnosti ukázaly být jednou z takových vážných překážek. Ale i tu jsme zvládli. V takové situaci jsme tehdy nebyli sami. Ve stejné době se rozpadlo soužití národů bývalé Jugoslávie i republik bývalého Sovětského svazu. Často při tom došlo k otevřenému nepřátelství a ke konfliktům, které přetrvávají dodnes.

My jsme věděli, že nic takového nesmíme nikdy dopustit. Věděli jsme, že naše kroky musí být vedeny

respektem vůči partnerovi a zájmem na dobré budoucnosti. Přáli jsme si vzájemně úspěch a prosperitu. Proto jsme byli schopni najít dohodu a s ní spojené nezbytné kompromisy. Byli jsme schopni se rozdělit, ale vzájemně se neztratit.

Dnešek dává našim tehdejšími nelehkým rozhodnutím za pravdu. Oprávněně se domníváme, že vztahy mezi Čechy a Slováky nebyly nikdy přirozenější, spontánnější a lepší než dnes. A je tomu tak bez ohledu na proměňující se vládní konstelace v obou zemích, bez ohledu na to, jsme-li v období ekonomických potíží či v obdobích šťastnějších.

Jsem rád, že Matice slovenská, tato skutečně národní slovenská instituce, cítí dnešek i naši nedávnou minulost obdobně. Vaše ocenění mé osoby cítím jako vyjádření tohoto postoje.“

Autorom vyše dvojmetrového súsošia sv. Cyrila a Metoda je sochár Milan Krajňák. Foto: Michal BADÍN

Busty J. Francisciho, K. Kuzmányho a Š. Moysesu v Parku sv. Cyrila a Metoda. Foto: Michal BADÍN

Prejav Václava Klauza v martinskom amfiteátri. Foto: Monika BABALOVÁ

Juraj Jakubisko v obklúčení novinárov. Foto: Igor VÁLEK

Podakovanie predsedu Matice slovenskej Mariána Tkáča TA3 vysielala matičné oslavy v priamom prenose

Marián TKÁČ, 3. 8. 2013, Martin

Prežili sme v Martine, centre slovenskej národnej kultúry a historickom sídle Matice slovenskej, vyvrcholenie osláv matičného 150. výročia. Vo štvrtok 1. augusta sa konal 2. kongres európskych slovanských Matic a otvorili sme výstavu umeleckých diel cyrilometodského charakteru. V piatok po otvorení výstavy SNK na počesť matičného jubilea premenovali sme priestor pred budovou Matice na Park sv. Cyrila a Metoda, aby sme v ňom následne odhalili bronzové busty matičných zakladateľov, Francisciho, Moysesu a Kuzmányho, ako aj súsošie svätých solúnskych bratov.

Ešte predtým guvernér Národnej banky J. Makúch a prevádzkový riaditeľ Slovenskej pošty R. Gálik uviedli do obehu desaťeurovú matičnú mincu a matičnú poštovú známku.

OCENENÉ OSOBNOSTI

Tieto symboly by mali natrvalo pripomínať, že naša generácia si dôstoj-

ne pripomenula slávne jubileum. V sobotu po slávnostnom rokovaní výboru Matice slovenskej (žiaľ, len za účasti jeho 19 členov, okrem iného bez podpredsedu I. Kovačoviča či člena R. Michelka) nasledovalo odovzdávanie diplomov zakladajúcim členom Matice, vrátane p. prezidenta R. Schustera. Ceny predsedu Matice slovenskej

sme odovzdali 71 zaslúžilým matičným a národným pracovníkom. Podvečerný galaprogram Ochrankyňa národa, spojený s ocenením dvadsiatich osobností, ktoré najviac ovplyvnili našu prítomnosť, Cenou dvadsaťročia, odvysielala v priamom prenose TA3. V nedeľu sme za Maticu ďakovali Prozreteľnosti na službách Božích v evanjelickom chrá-

me a následne na svätej omši v rímskokatolíckom kostole. Záver bol v Múzeu slovenskej dediny v Jahodníckych hájoch.

PRÍTOMNÍ HOSTIA

Chcem sa poďakovať všetkým matičiarom, ktorí v tropickej horúčave merali cestu do Martina z celého Slovenska, čím dokázali, že v ich hrudi tľie matičné srdce. Chcem sa poďakovať vzácnym hosťom, ktorých bolo neobvyčajne veľa: dvaja prezidentí, slovenský R. Schuster a český V. Klaus, a ďalší dvaja prostredníctvom písomných pozdravov (M. Kováč a I. Gašparovič), pán predsedu vlády R. Fico a minister školstva prostredníctvom pozdravného listu, rovnakým spôsobom kardinál Korec, dvaja prítomní župani – žilinský J. Blanár a trnavský T. Mikuš, páni euro-

poslanci, predseda Najvyššieho súdu a Najvyššieho kontrolného úradu, poslanci Žilinského samosprávneho kraja, mesta Martin na čele s viceprimátorom p. Lilgem, členovia prezídia a niektorí členovia výboru Matice slovenskej. Patrí sa poďakovať médiám za serióznosť informácií, osobitne televízii TA3. Napokon vďaka patrí tým matičným pracovníkom, ktorí bez ohľadu na čas i zdravie organizačne pripravili tieto slávnosti v spolupráci s mestom Martin.

Verím, že raz sa budú spomínať tie dni ako pamätne s tým, že v Martine boli všetci, ktorí tam mali a chceli byť. Som presvedčený, že múdra história si zapamätá predovšetkým ich. A nie tých, ktorí neprišli, ale napriek tomu „vedia“, že by to urobili lepšie.

Medititalky: SNN

Marián TKÁČ
predseda Matice slovenskej

Podpora Matici

Sú národy, kde sa úspech obdivuje a oceňuje, zatiaľ čo u nás sa trestá. Všimol si to aj Jozef Banáš v minulej piatkovej rozhlasovej úvahe pred Správami RTVS. Oslavy 150-ročného maticného výročia úspechom zaiste boli. Veď inak by nás, no predovšetkým niektorých z ocenených nezačala intenzívne prepierať naša neforálna, ale za to skutočná veľmoc – „Médiá“! Ja už len čakám, čo povie „maticná verejnosť“, resp. tá jej časť, ktorá odignorovala napríklad slávnostné zasadnutie maticného výboru na počesť jubilea. Na ktorú stranu sa pridá. Na našu maticnú, alebo či azda na tú druhú? Naozaj, neprekvapilo by ma v dnešnej situácii ni.

Oslavy maticného jubilea boli vďaka dôstojnej, dokonca aj v priamom televíznom prenose TA3 – teda nie verejnoprávnej RTVS. Zúčastnili sa na nich dvaja exprezidenti – náš R. Schuster a český V. Klaus, ďalší dvaja – M. Kováč a I. Gašparovič – poslali pozdravné listy, rovnako ako kardinál J. Ch. Korec, minister školstva D. Čaplovič a dlhodobý maticný funkcionár R. Kaliský. Prítomný predseda vlády R. Fico zdôraznil, že „150 rokov trvajúce bytie a konanie Matice je obdivuhodné“, vyjadril „Matici slovenskej v mene vlády Slovenskej republiky podporu“, požiadal nás, aby Matica „rozvíjala činnosť a vlastenectvo skutkov“, ale aj poprosil predstaviteľov Matice, „aby svojimi rozdielnymi postojmi nedávali zámkovú večnú kritiku Matice na ďalšie a ďalšie križiacke výpravy proti našej vlastnej národnej ustanovizni“. Múdry – aj ten, kto Martin bojkotoval – pochopí...

Každého maticiaru museli milo potešiť aj slová Václava Klauza, českého štátnika par excellence, ktorý zdôraznil, že je hlboko presvedčený o opodstatnenosti Matice aj po vzniku samostatného slovenského štátu. „Maticu slovenskú Slovákom závidím,“ dodal, „pretože my Česi funkčnú Maticu nemáme.“

Trenčianski numizmatici vydávajú aj Cyrilo-metodský kríž Dve významné výročia na jednej medaile

Ján DIBALA - Foto: Michal BADÍN

Je nezvratné, že každý človek viac miluje to, čo dôverne pozná, a poznané potom môže ďalej odovzdávať. Naša prítomnosť je podmienená existenciou minulého a náš dnešok sa zajtra stáva históriou. Je dobre stavať na už poznaných skutočnostiach, ktoré nám uchovali predchádzajúce generácie, inak by sme začínali vždy od nuly. Musíme preto pestovať vzťah a úctu k našim dejinám, z poznania ktorých sa môžeme poučiť a vyvarovať sa prípadných chýb v budúcnosti.

Jednou z rozmanitých foriem historicko-vzdelávacej a kultúrno-výchovnej činnosti, ktorá vytvára základňu pre šírenie nových poznatkov vedeckého bádania nielen medzi svojimi členmi, ale aj vo vzťahu k širokej verejnosti, je aj práca Slovenskej numizmatickej spoločnosti (SNS). Peniaze v akejkoľvek forme boli, sú a zrejme ešte

Slovenska Bratislava, a tak vznikla potreba zriadiť tu tiež celoslovenské kultúrne inštitúcie. Strediskom numizmatiky na Slovensku sa stal Turčiansky Svätý Martin, kde boli uložené aj zbierky numizmatického charakteru v Matici slovenskej a v Andrejom Kmetom založenej Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

prednášok rôzneho zamerania, pripravila a vydala 18 rôznych pamätných medailí k významným výročiam, zorganizovala 55 aukcií numizmatického materiálu, sama alebo s inými organizáciami vydala 12 rôznych publikácií a pre svojich členov pripravila 18 zájazdov na významné miesta našej histórie a 4 konferencie. Pobočka sama zorganizovala 7 samostatných výstav a podieľala sa na viac než 30 výstavách exponátmi svojich členov. Bola iniciátorkou postavenia pamätníka na mieste kurucko-cisárskej bitky z roku 1708 pri Trenčíne a štyroch pamätných tabulí významným osobnostiam regiónu. Práve z 18, pobočkou vydaných pamätných medailí, je venovaná polovica významným osobnostiam našich národných dejín.

Práve takou pamätnou medailou, vydanou Trenčianskou pobočkou SNS, je posledná medaila, ktorá zaznamenáva dve najväčšie výročia Slovákov v tomto roku. Je to 150. výročie príchodu Cyrila a Metoda na naše územie a 150. výročie založenia Matice slovenskej. Medaila s priemerom 50 milimetrov je vyhotovená v troch variantoch – v rydzom striebre, bronzová a medená.

Údaje o medaile:

Priemer medaily: 50 milimetrov
Hmotnosť medaily: 70 gramov

Materiál medaily:

rydze striebro 40 kusov
matovaná striebro 10 kusov
bronz (tombak) 50 kusov
čistá meď 20 kusov

Autor návrhu:

Ján Dibala
Umelecké spracovanie: Štefan Novotný

Vydala v roku 2013 Slovenská numizmatická spoločnosť – pobočka Trenčín
Medailu si môžu záujemcovia do vyčerpania zásob objednať na adrese pobočky: Slovenská numizmatická spoločnosť – člen SAV, pobočka Trenčín, Hviezdoslavova 16, 911 01, alebo na tel. čísle pobočky: 0904 806 695.

Okrem tejto medaily vydávame aj jednu z najstarších medailí Matice slovenskej, tzv. Cyrilo-metodský kríž, vydanú v roku 1863 k tisícemu výročiu prijatia kresťanstva starými Slovákami zo zbierok členov pobočky.

dlho zstanú všeobecným ekvivalentom hodnoty, preto hrajú významnú úlohu v spoločnosti. Sú to vlastne dejiny danej spoločnosti v kove alebo v obraze a zberateľ cez ne poznáva úroveň vyspelosti danej spoločnosti.

Štúdium a zbieranie mincí má u nás dlhoročnú tradíciu, siahajúcu do 14. až 16. storočia, ale masovejší charakter bol až v 18. a 19., a najmä v 20. storočí. V 19. storočí numizmatické zbierky vlastnili na našom území viaceré školy, mestské múzeá a cirkevné organizácie. Organizované zberateľstvo mincí na Slovensku zaznamenávame ku koncu prvej svetovej vojny.

Najväčší význam pre rozvoj slovenskej numizmatiky v druhej polovici 19. storočia malo založenie Matice slovenskej a Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Turčianskom Svätom Martine. Obidve tieto organizácie sústreďovali aj slovenských numizmatikov až do polovice roka 1919. Už 4. januára 1919 sa stala hlavným mestom

SNS – člen SAV – dnes zastrešuje 12 pobočiek, kde sú organizovaní profesionálni numizmatici, historici zaujímajúci sa touto problematikou, výtvarníci alebo len zberatelia.

Ich úlohou okrem štúdia je záchrana numizmatických pamiatok pred zničením, odlivom do zahraničia a sprístupňovanie pre vedecké spracovanie. Jednou z činností SNS v spolupráci s ďalšími spoločenskými organizáciami je aj pripomínanie si významných udalostí, výročí, jubileí celoštátneho alebo regionálneho významu. K nim organizujú prednášky, výstavy alebo vydávajú pamätne medaily či publikácie, ktoré sú aj pre ich nízky náklad veľmi vyhladávané. Na ich prípravu sa okrem amatérov podieľajú často najznámejší výtvarníci a umelci.

Takouto pobočkou SNS je aj Trenčianska pobočka, ktorá patrí medzi najaktívnejšie na Slovensku. Za svoju 40-ročnú existenciu zorganizovala viac než 420

Terchovská muzika na scéne Národných maticných slávností v Martine. Foto: Igor VÁLEK

Týždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupcovia šéfredaktora Michal BADÍN a Emil SEMANCO. Sídlo: Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535, 40 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Tel: 02/ 52 96 57 52. Administrácia: Matica slovenská, Mudroňova 1, 036 52 Martin. Tel: 043/ 40 12 837 - 8, 41 34 535. Tlač: Ultra print, Bratislava. Rozširuje PNS, Mediaprint Kapa a redakcia. Redakčná rada: Marián TKÁČ, Ján ČOMAJ, Ján JANKOVIČ, Drahošlav MACHALA, Pavol MAČALA, Andrej STRÝČEK. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j.1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@sposta.sk. Ročné predplatné 26 €, v ČR 530 Kč + 460 Kč poštovné, Európa 100€, ostatný svet 180USD. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. MIČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.

PRIPOMÍNAME SI

17. augusta

– pred 95 rokmi sa narodil historik Miroslav Kropilák (1918 – 1995), predseda Slovenskej historickej spoločnosti – päť rokov, čo umrel spisovateľ Pavel Hruz (1941 – 2008), laureát Tatarskej ceny, redaktor Maticného čítania, počas normalizácie zakázaný, potom redaktor rozhlasu

18. augusta

– 230 rokov od smrti bratislavského sochára Františka Xavera Messerschmidta (1736 – 1783)

19. augusta

– pred 200 rokmi sa narodil historik Štefan Hýroš (1813 – 1888), autor vlastivedných diel, najvýznamnejšou je kniha Opis starobylých chrámov a malieb

20. augusta

– pred 165 rokmi (1848) prvý parný vlak otvoril železničné spojenie Bratislava – Gännsendorf – Viedeň

– 105 rokov od smrti spisovateľa Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského (1824 – 1908)

– pred 75 rokmi (1938) Bratislavu navštívil predstaviteľ indických vlastencov Džaváharlál Nehru s dcérou Indirou Gándhiovou

– v noci na 21. augusta 1968 sa začal vpád vojsk Varšavskej zmluvy na naše územie; 45. výročie

21. augusta

– v roku 1663 vpadol z Ponitria na Považie veľký oddiel Turkov, vyplienili a vypálili všetky obce na ľavom brehu Váhu od Banky pri Piešťanoch po Hlohovec; 450. výročie

22. augusta

– herečka Ida Rapaičová-Zajacová sa doživa okruhlého jubilea

23. augusta

– 145 rokov od narodenia národného umelca architekta Dušana Jurkoviča (1868 – 1947), ktorého najznámejším dielom je mohyla Dr. M. R. Štefánika na Bradle

– pred 80 rokmi umrel jeden zo zakladateľov tatranských sanatórií, lekár a organizátor prvých lyžiarskych pretekov v Tatrách Michal Guhr (1873 – 1933), dnes jeho meno nesie sanatórium v Tatranskej Polianke

25. augusta

– pred 110 rokmi sa narodil zakladateľ slovenskej antropológie a genetiky, expert UNESCO na problematiku rás prof. MUDr. J. Valšík (1903 – 1977)

26. augusta

– pred 200 rokmi bola na Váhu najväčšia zaznamenaná povodeň od Liptova až po Komárno, hladina pri nej stúpila až o päť metrov, vyžiadala si 287 ľudských životov, záplavy zmielti niekoľko dedín, zahynulo asi štyri tisíc koní a dobytka a škody boli takmer päť miliónov zlatých, čo bolo viac ako ročný výber daní v celom Uhorsku

– päť rokov od smrti herca Michala Dočolomanského (1942 – 2008)

28. augusta

– 105 rokov od narodenia poetky Maši Haľamovej (1908 – 1995)

29. augusta

– v roku 1944 vypuklo Slovenské národné povstanie

30. augusta

– stodesať rokov, čo sa narodil Jožo Nižnánsky (1903 – 1976), novinár a spisovateľ, autor populárnych diel Čachtická pani, Dobrodružstvá Mária Beňovského, Lásky Žofie Bosniakovej a. i.

(jč)

ZBIERKA

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Drieňová 22, 826 86, Bratislava 29, povolilo Mladej Matici, so sídlom P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, na základe rozhodnutia čísla SVSOVVS3-2013/015400 VYKONÁVAŤ VEREJNÚ ZBIERKU v termíne od 15. 6. 2013 do 31. 12. 2013 na verejnoprospešný cieľ, ktorej výnos bude použitý na zhotovenie busty (reliéfu) s podobizňou prvého predsedu Slovenskej národnej rady J. M. Hurbana v Košiciach. Dobrovoľné fi nančné príspevky možno poukázať na osobitný účet, ktorý je na tento zámer zriadený. Číslo účtu: 2924891607/1100 priamo, poštovými poukazmi alebo prevodmi z účtu prispievateľa. Vyúčtovanie VZ predloží Mladá Matica Ministerstvu vnútra SR najneskôr do 30. 1. 2014.